

בשבילי אורייתא - ווארקא

ל"ג העה"צ רבי שמחה בונם ליברמאן זצ"ל והרבנית הצדיקת חוה שאשא מווארקא

הרב יצחק מאיר בריכה ליברמאן שליט"א

ראש השנה

בשבת

עשרת ימי תשובה



הלכה ומנהג

ראש השנה תשפ"ז

גיליון רפ"ט

יו"ל ע"י:

בשבילי אורייתא - ווארקא

הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

רחוב אמרי ברוך 1א

בני ברק

ישראל

Bishviley Orayso - Vurke

1a Imrei Baruch st

Bnei Brak

Israel

bishvileyorayso@gmail.com

כל הזכויות שמורות:

ראש השנה תשפ"ז

גיליון רפ"ט

לכר ולעילי נשמת

לעילי נשמת

איש חקר ומחנך נאמנה, דרך צדיק ונאמן, מחנך רבני ומעורר,
פיר פני יצחקים, מו"ר לבית כנסת, מו"ר,
נאמן במעלה על המצוי, נאמן על שם המלך.

הרב **חיים בער ירמיהו ליברמאן** ז"ל

בן **דאמטיר הערץ רבי שמואל בנם ליברמאן** ז"ל

שולחני בשבת קודש פ' 'ואתה תגור' וגו' 'ויקחו אלהי' וגו'

ט באדר תשפ"ז

ת.ש.כ.ב.

ולעילי נשמת האמה החשובה והיקרה אשת חיל נוסת חסדים

הרבנית הצ' מרת **ברכת דבורה זילברברג** צ"ה

בת **דאמטיר הערץ רבי שמואל בנם ליברמאן** ז"ל

שולחני ט באדר תשפ"ז

ת.ש.כ.ב.

תוכן עניינים

• פרק א - ראש השנה - עמוד ז'

כל באי עולם נידונין
שנת תשפ"ז

ערב ראש השנה

תענית ערב ראש השנה
נפילת אפים
תקיעות
תפילה בית עלמין
תספורת וכיבוס
בגדים נאים
סכין חדש
הפרדת דפי ספרים חדשים
חלות עגולות

• פרק ב התרת נדרים - עמוד ט

התרה בער"ה
חומר נדרים
התרה לשעבר מודעה לעתיד
חרטה ופתח היתר
התרה בשלשה
הבנת הדברים
קרובים
בעל בנדר אשתו
מתירים יושבים
שליחות להתרה
נשים בהתרת נדרים
בן י"ב שנה
זהירות מנדר
ביטול מנהג ארעי
התרה עד ערב יו"כ

• פרק ג-הכנות בערב ראש השנה - עמוד יב

שעון שבת
נייר אלומיניום, בקבוקים
פלטת שבת כירה חשמלית
כירה חשמלית עם מצב חום בשבת
כיריים אינדוקציה
מקרר
מצנן
מיני בר

הדלקה מנר יארצייט
נר 48 שעות
פתיל צף
היתוך נר

• פרק ד' הדלקת נרות - עמוד טו

ברכת נרות
כמה נרות
שהחיינו
טעה והזכיר של שבת במקום יו"ט
הדלקה לפני סעודה
הדלקה לפני שקיעה

• פרק ה קבלת שבת -תפילת ערבית - עמוד טז

מומור הדוד
קבלת שבת
ברכו
תקעו בחודש
ושמרו בשבת
זכרון תרועה
ויכולו ברכת מעין שבע
לעילא
זכרנו, ומי כמוך
שכח זכרנו, מי כמוך
המלך הקדוש
תוך כדי דיבור
שכח בליל א' דר"ה
לדוד מומור
לשנה טובה
עד אימת מאחלים

• פרק ו סעודת ליל ר"ה - עמוד כ'

קידוש ר"ה בשבת
טעות בקידוש
נשים אמן בשהחיינו
נשים שמקדשות בעצמן
שהחיינו להוציא אחרות
בציעה מעליונה
דבש
דונג הדבש
תפוח בדבש
שנה טובה ומתוקה
סימנים

• **פרק י נשים בשופר**

- **עמוד לא**

נשים פטורות
ברכה תוקע לנשים
ברכה כשכבר יצא
30 תקיעות
נשים מוציאות
קטן
אשה להוציא קטן

• **פרק יא תקיעות מעומד**

ומיושב

עמוד ל"ב

תקיעות עמידה ישיבה לערבב השטן
מעומד עיקר
תקיעות בתפילת לחש
תקיעות בחזרת הש"ץ
תקיעת זכרונות כשאוחז במלכויות

• **פרק יב -סדר היום**

עמוד לד

קידוש ר"ה בשבת
סעודה
שינה
סעודה שלישית
הכנה ליו"ט. מוצרים קפואים
תשליך - עמוד לה
סדר תשליך
תשליך בשבת

• **פרק יג ליל שני של ראש**

השנה שחל במוצ"ש

עמוד לו

ברוך המבדיל בין קודש לקודש
הדלקת נרות
בגד חדש
הדלקה לפני סעודה
הדלקה לפני שקיעה
הוצאת דסקיות ושעוה
היתוך נר
ברכת הדלקה
שהחיינו באשה שמקדשת בעצמה

• **פרק יד תפילת ערבית וקידוש**

יקנה"ז. עמוד -לח

ותודיענו
יקנה"ז
נר בהבדלה
נר מיוחד

שנהיה לראש

רוביא כרתי

יהי רצון

התעוררות לתשובה

קדימה בברכות

למיחזי

זהירות מכעס

חמוץ - חריף

סעודת ר"ה

לימוד משניות

שכח יעלה ויבא

• **פרק ז שחרית ראש השנה**

עמוד כד

השכמה לבית הכנסת
אדון עולם
ניגון הנהוג
המלך
יחיד צירוף לשיר המעלות
תפילת לחש
כוונה
עמידה בפתיחת הארון
אבינו מלכינו בשבת
י"ג מדות
קריאת התורה בשבת

• **פרק ח כמה מהלכות שופר**

עמוד כז

מצות עשה מהתורה
ערו ישנים משנתכם
שופר בשבת
שופר של איל
תקיעה מעומד
ברכה מעומד
ברכה כשמאחר
שיחה בין ברכה לתקיעה
שיחה בין התקיעות

• **פרק ט כמה תקיעות**

- **עמוד כט**

ג' תרועות בתורה
תרועה ספק שברים
תשע
שלושים
מאה
כוונה לצאת
מברך להוציא אחר
מכשיר שמיעה
חרש

הפטרה שובה ישראל
המלך הקדוש
הרב דורש
ויהי נועם

• פרק יט- צום גדליה

עמוד נ'

מדברי קבלה
נדחה
החייבים בצום
חולה
זקן תשוש
עוברות מיניקות
יולדת
חשש חולשה ביו"כ
אכילה בליל התענית
תנאי לפני השינה
תנאי לשתיה
שטיפת הפה
תרופה
רחיצה
טבילה
בירך על מאכל
אכל בשוגג
צדקה
רמז צדקה

• פרק כ עשרת ימי תשובה

עמוד - נ"ד

מרבית בתפילה
קביעות בתורה
תשובה ומעשים
לימוד מוסר
שיר המעלות
המלך הקדוש
טעה - מסופק
נוצר בכדי דיבור
המלך המשפט
זכרנו, מי כמוך
שכח זכרנו, מי כמוך
לעילא
אבינו מלכינו

בשמים
הבדלה - טעה בחתימה
שתיה מכוס לנשים
אשה מוציאה חבירתה
שהחיינו בקידוש
שהחיינו להוציא אחרות
שהחיינו בקידוש ליל שני
פרי בשל
טעימה לפני נטילה
פחות מכשיעור
סימנים בליל שני

• פרק טו ראש השנה שני ימים

עמוד מב

ראש השנה שני ימים
יומא אריכתא
שהחיינו קידוש, שופר.
פרי או בגד חדש

• פרק טז - רחיצה ביום טוב

עמוד מג

-
חימום מים לרחיצת פניו
חימום מים לרחיצת כל הגוף
רחיצת כל הגוף
רחיצה במים שהוחמו מעיו"ט
מקלחת צוננת למצטער
חימום מים לרחיצת תינוק
רחיצת תינוק ביו"ט
מים שהוחמו בדוד שמש
רחיצת פניו במי דוד שמש
סבון, סחיטת שעירות

• פרק יז כמה מהלכות יום טוב

עמוד - מז

הבערת אש
הדלקת גפרור
כירה חשמלית
כירה עם שסתום בטחון
כיריים אינדוקציה
תה
סחיטה
מיץ לימון
מגבונים לחים
קילוף פרי, ירק
סיון אטריות
טחינת פירות

• פרק יח -שבת שובה

עמוד מט

קבלת שבת

השלמת ספר תהלים
דקדוק במעשים
פת עכו"ם
אגוזים
תורתו קבע
יפייס חבירו
צרכי רבים

• פרק כא כפרות

עמוד נ"ח

כפרות באשמורת הבוקר
כל עשי"ת
תרנגול לבן
דג, כסף, ירק
מעוברת
ח'ת'ך'
נטרף נתנבל
כמה אנשים בתרנגול אחד
נתניה לעניים
כיסוי הדם

פרק כב- ערב יום כפור

עמוד ס'

סליחות
תפילת שחרית
חלוקת עוגה
תשובה
מצות אכילה
אכילה בליל תשיעי
בגדי שבת
שתי סעודות
סעודת יו"ט

פיוס
טבילה
יודוי במנחה
יודוי סמוך לשקיעה
סעודה המפסקת
מאכלים קלים
מאכלים שיש להימנע
שני ככרות
סעודה לאינו מתענה
לבישת תכשיטין
נר בריא
נר נשמה
ברכת הנרות
ברכת הבנים
תוספת יו"ט
עטיפת טלית
זמן כל נדרי

• פרק כג - פנינים

עמוד ס"ו
שירבו זכויותינו
זוכר כל הנשכחות
ראש השנה
היום הרת עולם
אם כבנים אם כעבדים
בר"ה יכתבון וביום צום כפור יחתמון
ראש השנה לכל באי עולם
מבין ומאזין מביט ומקשיב
כל באי עולם עוברין לפניו
נסקרין בסקירה אחת

פרק א' ראש השנה

א. באחד בתשרי ראש השנה^א, וכל באי העולם נידונין לפני הקב"ה^ב.

ערב ראש השנה

תענית ער"ה

ב. כתב השו"ע, נוהגים להתענות ערב ראש השנה^ג, וכתב הרמ"א שאין צורך להשלים התענית^ד.

ער"ה לאחר חצות יכול לאכול^ה. המתענה עד מנחה גדולה, יכול להתפלל ולומר ענוג' ואח"כ לאכול.

נפילת אפים

ג. בערב ראש השנה אין נופלים על פניהם^ו.

תקיעות

ד. אין תוקעין בשופר^ז אפילו אם חל יום ראשון של ראש השנה בשבת^ח.

----- מקורות וציונים -----

^א ראש השנה (טו). אי' ברבינו בחי' (דברים יא יב) מרשית השנה, חסר אלף, ויהיה הרמז לחדש תשרי שהוא ראש השנה לבריאתו של עולם, ודרשו רז"ל (ר"ה ח.) מראש השנה נידון מה יהא בסופה.

שנת תשפ"ו: שנה מעוברת. ר"ה בשבת, א' סוכות ושמ"ע בשבת, א' וח' חנוכה בשבת, ט"ו בשבט בשבת.

^ב מס' ראש השנה (ט"ז). אדם נידון בר"ה וגור דין שלו נחתם ביום הכיפורים. כתב הר"ן (ט"ז). למה אדם נידון בר"ה יותר משאר ימים, מפני שאדם הראשון נברא בר"ה ובאותו יום בשעה עשירית, סרח. ואח"כ נידון ויצא בדימוס, אמר לו הקב"ה זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני בדין ביום זה ויצאת בדימוס, כך יהיו בניך עומדים לפני בדין ביום זה ויוצאין בדימוס. וגם בשמים יש אות שמזל חודש זה מאזנים כי בו פלס ומאזני משפט לד'.

^ג כתב הטור (סי' תקפ"א), נוהגין באשכנז להתענות כולם בערב ר"ה וסמך לזה ממדרש רבי תנחומא (אמור סי' ל') וכו' משל למדינה שחייבת מס למלך ולא נתנו לו, בא אליה בחיל לגבותו, כשנתקרב אליה ב' פרסאות יצאו גדולי המדינה לקראתו ואמרו לו אין לנו מה ליתן לך, הניח להם שליש. כיון שנתקרב יותר יצאו בינוני העיר לקראתו הניח להם שליש השני וכו' כך המלך זה הקב"ה בני המדינה אלו ישראל שמסגלין עוונות כל השנה ערב ראש השנה הגדולים מתענים ומוותר להם שליש עונותיהם וכו'. ובשו"ע (שם סעיף ב'). מהר"ל (הל' ימים הנוראים ז'). ומדייק הפרישה מדוע מתענין כולם, מפני שבדבר שהוא צער לו כל הרוצה לעשות עצמו גדול עושה.

^ד רמ"א (סי' תקפ"א סעיף ב').

^ה באלף המגן (תקפ"א סי' ע"ג) הביא מס' יסוד ושורש העבודה שעדיף להתפלל מנחה בצבור מתפלה ביחידות לפני שאוכל, ובתשו' שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' קמ"ז) אין נפק"מ אם מתפלל מנחה לפני או אחר אכילתו, רק לאחר חצות יאכל כל שעה שירצה.

^ו מחצה"ש (סי' תקפ"א סי' י') משנ"ב (תקס"ב סי' י'), באדם חלוש בודאי יכול לסמוך להקל להתענות רק עד מנחה גדולה ולהתפלל מנחה ותפילת ענוג' ולאכול.

^ז מהרי"ל במנהגים הל' ר"ה א'.

תפילה בית עלמין

ה. יש מקומות שהולכים להתפלל בבית עלמין בערב ראש השנה.¹

תספורת וכיבוס

ו. מכבסין ומסתפרין בערב ראש השנה להראות שאנו בטוחין בחדו יתברך שיוציא לצדק משפטינו.^א

בגדים נאים

ז. ילבש בגדים נאים לכבוד ראש השנה, אבל לא בגדי רקמה ומשי כביום טוב.^ב

סכין חדש

ח. מובא בס', סגולה לקנות סכין חדש בערב ראש השנה.^ג

הפרדת דפי ספרים חדשים

ט. מחזור או ספר חדש, ראוי לדפדף את העמודים לפני כניסת החג בכדי להימנע מחשש איסור ביום טוב.^ד

חלות עגולות

יש נוהגין לאפות חלות עגולות לכבוד הימים הטובים.^ה

----- = מקורות וצינונים = -----

^ח שו"ע (סי' תקפ"א סעיף ג'). ובדרכי משה שם. ממהר"א טירנא (מנהגי סליחות עמ' פו) והטעם, כדי לערבב השטן. במשנ"ב (שם ס"ק כ"ד) הביא טעם שאין תוקעין בער"ה, בכדי להפסיק בין תקיעות דרשות לתקיעות דחובה.

^ט כשחל יום א' דר"ה בשבת, גם אין תוקעין בער"ה כיון שאומרים זכרון תרועה, הוי כמו תקיעה. משנ"ב (סי' תקפ"א ס"ק כ"ד) שעה"צ (ס"ק ל"ה).

תקיעה להתלמד, לטעם מהר"א טירנא בכדי לערבב השטן, אין לתקוע כלל, אבל המג"א (ס"ק י"ד) כתב שמותר, דדי שמפסיקין בבית הכנסת. ובא"ר (ס"ק ד') כתב מס' אמרכל משמע דלהתלמד מותר בחדר סגור. א"א (ס"ק י"ד)

^י ס' כל בו (סי' ס"ד). רמ"א (סי' תקפ"א). ובמשנ"ב (שם ס"ק ז"ך). דביה"ק הוא מקום מנוחת הצדיקים והתפילה נתקבלה שם יותר, ויבקש מהשי"ת שירחם עליו בזכות הצדיקים שוכני עפר, ויקיף הקברים ויתן צדקה.

^א שו"ע (סי' תקפ"א סעיף ד'). הטור (סי' תקפ"א) מביא מדרש (רבה דברים ב' טו) אדם שיש לו דין לובש שחורים וכו' לפי שאינו יודע איך יצא דינו, אבל ישראל אינם כן, לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין זקנם – שערים וממתכין צפרניהם ואוכלים ושותים ושמים בראש השנה לפי שיודעים שהקב"ה יעשה להם נס. משנ"ב (ס"ק כ"ה).

^ב ט"ז (שם ס"ק ה') ממהרש"ל, מביאו משנ"ב (שם ס"ק כה)

^ג בס' זכרון טוב שהרה"ק מהר"י מנעשכ"ז סיפר שהרבי מלובלין היה מחלק סכינים בר"ה למקורבים לסגולה על הפרנסה כמו שאומרים 'חותך חיים לכל חי' וכמ"ש פותח את ידך ס"ת ח'ת"ך, וכן מובא משמו להיות בר"ה בכיסו סכין חד וחלק מטעם הנ"ל. ובס' סגולת ישראל (אות ר') בשם מהר"א מזידיטשוב שיקנה כל אחד סכין חדש בער"ה וישחיונו כסגולה לפרנסה לכל השנה.

^ד שו"ע (סי' ש"מ סעיף י"ד), בהפרדת דפים מחוברים יתכן חשש תיקון מנא.

^ה מט"מ, דבר עגול אין לו סוף, והוא סימן טוב לאריכות ימים. וכן שהעגול מורה על אחדות (טעמי המנהגים ליקוטם קפ"ג). בדברי יואל אי' שעגול כדמות כתר, ע"ש ויתנו לך כתר מלוכה.

פרק ב התרת נדרים

התרה בער"ה

א. בערב ראש השנה נהגו לערוך התרת נדרים^{טו}.

חומר נדרים

ב. בהיות חומר עוון נדרים גדול מאוד, לכן מתירים נדרים בימי הדין^{טז}.

התרה לשעבר מודעה לעתיד

ג. בנוסח של התרת נדרים, מתירים הנדרים של העבר^{יז}, ומוסרים מודעה לעתיד שיהא בלי נדר^{יח}.

חרטה ופתח היתר

ד. במשך השנה כשידוע לו שנדר, יעשה התרה בפני שלשה בחרטה ופתח, ולא יסמוך על התרת ער"ה^{יט}.

התרה בשלשה

ה. מתירין בפני שלשה אנשים, אפילו הדיוטות, בגדר גמרי וסברי, היינו שאם ילמדו עמהם אחרים את ההלכה, יבינו. וגם שיודעים לפתוח פתח^כ.
וצריך שיהיו ממולאי זקן^{כא}.

הבנת הדברים

ו. המבקש להתיר נדרו, יבין מה שהוא אומר^{כב}

= - - - - - מקורות וצינונים - - - - -

^{טו} במס' נדרים (כ"ג:) הרוצה שלא יתקיימו נדריו וכו', יעמוד בר"ה ויאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל. של"ה ריש מס' יומא. מטה אפרים (סי' תקפ"א סעיף מט).

ומזה נתפשט לומר כל נדרי בערב יו"כ, כמבואר בטוש"ע (סי' תרי"ט א')

^י אלף המגן סי' תקפ"א (ס"ק ק"ב)

^{יח} וידע שיועיל התרה רק לנדריו עצמו אבל לא למה שהשביעו חבירו ראה אלף המגן (תקפ"א ק"ב).

^{יט} מסירת מודעה זאת לא תועיל רק כשלא יהא זכור המודעה הזאת בשעת הנדר, שו"ע יו"ד (סי' רי"א סעיף

ב') אלף המגן (שם). משנ"ב סי' תרי"ט (ס"ק ב')

^כ עי' שו"ע יו"ד (סי' רכ"ח סעיף יד).

^{כא} שו"ע יו"ד (סי' רכ"ח א'). ועיי"ש ש"ך ס"ק ג'. ודי שאחד ידע לפתוח פתח וילמד לחבירו.

^{כב} רעק"א חידושי שו"ע (סי' רכ"ח ג'), דבנדרים לא סומכים אחזקה דרבא כיון דמידי דאיסורא הוא. תשו'

שבט הלוי (ח"ד סי' נ"ד ד'). בס' תשובות והנהגות (ח"א סי' של"ז) דעתו דבהתרת נדרים בער"ה, די בגדול בן

י"ג שנה, כיון שאינו מפרט ואינו מתיר כל הנדרים, אינו כדין התרת נדרים מה"ת שצריך דוקא חתימת זקן.

גדר נתמלא זקנו, כתב הסמ"ע בחו"מ (סי' ל"ה ס"ק ד') דהיינו שיש ריבוי שער בזקנו, אף שהם קטנים

מאוד. מביאו משנ"ב (סי' ט"ל ס"ק ג').

קרובים

ז. המתירים, מותר להם להיות קרובים לנודר, וכן זה לזה.^{כז}

בעל בנדר אשתו

ח. אבל בעל לא יצטרף עם עוד שניים להתיר נדרי אשתו.^{כח}

מתירים יושבים

ט. נוהגים שהמתירים יושבים, והמבקש התרה עומד בשעת התרה.^{כט}

שליחות להתרה

י. אין הנודר יכול לעשות שליח להתרת נדרו, וצריך לבוא בעצמו לפני המתירין.^ל
אשה עושה את בעלה שליח להתיר נדריה.^{לא}

נשים בהתרת נדרים

יא. בערב ראש השנה, אין הנשים עורכות התרת נדרים, וסומכות על אמירת כל נדרי בליל י"ב^{לב}

בן י"ב שנה

יב. קטן בן י"ב שנה, מופלא סמוך לאיש, או קטנה בת י"א שנה שנדרו, חל הנדר ונראה שאפשר להתיר.^{לד}

אבל בערב ראש השנה, אין נוהגין לעשות התרת נדרים לפני בר מצוה.^{לה}

זהירות מנדר

יג. יהא אדם זהיר לא לנדור שום דבר, ואפילו כשמבטיח צדקה יאמר בלי נדר.^{לו}

----- = מקורות וציונים = -----

^{כז} כפה"ח (סי' תקפ"א ס"ק צ"ט) ולא כמו שחושבין הע"ה שהוא איזה תחינה, וראיתי מהיראים שאינם מבינים בלה"ק שאומרים הנוסח של התרת נדרים בלשון לע"ז (ח"א כלל קל"ה ח').

^{כח} שו"ע סי' רכ"ח סעיף ג'.

^{כט} שו"ע סי' רל"ד סעיף נ"ז.

^ל ש"ך סי' רכ"ט (ס"ק ט').

^{לא} שו"ע סי' רכ"ח (סעיף ט"ז) וברמ"א שם. במקום הדחק, ניתן להתיר דרך הטלפון תשוי' משנות יוסף (ח"ד סי' שי"ד).

^{לב} שו"ע סי' רל"ד (סעיף נ"ו). ובערב ראש השנה אע"פ שיכולה לעשות בעלה שליח, כתב שבט הלוי שלא שמענו אצלנו מי שנוהג כן. ובס' תשובות והנהגות (ח"א סי' של"ז) כתב שיכול לכלול את אשתו בנוסח התרת נדרים בער"ה.

^{לז} רעק"א בגליון שו"ע יו"ד (סי' רכ"ח ג') דהתרת נדרים הוא דווקא בפני שלשה אנשים, ומטעמי צניעות. שבט הלוי. תשובות והנהגות (ח"א סי' של"ח)

^ל שו"ע סי' רל"ג שנדריהם נדר, תשוי' שבט הלוי (ח"ה סי' קכ"ט ג'), ממשנה למלך (פ"ב דניירות הל' י"ז) מסתפק אם שייך התרה.

^{לה} שערים המצויינים בהלכה (סי' קכ"ח כ"ד). דברי משה (סי' ס"ו). הליכות שלמה (פ"א הע' 38).

ביטול מנהג ארעי

יד. אם רוצה לבטל מנהגו בפעם זו בלבד, עקב חולשה כאב, וכשיבריא יחזור למנהגו, אין צורך בהתרה.
אבל אם רוצה לבטל מנהגו בקביעות, צריך התרה לג.

התרה עד ערב יו"כ

טו. אם לא עשה התרת נדרים בערב ראש השנה, יעשה בין ר"ה ליום הכיפורים לד.

----- = מקורות וציונים = -----

^{לב} שו"ע (סי' ר"ג סעיף ד'). תשו' שבט הלוי (ח"ד סי' קכ"ה).

^{לג} דגול מרובה יו"ד (סי' רי"ד) ש"ך (ס"ק ב'). מושנ"ב סי' תקפ"א (ס"ק י"ט). שעה"צ (שם ס"ק ל"ג)

^{לד} של"ה הק' (מסי' יומא עמוד התשובה אות ב')

פרק ג הכנות בערב ראש השנה שחל בשבת

שעון שבת

טז. יזכור לכוון את השעון שבת לזמנים שמתאימים לראש השנה ושבת, בכדי שלא יצטרך להזיז את זיזי השעון בשבת או יו"ט^{לה}.

נייר אלומיניום פתיחת בקבוקים וקופסאות

יז. יחתוך נייר אלומיניום בכדי לעטוף ולחמם מאכלים על הפלטה^{לו}.
יפתח בערב שבת ויו"ט, את הבקבוקים וקופסאות שבהם מתכוון להשתמש בחג ובשבת.

המתארחים ביום טוב בבתים אחרים

ראוי שישעמו לב לכמה דברים ששייכים למכשירי חשמל.

פלטת שבת – כירה חשמלית

כירה חשמלית – פלטת שבת, אם אין עליו אישור הלכתי, יש לשים לב:

1. שרק שומר חום של אוכל מבושל, ולא מבשלים עליו.
2. שאין בו תרמוסטט שישנה זרימת החשמל בהנחת או הסרת סירים. 3. שפועל על חום קבוע ואין כפתור ויסות דרגות חום.

כירה חשמלית עם מצבי חום בשבת

א. כיריים חשמליות עם כפתור ויסות מצבי חום, נחשב לאש מגולה^{לי}. בכדי להשהות תבשיל בשבת על גביו, יש לכסות את הכפתורים (ע"י הדבקת נייר או נייר כסף)^{לח}, וגם יכסה את הפלטה (בנייר כסף) בכדי שייחשב לגרופה וקטומה^{לט}.

כיריים אידוקציה

----- = מקורות וצינונים = -----

^{לה} הגם שבעת הצורך מותר להאריך את זמן הפעלת השעון כדאי בשש"כ (פ' י"ג כ"ח). אבל לכתחילה ראוי לדאוג שלא להגיע למגע בשעון בשבת או יו"ט כלל.

^{לי} ביו"ט אסור לחתוך.

^{לז} כיריים חשמליות, כיון שרגיל לבשל עליה בימות החול וגם ניתן לוסת דרגות החום, לכן אסור להשהות עליה בשבת. בשונה מפלטה חשמלית המיוחדת לשבת לשמור חום, ואינו רגיל לבשל עליה וגם אי אפשר להגדיל או להקטין דרגות החום.

וראה משנ"ב (סי' רנ"ג ס"ק פ"א): דעל ידי היכר דבר המפסיק מותר אפילו ליתן לכתחילה בשבת.

^{לח} בשו"ע סי' רנ"ד (סעיף א') וברמ"א שם, בתנור טוח בטיט, שרי. וכאן כיון שאינו יכול לשנות את דרגות החום מבלי להסיר את הנייר הדבוק, נחשב כמו תנור טוח בטיט.

ודעת הגר"ש ואזנר שגם הסרת הכפתורים יועיל לזה.

^{לט} בתש"ו אגרות משה (או"ח סי' צ"ג) כתב שכיסוי הכפתורים לחוד בלי כיסוי האש אינו מועיל להחשיב את האש כגרופה וקטומה.

לא ניתן להשתמש בכיריים אינדוקציה¹⁰ בשבת ויום טוב.

מקרה

ב. יש לוודא שהמקרר במקום האכסניא אינו מופעל על ידי פתיחה וסגירה בשבת^{11א}.

מצנן

ג. כשמצנן דורש הוספת מים מפעם לפעם, יש לשים לב, אם פתיחת המגירה וסגירתה כרוכה בפעולה דיגיטלית (אם יש צג דיגיטלי) אין להוסיף מים כשהמכשיר פועל.

אם אין צג דיגיטלי, מותר להוסיף מים או קרח. ויקפיד להוסיף המים לפני שהמים במתקן נגמרים^{11ב}.

מיני בר

ד. אין להשתמש במיני בר שאינו מאושר ומכוון לשימוש בשבת, בין במים חמים או במים קרים, מפני כמה חששות חילול שבת הכרוך בשימוש זה¹².

----- = מקורות וצינונים = -----

¹⁰ היות והסרת סיר מכיריים אינדוקציה גורמת לביטול השראה אלקטרו מגנטית וכיבוי הכיריים, וגם החזרת סיר, גורמת להפעיל מחדש את הכיריים, לכן בשבת, לא ניתן להסיר או להחזיר סירים ששהו על הכיריים.

וגם אם ישתמשו במגש "מתאם" או "משטח סיליקון" לא ניתן להשתמש בו. הגם שאם יניחו בתוך ה"מתאם" משטח סיליקון שימעט מעט את החום ואז ניתן יהיה לדונו כגרופה וקטומה. אבל בכל מקרה ניתן **לכוון שעון שבת** שינתק את המערכת לפני הזמן המשווער שרוצים להסיר את הסיר מהמשטח. היום יש סוג כיריים אינדוקציה באישור 'מכון המדעי טכנולוגי להלכה' שניתן להשתמש בו ביום טוב, בכפוף להנחיות המפורטות.

^{11א} המקרר במקום אירוח, אם מדובר בדגם עם טרמוסטט, רבים מקפידים לפתוח את הדלת רק כשהמנוע בפעולה (תשו' אגרות משה ס"ח, ועיי"ע תשו' באר משה ח"ו). ויש מתירין לפתוח גם כשמנוע פועל (תשו' מנחת שלמה א' י').

ואם מדובר בדגם חדש, מן הסתם יש בו סוגי חיישנים שמקבלים פקודות בכל פתיחה וסגירה של הדלת, ומפעילים את הנורה, מאוורר, זמזום, צגים, ספירות פתיחות דלת ועוד, ולכן יש להימנע מלהשתמש בו בשבת.

מפסקים גלויים, כפתורים וכיו"ב ניתן לנטרל פעילותם באמצעות הצמדת נייר דבק.

אבל ישנם גם מפסקים מגנטיים - נסתרים ופונקציות מתקדמים המעוררים שאלות הלכתיות.

ניתן להניח שעון שבת בשקע שידליק ויכבה את המקרר בזמנים קצובים (רצוי בזמן סעודות שבת) ולפתוח ולסגור את המקרר רק כאשר השעון שבת ניתק את המקרר מהזרם.

או, ינעל את מפסק התאורה מערב שבת, ובכדי למנוע השפעה על פעילות המנוע והמחדס, יפתח את המקרר רק כששומע שהמנוע פועל.

^{11ב} כשהמים במיכל נגמרים, מופעל מצוף שמנתק כוח החשמל, ובהכנסת מים במיכל ריק, מופעל זרם חשמל.

¹² הוצאת מים מהמכשיר, גורמת לזרימת מים חדשים ולבישולם בשבת, ובמים קרים, הזרמת מים קרים למכשיר, גורמת להפעלת המחדס.

וראה עוד כל פרטי פעולות ושימוש במיני בר מים קרים וחמים, בס' תשו' מבי מדרשא (ח"ב סי' י"ז). וכן תשו' מפורטת בענין שימוש בסננים בשבת בס' כ'.

הדלקה מנר יארצייט

יח. מותר להדליק לצורכו מנר יארצייט^{מ"ד}.

נר 48 שעות

יט. אם אינו מחמם או מבשל על כיריים של גז, ידליק בערב יום טוב נר של 48 שעות בכדי שיהא לו ממה להדליק נרות יום טוב במוצ"ש^{מ"ה}.

פתיל צף

כ. המדליק נרות בשמן, עם פתיל צף, נכון להשחיל את הפתילה למשטח השעם לפני כניסת יו"ט ראש השנה^{מ"ו}
אבל אם שכח, מצדדים הפוסקים להתיר להכינו ביום טוב^{מ"ז}. אבל הנקב במשטח השעם, חייב להיעשות לפני יו"ט ראש השנה^{מ"ח}.
ויכין מערב שבת ויו"ט את הפתילות להדלקה בערב שבת ויו"ט, וגם לצורך הדלקה בליל שני של ר"ה.

היתוך נר

כא. ביום טוב אסור להתקין נרות עם אש בכדי להדביקם בפמוט^{מ"ט}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{מ"ד} משנ"ב סי' קנ"ד (סעיף נ"ו). ערוך השולחן (שם סעיף טו).

^{מ"ה} שביום טוב אסור להדליק אש חדשה מפני מוליד. שו"ע (סי' תק"ב סעיף א').

^{מ"ו} שבט הלוי (ח"ט סי' קכ"ח א').

^{מ"ז} בתשנ"ו שבט הלוי (ח"ט סי' קכ"ח א') כתב שראה צדדי החולקים בזה ויותר נוטה לצד המתירין, דנתינת הפתילה לתוך הצף אינו להשלים צורת הכלי, אלא הצף הוא בית קיבול המחזיק את הפתילה שעומדת להדלקה לבדה. שש"כ (פרק י"ג סעיף כ"ד)

^{מ"ח} ראה משנ"ב (סימן שי"ד ס"ק ו).

^{מ"ט} שו"ע הגרש"ז (סימן תקכ"ט סעיף י"א), גזרה שמא ימרח.

פרק ד הדלקת נרות

ברכת נרות

כב. בראש השנה מדליקים נרות, ומברכים 'להדליק נר של יום טוב'.¹
כשחל ר"ה בשבת מברכים להדליק נר של שבת ושל יום טוב.²

כמה נרות

גג. ביום טוב (שחל ביום חול), יש נוהגין להדליק מספר הנרות כמו בשבת, ויש נוהגין להדליק חמש נרות,³ ויש נוהגין להדליק שתי נרות.⁴

שהחיינו

כד. הנשים נוהגות לברך שהחיינו בשעת הדלקת הנרות.⁵

טעה והזכיר של שבת במקום יו"ט

כה. כשחל ר"ה בחול, אם טעתה ובמקום לברך להדליק נר של יו"ט, אמרה 'להדליק נר של שבת', יצאה בדיעבד.⁶

הדלקה לפני סעודה

כו. כשחל ר"ה בימי חול, נוהגין, להדליק נרות יום טוב לפני התחלת סעודת יום טוב.⁷

הדלקה לפני שקיעה

כז. ויש נוהגין להדליק נרות יום טוב, לפני שקיעת החמה כמו בערב שבת.⁸

= - - - - - מקורות וציונים - - - - - =

¹ שו"ע (סי' תקי"ד סעיף י"א. סי' רס"ג סעיף ה') מט"א (תקפ"ט נ"ד) כפה"ח (ס"ק מ"א).

² מט"א תקפ"ט נ"ד. בשו"ע הגרש"ז הנוסח, להדליק נר של שבת ויום הזיכרון.

³ כפה"ח (סי' רס"ג אות ט'), כנגד מספר העולים לס"ת. בבית אדאמו"ר בעל הבשילי אורייתא היו מדליקים חמש נרות ביום טוב.

⁴ פמ"ג (מש"ז סי' תקי"ד י"ב) אף שאין בו ענין דזכור ושמור, מדליק שנים כבשבת, נגד איש ואשה. נר כמנין אברים שבאיש ואשה (כפה"ח סי' רס"ג ד').

⁵ שאילת יעב"ץ (סי' ק"ז), שאין לברך שהחיינו בהדלקת נרות כי נתקן בקידוש, מ"מ אין למחות (שע"ת סי' רס"ג), מנהגות וורמייזא סי' מ"ו. מטה אפרים (סי' תקפ"א נ"ד) שנהגו הנשים לברך שהחיינו בהדלקת הנרות. משנ"ב (שם ס"ק כ"ג). תשו' אגרות משה (או"ח ח"ד סי' ק"א).

⁶ התעוררות תשובה (ח"א סי' קי"ד) במילת שבת נכלל גם יו"ט. תשו' מגדנות אליהו (ח"א סי' צ"ו).

⁷ מרדכי שבת (סי' רצ"ד), כתב מרבינו משולם שלא היה מברך על הדלקת הנר משום דאמרין במנחות (מ"ב:) כל מצוה שאין עשייתה גמר מלאכת מצוהה אין מברכין עליה. ונר שבת אין גמר עשייתה אלא בשעת אכילה כדאמרין בערבי פסחים. נמצא שאם מדליקין סמוך לסעודה יש לברך גם לרבינו משולם. מאירי (שבת כ"ג:) מט"א (סי' תרכ"ה סעיף ל"ג). עיי"ש באלף למטה (ס"ק נ"א). ס' משנת יעב"ץ (סי' ל"ד).

⁸ הקדמת בן הדרשה ליו"ד ח"א. נימוקי או"ח. שמירת שבת כהלכתה. שבט הלוי (ח"ג סי' ס"ט).

פרק ה קבלת שבת - תפילת ערבית

מזמור הודו

א. לפני תפילת מנחה בערב ראש השנה שחל בשבת, אין אומרים מזמור ק"ז, הודו^{נח}.

קבלת שבת

ב. ראש השנה שחל בשבת, אחרי תפילת מנחה בערב שבת, מקבלים שבת ואומרים מזמור לדוד הבו לד' בני אלים (תהלים כ"ט), ומזמורים שני פיוטים הראשונים ואחרונים של 'לכה דודי'^{נט}.

ג. יש הנוהגים לקבל שבת ב'מזמור שיר ליום השבת'^ס.

ברכו

ד. שליח ציבור אומר ברכו ומאריך בו קצת בנעימה קדושה^{סא}.

תקעו בחודש

ה. לפני תפילת העמידה אומרים פסוק (תהלים פא ד') תקעו בחודש שופר וגו'^{סב}.

ושמרו בשבת

ו. כשחל ראש השנה בשבת, לפני תפילת העמידה אומרים קודם, ושמרו בני ישראל את השבת וכו' ואח"כ פסוק 'תקעו בחדש שופר' וגו'^{סג}.

זכרון תרועה

ז. בתפילת העמידה מזכירים גם של שבת, ובמקום "יום תרועה מקרא קודש" אומר בשבת "זכרון תרועה"^{סד}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{נח} בס' מאור עינים (בשלח) אמירת מזמור הודו במנחה ערב שבת מתיקון הבעש"ט. כשחל ר"ה בשבת אין אומרים הודו. אלף המגן (סי' תרכ"ה ס"ק מ"ח) סידור הגרש"ז, שמנהגו שבשום עיו"ט אין אומרים הודו כלל אף שחל בער"ש. דרכי חיים ושלום (ס"ק תקפ"ב).

^{נט} מט"א (סי' תקפ"ב אלף המגן ט'). ויש שאומרים מזמורי לכו נרננה. יש אומרים כל פיוטי לכה דודי ומדלגין 'התנערי', ויש אומרים חרוז ראשון של לכה דודי ובואי בשלום (ליקוטי מהרי"ח).

^ס מט"א תקפ"ב ב'.

^{סא} ראש השנה שחל בשבת, אין אומרים כגוונא שעלול להשתמע פגיעה בקדושת יום טוב של ר"ה. סידור יעב"ץ, ליקוטי מהרי"ח, אלף למטה (תקפ"ב ס"ק י') בס' דברי תורה (מהד' ט' ס"ק ע"ב) שכן נהגו הרה"ק מרופשיץ והבני יששכר. ויש שנוהגים לומר כגוונא (מטה אפרים, תקפ"ב ב').

^{סב} לבוש (סי' תקפ"ב א') אומרים פסוק תקעו בחדש שופר ואין זה הפסק בין גאולה לתפלה כי פסוק זה מעין גאולה היא וכגאולה אריכתא דמיא, ע"ש ביום ההוא יתקע בשופר גדול וכו' המדבר בגאולה העתידה, ולפי שעתה מתחיל חדש שתקעין בו, אומרים זה הפסוק שהוא מעין המאורע. מטה אפרים (סי' תקפ"ב ב'). פמ"ג

(סי' רס"ז א'). יש שלא נהגו לאומרו (סידור התניא סי' רס"ז)

^{סג} מטה אפרים (תקפ"ב סעיף ב')

אם שכח להזכיר של שבת, חוזר להתפלל, ואם הזכיר של שבת בסיום הברכה יצא יד"ח.^{יז}

ויכולו ברכת מעין שבע

ח. בשבת אומרים ויכולו, וברכת מעין שבע, ואומר המלך הקדוש שאין כמוהו וכו', ואחרי שסיים "מקדש השבת" יאמר "לדוד מזמור".^{יח}

לעילא

ט. בקדיש, כופלין המלה 'לעילא'.^{יט}
בנוסח של כל השנה אומרים לעילא מן כל ברכתא, כדי להשלים כ"ח תיבות בקדיש^כ, בימים אלה שכופלים לעילא, אומרים 'מכל' ברכתא.^{כא}
ומסיים הקדיש עושה 'השלום'.^{כב}

זכרנו, מי כמוך

י. בברכת אבות מוסיפים 'זכרנו לחיים' ע"י ו'מי כמוך'.^{כג}

שכח זכרנו, מי כמוך

יא. אם לא אמר 'זכרנו' ו'מי כמוך', אם כבר סיים אותה ברכה, שכבר אמר השם של אותה ברכה, אין מחזירין אותו.^{כד} אבל כל זמן שלא אמר השם של הברכה יכול לחזור.^{כה}

----- מקורות וצינונים -----

^{יז} שו"ע סי' תקפ"ב סעיף ז'. וכתב הלבוש (שם): בשבת יאמר ותתן לנו ד' א' באהבה את יום השבת הזה ואת יום הזכרון הזה זכרון תרועה, בלי המילה "יום" זכרון תרועה, וכ"ה במחזור ויטרי, ובמטה אפרים. ובס' ליקוטי מהרי"ח.

^{יח} מטה אפרים סי' תקפ"ב סעיף כ'. משנ"ב (סי' תפ"ז ס"ק ז').

^{יט} מטה אפרים סי' תקפ"ב (סעיף כד)

^כ בלבוש (סי' תקפ"ב סעיף ח'): כיון שבימים אלה הקב"ה מתעלה יותר כפול ומכופל מפי בראיו מפני שיושב על כסא דין והכל צריכים לשבחו ולפארו ולבקש רחמים על דינו.

^{כא} היינו מן יהא שמיא רבה כו' עד דאמירן בעלמא.

^{כב} מט"א סי' תקפ"ב א'. משנ"ב (סי' נ"ו ס"ק ב').

^{כג} מט"א (תקפ"ב א'), כי השלום גי' המלאך הסופר וכותב בספר החיים את כל בני האדם בעשייתו.

^{כד} טור (סי' תקפ"ב), תקנו להוסיף בברכת מגן זכרנו לחיים כי בחיים נופל לשון זכירה וכו'. ויש במטבע זה י"א תיבות נגד י"א תיבות בפ' החפץ אחפץ מות רשע וגו' וכו'. ויש בה ס"ח אותיות כמנין חיים וזהו זכרנו לחיים, וכנגד ס"ח תיבות בפ' קרבנות ר"ה פנחס, וכנגד ס"ח אלפין בעשרת הדברות ע"ש עץ חיים היא למחזיקים בה ואנו מבקשים חיים בזכות התורה.

^{כה} הגאונים תקנו ב' ימי תשובה לומר "זכרנו" באבות ובגבורות "מי כמוך" ובהודאה "וכתוב" ובשים שלום "בספר", משנ"ב סי' תקפ"ב (ס"ק טו). כתב הטור, מי כמוך יש בו שמנה תיבות כנגד ויזכור כי בשר המה בתפלת שחרית ומנחה וערבית תאמר אב הרחמן, ובתפלת מוספין דר"ה ויום הכפורים ושבת צריך לומר אב הרחמים (שער הכוונות דף צ"ו:) הטעם בסוד כפה"ח (תקפ"ב ס"ק ל"ד).

^{כז} רא"ש ברכות (פ"א סי' טו), כיון שאינו אלא תיקון הגאונים, אם שכח לאומרם אין לחזור. שו"ע (שם סעיף ה').

המלך הקדוש

יב. בחתימת ברכת אתה קדוש, מסיימים המלך הקדוש. מפני שעכשיו הם ימי דין שהקב"ה מראה מלכותו וממשלתו שהוא בכל משלה^{ע"ה}.

תוך כדי דיבור

יג. אם טעה ואמר האל הקדוש, ותוך כדי דיבור, חוזר ואומר המלך הקדוש אינו חוזר^{ע"י}.
ואם כבר התחיל אתה בחרתנו, חוזר לראש התפילה^{ע"י}.
ואם אמר ובכן תן פחדך וכו' אינו צריך לחזור^{ע"ה}.

שכח בליל א' דר"ה

יד. בליל ראשון של ר"ה יש פוסקים שמסתפקים אם צריך לחזור כששכח המלך הקדוש, לכן יורו עצמו לכוון ולהתרחק מן הספק^{ע"ש}.

לדוד מזמור

טו. לאחר תפילת העמידה נוהגין לומר מזמור (תהלים כד) 'לדוד מזמור' בכוונה פסוק בפסוק^פ.

לשנה טובה

טז. אחרי תפילת ערבית, מברכים איש את רעהו שיזכו להיכתב ולהיחתם לחיים טובים^{פ"א}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{יד} פ"מ א"א (סי' תקפ"ב ס"ק ד') כל זמן שלא אמר השם של הברכה אע"פ שיש כמה שמות, כגון בוכל החיים, יכול לחזור. משנ"ב (שם ס"ק טו).

^{ע"ה} שו"ע סי' תקפ"ב סעיף א'. משנ"ב שם ס"ק ב.

^{ט"ו} שו"ע סי' תקפ"ב סעיף ב' ובמשנ"ב שם ס"ק ז'.

כשמסופק אם תוך כדי דיבור, דעת א"א מבוטשאטש שאין צריך לחזור. וכ"ה בכפה"ח (סי' תקפ"ב ס"ק ט) שו"ע שם, דג' ברכות ראשונות חשובות כאחת משנ"ב (שם ס"ק ד').

^{ע"ה} משנ"ב (שם ס"ק ד') אם התפלל על הסדר ואמר ובכן תן פחדך רק שמסופק בגמר ברכה אם סיים המלך הקדוש אפשר דאין צריך לחזור, דאולי לא שייך לומר בזה כהרגל לשונו בכל השנה מחמת התוספות שמוסיף לומר קודם סיום הברכה.

^{ע"ט} בחיי אדם (כלל כד ס"ה) הביא בשם הגאון מו' הרב אבלי פאסוועלער שאם טעה בליל ראש השנה ולא אמר המלך הקדוש שאין צריך לחזור, כדון טעה ולא הוכיר יעלה ויבא בליל ר"ח שא"צ לחזור מפני שאין מקדשין החודש בלילה. וכ"כ הבנין שלמה (ח"ב סי' מו) ותשו' אגרות משה (ח"א סי' ק"ע).

בשעה"צ (סי' תקפ"ב ס"ק ד') מביא את הח"א וחולק, שהדין כן רק אם היה מתפלל תפילת חול אבל בתפילת יו"ט ממה נפשך אינו יוצא. וכ"ה בתשו' מים חיים (סי' כ"ב) ליקוטי חב"ח (ח"א ל"ג). תשו' בית הלוי (ח"א סי' מ"ב). שו"מ (מהדוד ח"ג סי' כ"ה) שד"ח (מע' ר"ה סי' ג') כפה"ח סי' תקפ"ב (ס"ק ג') תשו' ציץ אליעזר (ח' י"ח סי' ס"ו).

^פ פרי עץ חיים (שער תפלת ר"ה פרק ז'). מטה אפרים (סי' תקפ"ב סעיף כג). והוא מסוגל שלא יחסרו מזונותיו כל ימות השנה.

עד אימת מאחלים

יז. לדעת המג"א ניתן לאחל בנוסח זה עד חצות יום א' דר"ה^{פב}.
ולדעת הט"ז^{פג}. ושו"ע הגרש"ז^{פד}, גם בליל ב' אפשר לאחל 'לשנה טובה' עד יום שני בחצות
היום.

ויש נוהגים שבבוקרו של ר"ה כבר מאחלים 'גמר חתימה טובה'^{פה}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{פא} רמ"א סי' תקפ"ב (סעיף ט') מג"א שם.

^{פב} מט"א סי' תקפ"ג א', משנ"ב (סי' תקפ"א ס"ק ה).

^{פג} סי' תקפ"ב ס"ק ד'

^{פד} סי' תקפ"ב סעיף י"ז. וראה כפה"ח (ס"ק ס"ז)

^{פה} ראה לבוש. ונראה שבכך מחשיב לרעהו כצדיק שנכתב ונחתם לאלתר לחיים טובים.

פרק ו סעודת ליל ר"ה

קידוש ר"ה בשבת

יח. בקידוש, אומר ויכולו, מברך על היין, ואומר אשר בחר בנו וכו' ומזכיר יום הזכרון הזה וכו' ושל שבת בקידוש ובסיום הברכה^פ. ומברך שהחיינו.

טעות בקידוש

יט. שכח לומר ויכולו, אומרו באמצע סעודה על הכוס^פ, אם קידש של שבת בלא הזכרת יו"ט או להיפך, יחזור ויקדש^{פח}.

נשים אמן בשהחיינו

כ. אשה שברכה שהחיינו בהדלקת נרות, יש שכתבו שלא תענה אמן על ברכת שהחיינו כששומעת קידוש^{פט}. ויש שלא חששו לזה^צ.
ואם תמיד מברכות לעצמן ברכת הגפן לפני שתיית היין מקידוש, יכולות לענות אמן^{צא}.

נשים שמקדשות בעצמן

כא. נשים שמקדשות בעצמן יברכו שהחיינו בקידוש ולא בהדלקת הנרות^{צב}.
אם בטעות ברכו שהחיינו בהדלקת נרות, לא יברכו שוב בקידוש^{צג}. טענה וברכה גם בקידוש, לא הוי הפסק.

שהחיינו להוציא אחרות

כב. אשה שמקדשת בעצמה ובטעות ברכה שהחיינו בהדלקת הנרות, ועכשיו בקידוש צריכה להוציא אחרות גם ידי ברכת שהחיינו, יכולה לברך ולהוציא^{צד}.

----- = מקורות וציונים = -----

^פ מטה אפרים סי' תקפ"ג א'.

^{פז} משנ"ב (סי' רע"א ס"ק מ"ה). ואם אין לו כוס, כתב חיי אדם (ח"ב כלל ו' י"ג) שיארנה בלי כוס. שש"כ (פ' מ"ז קפ"ח).

^{פח} משנ"ב (סי' תפ"ז ס"ק ב'). מט"א (סי' תקפ"ב י"ח).

^{פט} תשו' הר צבי (או"ח ח"א סי' קנ"ד). מקראי קודש (ח"ב סי' ל"ח). מוע"ז הגש"פ.

^צ תשו' אגרות משה (או"ח ח"ד סי' כ"א ט'). עי' תשו' שבט הלוי (ח"ג סי' ס"ט). ציץ אליעזר (ח"י סי' י"ט), שלא נחשב להפסק אם עונות אמן.

^{צא} תשו' שבט הלוי (ח"ג סי' ס"ט).

^{צב} ברכת שהחיינו נתקן על הקידוש ולא על ברכת הנרות. שאילת יעב"ץ (סי' ק"ז), שאין לברך שהחיינו בהדלקת נרות כי נתקן בקידוש (ברכי יוסף, שע"ת סי' רס"ג), לוח ארץ ישראל.

^{צג} מט"א (אלף למטה תרי"ט ו'). משנ"ב שעה"צ (שם ס"ק ז').

^{צד} שיטת הרמב"ם בהל' ברכות (פ"א הל' י'). שברכת שהחיינו אם יצא אינו מוציא, אבל להלכה נקטינו שאפשר להוציא אחרות, גם אם יצאה. כתב הרמ"ך (שם) מנהיגו לברך וכן ראוי לעשות. כסף משנה (שם ס"ק י'). ס' המכתם (סוכה מ"ד). וכתב רבינו מנוח (שם) וכי מי שמדליק נ"ח לאחרים או קורא מגילה להוציא אחרים וכיוצ"ב אינו מברך שהחיינו. וראה עוד שו"ע (סי' תקפ"ה סעיף ב') וברמ"א שם: ואין חילוק בין אם

בציעה מעליזנה

כג. יבצע על לחם משנה, ויבצע מהלחם העליון^{צה}.

דבש

כד. נוהגין לטבול פרוסת המוציא בדבש^{צו}. ויש נוהגין לטבולו גם במלח^{צו}.

דונג הדבש

כה. מותר לאכול דבש טבעי מהכוורת שהוא חי, ומחובר לדונג^{צה}.

תפוח בדבש

כו. לאחר שאכל כזית פת^{צט}, נוהגין לאכול תפוח מתוק ומטבילו בדבש^פ.

שנה טובה ומתוקה

כז. יברך בורא פרי העץ^{קה}, ויאכל קצת, ויאמר את הבקשה 'תתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה'^{קכ}.

----- = מקורות וציונים = -----

יברך לעצמו או שכבר יצא ומברך להוציא אחרים אפ"ה מברך התוקע שתי ברכות הנוכרות (קול שופר ושהחיינו). וכ"ה הגרי"מ שטרן שליט"א. הגר"מ גרינפלד שליט"א. והעצה לומר למי שעדיין לא שמעה שהחיינו לברך בקול ולהוציא האחרות, יתכן ולא כ"כ טוב. כי אע"פ שברכת שהחיינו מברך אפילו בשוק, אבל אי' שמסדרין ברכת שהחיינו על הכוס. לכתחילה על הקידוש תברך ולא על היום בלבד.

^{צה} רמ"א (סימן רד"ע סעיף א') מס' כל בו.

^{צו} מג"א (תקפ"ג ס"ק ג'), מט"א. משנ"ב (שם ס"ק ג'). חזו"א. הליכות שלמה פ"א, טבל רק בדבש והמלח היה מונח על השולחן.

דבש דבורים מן המובחר, כי הדבורים דמי למשפט, כי עושים נקמה לפעמים וכו', ומה שיוצא מהן הוא מתוק, וסי' לדבר שאנו יוצאין ממידת הדין למידת הרחמים (לקט יושר עמ' 124)
^{צא} כפה"ח שם ס"ק ד'. שלמת חיים שמ"ו טבל במלח אחר אכילתו בדבש.

^{צב} הליכות שלמה תשרי (פ"א אורחות הלכה 76) שבט הלוי, מבית לוי (פ"ג ה').

ראה עוד הגה' אשירי (ר"ה פ"א סי' ה' מובא בפרשה סי' תקפ"ג) אנו נוהגין לאכול ראש איל ודבש חי. היה שעורר על אכילת דונג מחשש "יוצא מן הטמא". אבל בקו' נזהר הייכל (כי תשא תשפ"ב), שע"י ידידי הגאון אב"ד נזהר אחיעזר הרב י.ווייס שליט"א ביאר את כל הנושא באריכות, הוכח בדברי הרד"ק (שמואל א' יד, כו) ביערת הדבש. וממשנה (ע"ז ל"ט) ומגמ' ב"ב (פ.) ומציין דברי הלבוש (יו"ד סי' פ"א ח') שהשעווה מיוצר באותה צורה כמו הדבש והוא הפסולת של הדבש.

ומביא בקו' 'שנה בשנה' תשנ"ב העלה הרה"ח ר' אברהם קורמן מחקר שהדונג מיוצר משכבת השעווה שעל גבי עלים ופרחים, שהדבורים הצעירים אוספים.

^{צט} בטור סי' תקפ"ג כתב לאכול בתחילת הסעודה. מטה אפרים. שבט הלוי.

^ק רמ"א סי' תקפ"ג סעיף א', בדרכי משה ממנהר"ל, מה שלוקחין תפוח כדי לרמוז על שדה תפוחים הידוע הנרמז במקרא (בראשית כו) ראה ריח בני כריח שדה (תענית כט).

^{קא} כתב מהר"ל (הל' ר"ה סי' ו') שצריך לברך תחילה בורא פרי העץ דהוי כדברים הבאים תוך הסעודה שלא מחמת הסעודה. ד"מ (סי' תקפ"ג ג').

^{קב} מג"א. משנ"ב (שם ס"ק ד'), ויאמר הבקשה **אחר תחילת האכילה**, מפני שאסור להפסיק בין ברכה לאכילה. ובדיעבד אם אמר את הבקשה **בין הברכה לאכילה**, אינו הפסק (א"ר תקפ"ג ד'. מט"א א').

ויש נוהגין לאכול הסימנים לפני נטילת ידים^{קי}.

סימנים

כת. יהא אדם רגיל לאכול בר"ה רוביא, כרתי, סילקא, תמרי, קרא^{קי}, ואתרוג^{קי} וריאה^{קי}.

וכן מה שבלשונות אחרים נקרא רביה, יאכל^{קי}.
וכן טועמים מכל מה שיש בשם, רמז לסימן טוב^{קי}.

שנהיה לראש

כט. אוכלים ראש כבש או ראש דג, ואומרים יהי רצון שנהיה לראש ולא לזנב^{פט}.

רוביא, כרתי

ל. כשאוכל רוביא יאמר יהי רצון שירבו זכויותינו, כשאוכל כרתי יזכרתו שונאינו וכו'^{קי}.

יהי רצון

לא. יש האומרים יהי רצון עם שם ק"א, ויש שאומרים בלי שם ק"ב.

התעוררות לתשובה

לב. כתב השל"ה, שיתעורר אדם בתשובה כשיאמר יהי רצון, ויתפלל על זה בלב שלם^{קי}.

קדימה בברכות

לג. אם ירצה לברך על התפוח, יראה שבשעת הברכה, לא יהיו לפניו פירות משבעת המינים^{קי}. ואם התמרים לפניו, יקדים לברך בורא פרי העץ עליהם^{קטו}.

----- = מקורות וציונים = -----

קי מהר"ל מובא בקצה המטה סי' תקפ"ג. בס' ליקוטי מהר"ח כ' דכוונת המהר"ל בתחילת הסעודה ולא תיכף לאחר קידוש, בכדי לסמוך קידוש לסעודה שחשוב יותר.

קי גמ' כריתות ו', הוריות יב, שו"ע תקפ"ג.

קי טור סי' תקפ"ג. בפרישה שם, נתן טעם, דנקרא פרי עץ הדר.

קי דרכי משה סי' תקפ"ג א' (מס' בל בו סי' ס"ד) אוכלין הריאה לפי שהיא מאירה העינים.

קי מג"א משנ"ב שם ס"ק א'.

קי מרדכי (וימא סי' תשכ"ג) כתוב בשם הגאונים על ראשי כבשים שאנו אוכלים, כדי שישמענו הקב"ה לטובה ברה"י ושימנו לראש ולא לזנב, ומה שאנו אוכלים טיפני ובשר שמן ושותין דבש וכל מיני מתיקה, כדי שתהא השנה הבא עליו מתוקה ושמינה וכ"כ בס' עזרא, אכלו משמנים ושתו ממתקים.

כתב המאירי (מאירי חיבור התשובה) בטעם אכילת הסימנים, שלא ישכח האדם חרדת היום וגדולתו, ולא יקל ראשו בעת אכילתו, ויזכור כוונת היום לבקש על נפשו ולשוב לבוראו.

קי שו"ע סי' תקפ"ג סעיף ב'. מט"א שם. וכתב בהגה' אשירי (רה"פ פ"א סי' ה' ומובא בפרישה סי' תקפ"ג) אנו נוהגין לאכול ראש איל ודבש חי.

קי שו"ע סי' תקפ"ג.

קי אבודרהם, כלבו דזה תפילה. מביא משנ"ב (סי' תקפ"ג ס"ק ב')

קי פסקי סידר הרב בעל התניא.

קי של"ה מס' ראש השנה, א"ר (שם ס"ק א'). משנ"ב ס"ק ב'.

למיחזי

לד. אם חושש שהפרי מתולע, יכול להניח את הסימנים לפניו ויאמר ה'יהי רצון' על ראייתם^{קטז}.

זהירות מכעס

לח. כל עניינים אלה עושים לסימן טוב, ולכן פשיטא שיזהר מאוד שלא יכעוס בימים האלו, רק יהא שמח ליבו ובטוח בד' עם התשובה ומעשים טובים^{קז}.

חמוץ - חריף

לו. יש שנמנעים מלאכול מאכלים חמוצים או מרים^{קיח}, אבל אינם נמנעים מלאכול מאכלים חריפים^{קיט}.

סעודת ר"ה

לז. יסעוד, ויזמר וישבח לד' בנעימה ובשמחת הלב^{קכ}, ויזכור שהוא יום שספרי חיים ומתים פתוחים, וצריך להיות ירא וחרד מאימת הדין^{קכא}.

לימוד משניות

לח. יש נוהגין ללמוד משניות מס' ראש השנה, בעת הסעודה, כל סעודה פרק אחד^{קכב}.

שכח יעלה ויבא

למ. בברכת המזון, אם שכח להזכיר יעלה ויבא, בסעודת ליל ראש השנה, חוזר ומברך^{קכג}, ובסעודת היום אינו חוזר ומברך^{קכד}.

----- = מקורות וציונים = -----

קיד ראה כפה"ח תקפ"ג ס"ק י"ג

קטו שו"ע (סי' רי"א ס"א וסעיף ד') שמקדימים לברך על מין שבעה, ותמר קודם לשאר מינים, (חוץ מהמוציא, מזונות, הגפן)

קטז במס' הוריות י"ב. הגירסא 'למיחזי, והגם שבמס' כריתות הגי' "הא רגיל למיכל", רוב ראשונים גרסו 'למיחזי'. עי' כפה"ח (שם ס"ק ו').

קיז חיי אדם. משנ"ב (ס"ק ה')

קיח פמ"ג, מט"א (סעיף ג'). משנ"ב (ס"ק ה')

קיט ערוך השולחן (שם סעיף ג')

קכ שו"ע (סי' תקצ"א א') אוכלים ושותים ושמים וכו'. ובמשנ"ב שם: אף שהוא יום הדין מכל מקום מצוה של ושמחת בחגך שייך גם בו, שגם הוא בכלל חג, כדכתיב תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגנו, ונאמר (בנחמיה ח) אכלו משמנים ושתו ממתקים וגו' כי קדוש היום לאדונינו, ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוכם.

קכא מטה אפרים סי' תקפ"ג א'. שו"ע (תקצ"א א') אמנם לא יאכלו כל שבעים למען לא יקלו ראשם ותהיה יראת ה' על פניהם.

קכב מט"א (סי' תקפ"ג סעיף ג'). באלף המגן ס"ק כג, לימוד מס' ראש השנה בר"ה היא סגולה גדולה שיזכה ליום הדין. ובס' יסוד ושוש העבודה בשם האריז"ל.

קכג בליל ראש השנה אסור להתענות לכו"ע כמו בשאר יום טוב, כמ"ש במשנ"ב (סי' תקצ"ז ס"ק ה') לכן אם שכח יעלה ויבא חוזר. וכ"ה בסידור הגרש"ז שמחלק בין חזרה בברכת המזון בליל ר"ה ובין כששכח ביום.

פרק ז שחרית דר"ה

השכמה לבית הכנסת

א. שחרית, משכימין לבית הכנסת^{קכ}.

אדון עולם

ב. הש"ץ מתחיל באדון עולם אשר מלך וכו'^{קכ}. יש מתחילים באנעים זמירות.

ניגון הנהוג

ג. הש"ץ ינגן בניגון יפה הנהוג, ואין לו לשנות הניגונים אפילו אם הם נעימים^{קכ}.

המלך

ד. הש"ץ אומר 'המלך' בקול רם ובנעימה קדושה^{קכ}.

יחיד צירוף לשיר המעלות

ה. יחיד שעומד בפסוקי דזמרה והקהל אומרים 'שיר המעלות מומעמקים' שלפני ברכו, יכול להפסיק במקום דסליק עניינא ולומר עם הציבור^{קכ}.

תפילת לחש

ו. מתפללין בלחש כמו בנוסח תפילת ערבית, ובחזרת הש"ץ מאריכים בפיוטים^{קל}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קכד} ביום ראש השנה יש שנהגו להתענות כמ"ש בשו"ע (סי' תקצ"ז סעיף ב'), ולכן דעת המג"א (בסי' קפ"ח ס"ק ז'), ובשו"ע הגרש"ז (שם סעיף י"א) שאינו חוזר כששכח יעלה ויבא, ובמט"א (סי' תקפ"ג סעיף ד') ובמשנ"ב (סי' קפ"ח ס"ק י"ט) כתבו שנחלקו בזה האחרונים. ומבואר היטב שם בשעה"צ (ס"ק טו).

^{קכה} טור סי' תקפ"ד. והוא אחד מחמשה השכמות. ראה במטה משה (ס"ק תתקנ"ח) סימן לדבר וישכם אברהם בבוקר, א' ב' ר"ה'ם, ס"ת הושענא רב'א, ט' בא'ב, יום כפור, ראש השנה, פורים.

^{קכו} מטה אפרים (סי' תקפ"ד סעיף ה'). כתב המטה משה בשם רבי יהודה החסיד ורב האי גאון ורב שרירא גאון, ז"ל שכל מי שמכוון בעת התחלת אדון עולם, ערב אני בדבר שתפלתו נשמעת ואין שטן מקטרג על תפלתו ואין לו שטן ופגע רע בר"ה ויו"כ בתפלתו.

^{קכז} מהרי"ל (הלי' יו"כ). מטה אפרים (סי' תקפ"ד סעיף ה'): אין לשום ש"ץ לשנות הניגונים הנהוגים, כי עי"ז מתבלבל דעת הציבור ואין מכוונים לבם כראוי נענש משמים ע"ז, אף שנדמה לו שהניגונים שלו ערבים יותר, כי ביום נורא ואיום הכל תלוי בכוונת הלב וכו'.

^{קכח} מטה אפרים (תקפ"ד סעיף ט'). ונוהגים שהש"ץ עומד במקומו כשאומר 'המלך' ואח"כ יורד לפני התיבה (ערוה"ש סי' תקפ"ד סעיף א').

אולי ירמוז על מה שאנו מבקשים 'מלך על כל העולם כולו בכבודיך', בכל מקום שהוא.

וכתב הלבוש שאומרים 'יושב' בלא 'ה', שפירוש שהוא יושב עתה על כסא דין.

^{קכט} מטה אפרים (סי' תרנ"ט סעיף ל"ז). משנ"ב (סי' נ"א ס"ק ח').

^{קל} מטה אפרים (סי' תקפ"ד סעיף י'). וכתב בשערי תשובה (תקפ"ד ס"ק ב'): כל מי שאפשר יש לו ליקח פנאי ללמוד פירוש הפיוטים להתפלל. דרש מהר"י סגל, כל אדם ירגיל את עצמו תוך קרובץ דראש השנה, ויתפלל בפני עצמו בכוונה ואל יסמוך על הש"ץ, כי הוא אינו מוציא רק עמי הארצות וכו'.

ז. ישתדל להתפלל כוונה קל"א וכ' בספה"ק שהאר"י ז"ל היה בוכה בתפילה קל"ב.
מותר לבקש בקשות קל"ג, וראוי להתפלל על חולה קל"ד.

עמידה בפתיחת ארון

ח. כשפותחים הארון באמירת פיוטים שונים בתפילות, נוהגים להדר ולעמוד קל"ה, ומי שחלש מותר לשבת קל"ו, וגם אם אינו רואה הספר תורה מותר לשבת קל"ז.

אבינו מלכנו בשבת

א. בשבת אין אומרים אבינו מלכנו לאחר התפילה קל"ח.

י"ג מדות

ט. בפתיחת הארון אומרים י"ג מדות, ולפני בריך שמיה, יש אומרים תפילת רבש"ע קל"ט.

----- = מקורות וצינונים = -----

קל"א צריך להתאמץ מאוד לכיון בתפילה, וראה פי' רש"י במצות צריכות כוונה שישים אל לבו לקיים מצות המלך, ויכוין פירוש המילות ולומר התיבה בעומק הלב באמונה פשוטה ויכוין למצות המלך.
ואף כי אין דרכו בכך כל השנה מ"מ בימים האדירים האלה יכין לבו ביותר ויתפלל בכל כוחו כדי לכיון
בם ופירושם כפי ידיעתו ויהיה לבו לשמים בתפילה כאלו כיון כל מה שראוי לכוון ואז הקב"ה מעלה עליו
כאלו הי' כן. כמב' בזה"ק (פי' יתרו) עה"פ ומעשה דינו כוונה עליו. אלף למטה (סי' תקפ"ד ס"ק ד').
יש לכוון בתפילות הנאמרים גם בכל שבת וחג. ולא כאלו המכוונים בעיקר בתפילות ופיוטים שמוסיפים
בר"ה (יושר דברי אמת).

קל"ב האר"י ז"ל נהג לבכות בראש השנה ויום הכיפורים, ואמר כי מי שאינו בוכה בימים אלו אין נשמתו
טובה ושלומה. גם אמר כל מי שבוכה אז מעצמו בכיה גדולה מאליו, אותו שעה דינין ליה בבית דין של
מעלה ונפשו מרגשת ובא לו הבכיה מאיליו (פרי עץ חיים שער השופר פ"ה) באר היטב (שם ס"ק ג').
הגר"א כתב (מעשה רב ס"ק ר"ז) שאין לבכות בראש השנה וכמ"ש (נחמיה ח"ט) אל תתאבלו ואל תבכו וכי' לכו
אכלו משמנים וכי' ואל תעצבו כי חדות ד' היא מעוזכם.

בס' אור חדש מבאר שכשבא הבכיה מעצמו מרוב דביקות לה', בוודאי מותר, ומה שהגר"א אסר, הוא
להביא עצמו לבכיה. שער יששכר (חודש תשרי).

קל"ג אורחות רבנו (ח"ב עמ' קפ"א) בשם החזון איש וכן דעת הגר"ש אלישיב (מוריה אלול תשע"ד). מביא
הרה"ג רי"י פוקס שליט"א.

קל"ד מטה אפרים (סי' תקפ"ד כ"ה) אלף למטה (ס"ק ג').

קל"ה סידור יעב"ץ. ט"ז וי"ד (סי' רמ"ב ס"ק י"ג). פמ"ג או"ח (סי' קמ"א מש"ז ג'). בעת שפותחין הארון אינו מחוייב
לעמוד, והעולם נוהגין בכל זה לעשות הדור לתורה ולעמוד (שעה"צ סי' קמ"ז ס"ק י"ח).

בתשו' חתם סופר (ח"מ סוסי" ע"ג), שאם ארון קודש פתוח, אין לשבת, פתחת (ח"מ סי' פ"ז כ"א)

קל"ו ערוך השולחן (יו"ד סי' רפ"ב). וביו"ד (סי' רפ"ב סעיף יג) העולם נוהגים לעמוד בשעה שפותחים את ארוה"ק
לאיזה תפילה כנהוג בימים נוראים, ובודאי מן הדין אין צורך לעמוד כיון שהס"ת במקומה, אך כיון שנהגו
כן לכבוד התורה, ממילא שמי שאינו עומד, הוי כהעדר כבוד התורה ולכן בהכרח לעמוד, אבל אם הוא
חלש ולא יחשדוהו, מותר לישב.

קל"ז תשו' פנים מאירות (ח"א סי' ע"ד) מי שלא רואה הס"ת אינו צריך לעמוד.

קל"ח רמ"א סי' תקפ"ד סעיף א'. מג"א (שם ס"ק ו') מפני שאין שואלין צרכים בשבת, משנ"ב (ס"ק ד')

י. כשחל ר"ה בשבת, יש שאין אומרים י"ג מדות^{קמ}.

קריאת התורה בשבת

יא. מוציאין שני ספרים, ובראשון קוראים שבעה בפ' (בראשית כא) וד' פקד את שרה^{קמא} וגו'. ובשני קוראים בפ' פינחס ובחודש השביעי (במדבר כט א-ו) ומפטיר (שמואל א) ויהי איש אחד מן הרמתים צופים^{קמב}.

בברכות הפטרה אומרים "ועל יום הזכרון הזה וכו' וחזרתם גם בשל שבת^{קמג}".

= ----- = מקורות וצינונים = ----- =

קלט מטא אפרים (סי' תקפ"ד סעיף טו): אומרים רבש"ע מלא משאלותינו, ככתוב בסידורים המיוסד ברוח קדשו של האר"י ז"ל.

קמ מטא אפרים סי' תקפ"ד סעיף טז. שיש בזה חילוקי מנהגים. דרכי חיים ושלוש (אות תשט"ו)

קמא שו"ע (סי' תקפ"ד סעיף ב'). לפי שבראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה (ר"ה י"א).

קמב שו"ע סי' תקפ"ד (סעיף ב'). בה קוראים בענין פקידת חנה שהיה בראש השנה.

קמג מטא אפרים סי' תקפ"ד סעיף כ'.

פרק ח כמה מהלכות שופר

יב. מצות עשה מהתורה לשמוע קול שופר בראש השנה כמו"ש (במדבר כ"ט א) וּבַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחַד לַחֲדָשׁ מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מִלְאכָת עֲבָדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם.

ערו ישנים משנתכם

יג. כתב הרמב"ם^{קמ"ד}, אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו כלומר ערו ישנים משנתכם והקיצו נרדמים מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה, אלו השוכחים את האמת ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל וכו'.

שופר בשבת

יד. כשחל ראש השנה בשבת אין תוקעין בשופר^{קמ"ה}.

שופר של איל

טז. שופר של ראש השנה מצותה בשל איל^{קמ"ו} ושיהא כפוף^{קמ"ז}.
ובדיעבד, כל השופרות כשרים^{קמ"ח}

תקיעה מעומד

טז. צריך לתקוע מעומד^{קמ"ט}, ונהגו הציבור לעמוד, גם בתקיעות של מיושב^{ק"י}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קמ"ד} רמב"ם (פ"ג מהל' תשובה הל' ד').

^{קמ"ה} ראש השנה (כ"ט): אין תוקעין בשופר בשבת, גזרה שמא יטלנו בידו לילך אצל בקי ללמוד, ויעבירו ד' אמות ברשות הרבים. שו"ע סי' תקפ"ח סעיף ה'.

מש"כ במס' ראש השנה (ט"ז): א"ר יצחק, כל שנה שאין תוקעין לה בתחילתה מריעין לה בסופה, כתב התוס' מבה"ג, לאו דמיקלע בשבתא אלא דאיילד אונסא. וראה משך חכמה (אמור ד"ה יהיה לכם).

בס' מנחת עני (ע"ה האינו דרשת תרל"ב) מבעל ערוך לנר, מבאר שבשנים הטובות ביותר והרעות ביותר, היה ראש השנה בשבת, בשני חרבות בית המקדש היה ר"ה בשבת, לעומת שנת מחילת עוון העגל והקמת המשכן ושנה שנכנסו לארץ, גם היה ר"ה בשבת. ומבאר במשל ומליצה, ומסיק, כשישראל משמרים השבת כראוי, אז השבת שהיא בת זוג לישראל (ב"ר יא ח') מסנגרת על ישראל והקב"ה מוחל עוונותיהם, אבל כשח"ו אין משמרים השבת, איך תיעשה השבת סניגור.

^{קמ"ו} ראש השנה ט"ז, לזכר עקידת יצחק. שו"ע (סי' תקפ"ו סעיף א').

איל הוא מגיל י"ג חודש ויום אחד (כפה"ח תקפ"ו ס"ק ב')

^{קמ"ז} ר"ה שם, מצוה בכפוף, לסימן שיכופפו לבם למקום.

^{קמ"ח} שו"ע סי' תקפ"ו סעיף א'. אם יש שופר של יעל כפוף ושל כבש פשוט, יתקע בשל יעלים וכפוף. דתקון רבנן לתקוע בכפוף לסימן שיכפפו לבם למקום בתפילה משא"כ שופר של איל אינו תקון רבנן אלא מנהג שנהגו כל ישראל מעולם לזכר עקידה, משנ"ב (סי' תקפ"ו ס"ק ה').

^{קמ"ט} טור סי' תקפ"ה דכתיב יום תרועה יהיה לכם (במדבר כט א) וילפינן מלכם גבי עומר וס' העומר מעומד וכו'.

בדיעבד, אם תקע מיושב, יצא ידי חובתו. משנ"ב (סי' ח' ס"ק ב').

ברכה מעומד

יז. צריך לברך מעומד^{קנא}.

ברכה כשמאחר

יח. אם הגיע לבית הכנסת אחרי שהבעל תוקע כבר בירך, יברך בעצמו^{קנב}.

שיחה בין ברכה לתקיעה

יט. אין לשיח בין הברכה לתקיעות, ואם שח צריך לחזור ולברך^{קנג}.

שיחה בין התקיעות

כ. לא ישיח^{קיד} בין תקיעות דמיושב ובין תקיעות דמעומד, וכן בשעת התקיעות עצמן, לא יפסיק, עד לאחר הקדיש תתקבל, בסיום חזרת תפילת מוסף^{קנה}.
אם שח, אינו חוזר ומברך^{קני}.

----- = מקורות וצינונים = -----

קני משנ"ב סי' תקפ"ה ס"ק ב'.

קנא שו"ע סי' ח' (סעיף א'). משנ"ב (סי' תקפ"ה ס"ק א').

קנב בן איש חי (נצבים טו). כפה"ח (סי' תקפ"ה ס"ק ל"ט). עי"ע תשו' משנה שכיר (ח"ב סי' ר"ל)

קנג שו"ע (סי' תקצ"ב סעיף ג'). משנ"ב (ס"ק י"ד). ואם שח מענין התקיעות אינו חוזר ומברך.

קיד לא ישיח בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד, ובשעת תקיעות שמישב ומעומד עצמן, אסור להפסיק (ט"ז סי' תקצ"ב א') דכל מצוה שהוא עוסק בה ואינו רשאי להיפרד משם עד שיקיים כולה, איסור יש בהפסקתו. וכ"ה בדרך החיים, חיי אדם (כלל קמ"א ט') ובפסקי הרא"ש (פ"ד אות י"ב). משנ"ב (ס"ק י"א) שעה"צ (ס"ק י"ד).

קנה שו"ע (סי' תקצ"ב סעיף ג'), לא ישיח לא התוקע ולא הציבור בין תקיעות שמיושב לתקיעות שמעומד.

קנו רמ"א סי' תקצ"ב סעיף ג'.

פרק ט כמה תקיעות

ג' תרועות בתורה

כא. שלש תרועות נאמרו בתורה על חודש השביעי, שנים בראש השנה^{קט} ואחד ביובל^{קנח}, ובגזירה שוה נלמדים זה מזה^{קנט}.

כב. כל תרועה צריכה תקיעה לפנייה ולאחריה^{קס}.

תרועה ספק שברים

כג. תרועה זו האמורה בתורה, נסתפק לנו אם היא היללה שאנו קורין תרועה, או אם היא מה שאנו קורין שברים, או אם הם שניהם יחד. לפיכך כדי לצאת ידי ספק, צריך לתקוע תשר"ת שלש פעמים, ותש"ת שלש פעמים ותר"ת שלש פעמים^{קסא}.

תשע

כד. מהתורה חייב לשמוע תשע תקיעות^{קסב}.

שלושים

כה. מתקנת חכמים, לשמוע שלש פעמים תשר"ת, ושלוש פעמים תש"ת, ושלוש פעמים תר"ת^{קסג}.

מאה

כו. מנהגינו לתקוע מאה קולות^{קסד}, כנגד מאה פעיות דפעיא אימיה דסיסרא^{קסה}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{קנד} אמור (ויקרא כג כד) בחדש השביעי באחד לחודש וגו' זכרון תרועה. השני פ' פנחס (במדבר כט א) ובחודש השביעי באחד לחודש וגו' יום תרועה יהיה לכם.

^{קנח} פ' בהר (ויקרא כה ט) והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחודש תעבירו שופר וגו'.

^{קנט} ר"ה ל"ג: שיהיו כל תרועות של חודש שביעי זה כזה.

^{קס} ר"ה ל"ג: ומנין שפשוטה לפנייה, ת"ל והעברת שופר תרועה, ומנין שפשוטה לאחריה, ת"ל תעבירו שופר. שו"ע (סי' תק"צ סעיף א').

^{קסא} ר"ה ל"ד. אתקין רבי אבהו בקסרי, תקיעה שלשה שברים תרועה תקיעה וכו'. שו"ע (סי' תק"צ סעיף ב'). משנ"ב (ס"ק ו'), ואין יוצא במה שתקע תשר"ת, דדלמא כונת התורה על שברים לחוד. וקמפסיק בתרועה בין שברים לתקיעה אחרונה, לכך חוזר ותוקע שברים לחוד. ומחמת זה הטעם צריך לתקוע גם כן תר"ת ואין יוצא במה שתקע תשר"ת דדלמא כונת התורה על תרועה לחוד, והפסיק מתחילה בשברים בין תקיעה לתרועה.

^{קסב} שו"ע סי' תק"צ סעיף א'.

^{קסג} ר"ה ל"ג. טור ושו"ע (סי' תק"צ סעיף ב').

^{קסד} תוס' ר"ה (ל"ג: ד"ה שיעור), מס' הערוך. שלי"ה הק' (מס' ר"ה פ' נר מצוה ד"ה בענין סדר התקיעות) לתקוע מאה קולות, מביאו משנ"ב (סי' תקצ"ו סעיף ב').

^{קסה} ר"ה ל"ג: ובס' הקנה (סוד תקיעת שופר) ביאר כדרכו השייכות בין אם סיסרא לתקיעת שופר.

מונה לצאת

כז. בכדי לצאת ידי חובה, צריך שיתכוון השומע ומשמיע^{קסו}. והציבור יכוונו לצאת בברכת לשמוע קול שופר, וברכת שהחיינו, שהתוקע מוציא אותם ידי חובתם, וגם יכוונו דעתם ורצונם לצאת י"ח בתקיעות אלו^{קסז}.

מברך להוציא אחר

כח. התוקע לאחר התפילה, להוציא איש בן חיוב, ידי חובתו, עדיף שהשומע יברך בעצמו^{קסח}, אבל אם אינו יודע לברך יכול התוקע לברך ולהוציא^{קסט}.

מכשיר שמיעה

כט. חרש השומע על ידי מכשיר שמיעה אלקטרוני, אינו יוצא בזה ידי חובתו, ולכן צריך לסלק את המכשיר מאוזנו בשעת התקיעות^{קע}.

חרש

ל. אם אינו שומע כלל, אסור לו לברך, ואינו מוציא אחרים ידי חובתם^{קעא}.

== מקורות וצינונים ==

קסו כרבי זירא ורבי יוסי (ר"ה כ"ט) דמצוות צריכות כוונה. שו"ע (סי' תקפ"ט סעיף ח'). וכתב המג"א בשם הרדב"ז שאם בא לבית הכנסת לצאת ידי חובה עם הציבור, אע"פ שבשעה ששמע לא כיוון לבו, יצא.

קסז מט"א סי' תקפ"ה ג'

קסח מג"א מביאו משנ"ב (סי' תקפ"ה ס"ק ה')

קסט חיי אדם, משנ"ב שם

קע ראה משנ"ב (סי' תקפ"ט ס"ק ד'). תשו' מנח"י (ח"ב סי' קי"ג). מנחת שלמה (קמ"א סי' ט' א').

קעא שו"ע (סי' תקפ"ט סעיף ב'). וביאר השפת אמת (ר"ה כ"ט. ד"ה במשנה) שצריך לשמוע קול תקיעה של מצוה, ורק כשהתוקע בר חיובא היא תקיעת מצוה. חזו"א (או"ח סי' כ"ט ד') תשו' אגרות משה (או"ח ח"ב סי' ע"ב).

פרקי נשים בשופר

לא. נשים פטורות מלשמוע שופר, הואיל והוא מצות עשה שהזמן גרמא, אבל יכולים לתקוע להוציאם.

ובענין הברכה, לדעת הב"י אינן מברכות, ולדעת הרמ"א, נשים מברכות לעצמן^{קעב}.

ברכה כשכבר יצא

לב. מי שכבר יצא, אינו מברך כשתוקע לנשים^{קעי}.

30 תקיעות

לג. מספר תקיעות שנשים חייבות לשמוע, הם 30 של מיושב או של מעומד^{קעד}.

נשים מוציאות

לד. נשים אע"פ שפטורות, יכולות לתקוע^{קעה}, ויכולות להוציא אשה אחרת^{קעו}.

קטן

לה. קטן שהגיע לחינוך, מהגיל שמוסוגל לשבת בשקט ולהקשיב, ומבין שעושה מצוה בשמיעה, מצוה להביאו לבית הכנסת לשמוע קול שופר^{קעז}.

לו. נשים אינן מוציאות קטן שהגיע לחינוך^{קעה}, הואיל וצריך לחנכו לשמוע קול שופר ממי שחייב בכך, והרי נשים פטורות.

= - - - - - מקורות וצינונים - - - - - =

קעב רמ"א תקפ"ט סעיף ו'.

קעג רמ"א (סי' תקפ"ט סעיף ו'): אחרים לא יברכו להן כשכבר יצאו.

קעד אשרי האיש (ח"ג פ' ט"ו)

קעה שו"ע תקפ"ט ו'

קעו הליכות ביתה סי' ט"ו צ"א מהגרשז"א

קעז רבינו מנוח על הרמב"ם (הל' תקיעת שופר פ"ז הל' ז') שאינו לפני גיל ו' או ז'.

גריש"א, תשובות והנהגות (חי"ב סי' רפ"א)

קעח שש"כ פנ"ח הע' פ"ב.

פרק יא תקיעות מעומד ומיושב

לז. אי' בגמרא (ר"ה ט"ז). אמר רבי יצחק וכו' למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדים^{קעט}, כדי לערבב השטן^{קפ}.

מעומד עיקר

לח. דעת הרבה ראשונים, שתקיעות דמעומד על סדר מלכיות, זכרונות, שופרות, הם עיקר חיוב מצות תקיעות^{קפא}

תקיעות בתפילת לחש

למ. בתפילת מוסף, נוהגין לתקוע גם בתפילת הלחש^{קפב}, וכן נהג האריז"ל^{קפג}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קעט} **תקיעות דמיושב** הם לפני תפילת מוסף. כ"כ התוס' ראש השנה (ל"ג: ד"ה שיעור). רמב"ן (דרשה ל"ה ד"ה מי שבירך). וכו"ה במשנ"ב (סי' תקפ"ה ס"ק ב').

אבל דעת בעל המאור (י: תוקעין כשהן יושבים, הם בחזרת תפילת מוסף (ציבור יושבים) **ותקיעות בעמידה**, הוא סדר שתוקעים לפני שיוצאים מביהכ"נ. ומה שתוקעים לפני תפילת מוסף הוא תקנה מאוחרת עבור חולים שאינם יכולים להשאר למוסף.

^{קפ} ברש"י (ר"ה טז). כשישמע ישראל מחבבין את המצות, מסתתמין דבריו. ובתוס' שם, כששומע קול שופר אומר זה ודאי ביום ההוא יתקע בשופר גדול ומטא זמניה למתבלע ומתערבב, ולית ליה פנאי למיעבד קטגוריא.

^{קפא} ר"ן (ר"ה ג.. ד"ה למה) דתקיעות **דמעומד הם עיקר** המצוה, ותקיעות דמיושב הן לערבב את השטן. וכו"ה בבעל המאור (י"ב) הרמב"ן (מלחמות) תוס' פסחים (קט"ו. ד"ה מתקין). טור (סי' תקפ"ה ג') לעולם עיקר תקיעה היא מעומד שהיא על סדר הברכות. ט"ז (סי' תקצ"ב ב') עיקר תקיעה של מצוה היא על סדר ברכות. מג"א (סוסי' תק"ץ) לבוש (תקצ"ב א') משנ"ב (תק"ץ ס"ק ל"ה).

אבל באור זרוע (ח"ב ה' ר"ה סי' רס"ט) מהריב"א, דתקיעות **מיושב עיקר**, ושל מעומד, לערבב השטן. וכו"ה בתשו' ראב"ן (סי' ס"א) ובשו"ע הרב (תקצ"ב ז')

^{קפב} תוס' ר"ה ל"ג: מהערוך דהל' דמחמיר ועבדי שלשים כדיתבין ושלשים בלחש, ושלשים על הסדר, כנגד מאה פעיות וכו'. וכו"ה הרשב"א (ח"א סי' רצ"ה) מדרש לקח טוב (פ' אמור) ומה שנהגו לקבוע בלחש על אלה המצות ועל כיוצא בהם, שאל אביך ויגדך וקיניך ויאמרו לך, שהם קבלה בישראל דור אחר דור הא"י היו ישראל נוהגין בתקיעת שופר וכו' ואין אלה המצות ממצות אנשים מלומדה אלא קבלה ממש רבינו מפי הגבורה שאין לסור מהם ימין ושמאל. תשו' ר"י מיגאש (סי' פ"ו) ספר המנהיג (הל' ר"ה סי' כ"א). ראב"ה (ר"ה סי' תקמ"א) אור זרוע (ח"ב סו"ס רס"ט)

^{קפג} האריז"ל (פעי"ח שער השופר פ"ג, שעה"ח ענין ר"ה דרוש ט') הפליג במנהג תקיעה בתפילת לחש עפ"י סוד. ותקיעות אלה מועילים לבטל יצר פגם קדושה. ובשל"ה הק' (מס' ר"ה פ' תורה אור) ובס' סדר היום (סדר תקיעת שופר) נגיד ומצוה (ע' קמ"ח) משנת חסידים (ע' קי"ט ז'). בסידור הרב. משמרת שלום (סי' מ"א אות ז') כבר נהגו כל ההולכים בעקבות הבעש"ט לתקוע ל' קולות אחר קרה"ת ול' קולות על סדר הברכות בלחש, ול' קולות על סדר הברכות בחזרת התפילה, וי' קולות בקדיש קודם התקבל. וראה תשו' מנחת אלעזר (ח"ד סי' ל"ז).

תקיעות בחזרת הש"ץ

מ. יש נוהגים לתקוע רק כשהש"ץ חוזר תפילת מוסף בקול^{קפד} ולא בתפילת מוסף בלחש, מפני כמה טעמים^{קפה}.

תקיעת זכרונות כשאוחז במלכיות

מא. כשמתפלל בלחש, אם עדיין לא הגיע לסיום הסדר והש"ץ עומד לתקוע, לא ימהר בתפילתו, אלא ישתוק ויכוון לתקיעת הש"ץ^{קפז}.

== מקורות וצינונים ==

^{קפד} בטור וש"ע (סי' תקצ"ב א') מחזיר שליח ציבור התפלה ותוקעין על סדר הברכות. בסי' תקצ"א תפילת לחש, לא הזכיר תקיעות וגם ברמ"א לא הוזכר. הרא"ש (סוף מס' ר"ה) מביא מהרי"ץ גיאת שהמנהג בזמנו שבתפילת הלחש לא היו אומרים הציבור מלכיות זכרונות שופרות, רק בחזרת הש"ץ. בס' כנסת הגדולה (סי' תקצ"א) הביא מנהג תקיעה בתפילת הלחש וכתב שלא לנהוג כן. ובמג"א (סי' תקצ"ב) שולחן ערוך הרב (תקצ"ב א') מטה אפרים (תקצ"א י"ג) משנ"ב (תקצ"ב א') שאין לנהוג כן לכתחילה לתקוע בתפילת הלחש. והאבני נזר (או"ח סי' תמ"ז) דמנהג זה שייך רק לאלו שבאו בסוד ד' ומכוונים בתפילתם ע"פ כוונות הארז"ל.

^{קפה} א. כנסת הגדולה (תקצ"א) שחששו שתפילת לחש נחשב כתפילת יחיד ולא תקנו תקיעות דמעומד רק בציבור. שו"ע הגרש"ז (סי' תקצ"ב א').

ב. בתשו' הרדב"ז (ח"ח סי' ס"ד) מפני בלבול הציבור שמקצתן מאחרים ומקצתן מקדימים. מביאו משנ"ב (תקצ"ב א').

ג. כנה"ג (שם) מביא עוד טעם, משום שהיו נוהגים לתקוע בתפילת לחש והש"ץ כשהיה מגיע לחתימת הברכה היה מסיימו בקול רם כדי שישמעו הקהל את התקיעות. והחכם השלם כמהר"ר אשתריק טעה וענה על ברכת הש"ץ ומשם והלאה הנהיגו שלא לתקוע בתפילת לחש.

ד. בתשו' מהרש"ם (או"ח סי' א') כתב להמנע מתקיעה בתפילת לחש משום חשש בל תוסיף. אבל בדעת תורה למהרש"ם השיב מתוס' (ר"ה ט"ז): דליכא בל תוסיף בעשיית מצוה פעמיים.

^{קפו} מטה אפרים (תקצ"א י"ג). והאבני נזר כתב (או"ח סי' תמ"ה ב') שמעתי מחמי אדמו"ר הקדוש זצ"ל מקאצק בזה הלשון 'עוד אני עוסק במלכיות ותוקעים לזכרונות', ומכ"מ לא צוה להמתין עליו, וס לא חשש למהר עצמו עם התפלה כדי שיבואו התקיעות על סדר ברכתיו, ואדמו"ר זצ"ל מגור [חידושי הרי"מ] עוד היה מאריך יותר בתפלתו, וכשהגיע הש"ץ לזכרונות עוד היה מתפלל בלחש, כן ראו ממנו בעודו בקאצק.

בתשו' אגרות משה (או"ח ח"א סי' קע"ג) דאף באמצע הברכה הוא מקום התקיעות כמו סוף הברכה, ולכן לא הוי הפסק דמצותו בכך. והחזו"א (סי' קל"ז ד') דגם מי שעומד באמצע תפילת לחש בשעת חזרת הש"ץ, מותר לו לשמוע התקיעות ויצא בזה תקנת חכמים לתקוע על סדר הברכות כיון שהציבור תוקעין על הסדר.

פרק יב סדר היום

קידוש בשבת ר"ה

מב. מקדשים על היין, ואומרים פסוקים שנוהגים לומר בכל שבת, וגם וידבר משה את מועדי ד' וגו'. ויש מוסיפים פסוק (תהלים פא ד') תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגינו קפ"ו וגו'.

סעודה

מג. אוכלים ושותים ושמחים בר"ה, אפילו שהוא יום הדין, מכל מקום יש מצוה של ושמחת בחגך קפח'.
אמנם לא יאכלו כל שבעם למען לא יקלו ראש ותהיה יראתם על פניהם קפט'.

שינה

מד. נוהרים שלא לישון בראש השנה קצ', ולאחר חצות היום הקלו קצא'.

סעודה שלישית

מה. אם לא הקדים לפני זמן מנחה קטנה לאכול סעודה שלישית,
יכול לקיימו גם בזמן מנחה קטנה אך יזהר שיאכל פחות מהרגלו לקבוע סעודה בחול קצב'. או
יאכל מיני תרגימא מחמשה מינים קצג'.

----- = מקורות וציונים = -----

קפ"ו מטה משה (ס"י תקצ"ז) ובאלף למטה ס"ק ג' שבר"ה אומר וידבר משה, כי ר"ה הוא בכלל המועדים (ערכין י: סוטה מ"א). ופסוקים תקעו בחודש וכו' כדי להזכיר מענין קדושת היום.
קפח' שו"ע (ס"י תקצ"ז סעיף א'). במשנ"ב (שם ס"ק א') מצוה של ושמחת בחגך שייך גם בר"ה, שגם הוא בכלל חג, כדכתיב תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו, ונאמר בנחמיה (ח י') אכלו משמנים ושתו ממתקים וגו' כי קדוש היום לאדונו ואל תעצבו כי חדות ד' היא מעוזכם. ומשנ"ב (ס"י תקכ"ט ס"ק י"א). ובשעה"צ (שם ס"ק י"ג) שעושים כן לסימן טוב. וראה עוד שאגת אריה (ס"י ק"ב) שיש חיוב בבשר ויין בר"ה והנצי"ב (העמק שאלה שאילתא טו) דבריו יציב (או"ח ס"י רכ"ח).
אבל בשו"ע הגרש"ז משמע דאין מצות ושמחת בחגך בר"ה, שכתב: (ס"י תקכ"ט סעיף ה') שכבוד נועג נהוגת גם בר"ה. ובסעיף ו' כתב שיש בחול המועד מה שאין בר"ה, והוא חיוב שמחה שהיא מ"ע מהתורה, ושמחת בחגך.

קפט' שו"ע ס"י תקצ"ז

קצ' בדרכי משה (ס"י תקפ"ג ס"ק ב') הביא מירושלמי (ראש השנה) האי מאן דדמך בריש שתא, דמך מזליה, ולכן נוהרים לא לישון בר"ה. המהר"ץ חיות (מגילה י"ב) העיר שאין ירושלמי זה לפנינו.
קצא' לאחר חצות היום שכבר תקעו והתפללו, הקלו (שער הכוונות דרוש ראש השנה צ' א') האר"י ז"ל אמר שאחר חצות מותר לישון שכבר נתעורר המלאך ע"י תפילות ותקיעות. והב"ח (ס"י תקצ"ג) כתב שהר"מ היה ישן בר"ה. משנ"ב (ס"י תקפ"ג ס"ק ט').

קצב' רמ"א (ס"י תקכ"ט) משנ"ב (שם ס"ק ח') שעה"צ (ס"ק י').

קצג' מטה אפרים ס"י תקצ"ז סעיף ד'.

מו. במשך כל יום השבת, אסור לעשות שום דבר להכנה ליו"ט שני, אפילו דבר שאין בו מלאכה, כולל הוצאת מוצרים קפואים מהמקפיא^{קצד}.

תשליך

מו. לפני השקיעה, הולכים לנהר או באר^{קצה}, ואומרים פסוק (מיכה ז' יט) 'מי אל כמוך וגו' (שם י"ח) ותשליך במצולות ים כל חטאתם וגו', ויש אומרים עוד תפילות כנדפס במחזורים^{קצו}.

מח. ומנערים שם שולי הבגדים^{קצי} לרמוז ליתן לב להשליך החטאים ומכאן והלאה להשגיח שיהא בגדיו נקיים מחטא^{קצח}.

תשליך בשבת

מט. כשחל ר"ה בשבת, אפשר לומר תשליך^{קצט}, ויש מקומות שנוהגין שאומרים תשליך למחרת^{קצ}.

= - - - - - מקורות וצינונים - - - - - =

קצד מט"א (סי' תקצ"ח סעיף ח'). שבט הלוי (ע' שכ"ד), ובמקומות ציבוריים והוא שעה"ד יש להקל להכין ע"י נכרי וישאל ש"ח. וראה עוד בח"א (כלל קנ"ג ו) ושעה"צ (סימן תק"ג ס"ק ב), נראה שבשעת הדחק אם יהיה ראוי ליהנות ממנו באותו היום יש מקום להקל.

קצה דרכי משה (תקפ"ג) מהרי"ל (הל' ר"ה סי' ט'), לילך אל הנהר ולומר תשוב תרחמנו וכו' דאי' במדרש (ילקוט וירא) זכר לעקידה שעבר אברהם במים עד צוארו ואמר הושיעה ד' כי באו מים עד נפש. במנהגי מהר"א טירנא הוסיף שראוין **דגים חיים** ואפשר שהוא לסימן שלא תשלוט בנו עין הרע ונפרה ונרבה כדגים. מט"א (סי' תקצ"ח סעיף ג'), משנ"ב (סי' תקפ"ג ס"ק ח)

קצו רמ"א (סי' תקפ"ח סעיף ב'). ויש מקור בזה"ק אמור, כד"א ותשליך במצולות ים כל חטאתם, וע"ד כל חטאין ישראל שדיין בגווה.

קצז בס' אי' דוקא שולי בגד של ציצית.

קצח מט"א סי' תקצ"ח סעיף ד'

קצט שבות יעקב (ח"ג סי' מ"ב), מחז"ב (סי' תקפ"ג ס"ק ד'), שע"ת (שם ס"ק ו'). מט"א (סי' תקצ"ח סעיף ה')

^ה ברכי יוסף (סי' תקפ"ג ס"ק ו'). פמ"ג תקפ"ג (א"א ס"ק ה'), משנ"ב (שם ס"ק ח'),

פרק יג ליל שני של ראש השנה שחל במוצ"ש

ברוך המבדיל בין קודש לקודש

א. אחרי צאת הכוכבים, נשים הרוצות לעשות מלאכה ולהכין צורכי יו"ט יאמרו ברוך המבדיל בין קודש לקודש^{רא}.

הדלקת נרות

בגד חדש

ב. בליל שני של ראש השנה, לפני הדלקת הנרות, תלבש בגד חדש, ותכוין בברכת שהחיינו, לצאת גם חובת הבגד^{רב}.

הדלקה לפני סעודה

ג. נוהגין להדליק נרות יום טוב לפני התחלת סעודת יום טוב^ג (גם בשנה רגילה)

הדלקה לפני שקיעה

ד. יש נוהגין, בשנה רגילה, להדליק נרות יום טוב לפני שקיעת החמה כמו בערב שבת^{יד}.

הוצאת דסקיות ושעוה

ה. בכדי להכניס לפמוט או כוסית נרות חדשות להדליק ביו"ט, מותר להוציא את שאריות הנרות או דיסקיות מהדלקת ערב שבת^{יד}.

וכן מותר להסיר משם שאריות שעוה עם ידית של כפית, ואם אי אפשר, אז ניתן להשתמש בסכין או מברג^{יד}. ונכון להיזהר שלא לטלטלו, אלא ינערו ישירות לפח מבלי לטלטלו בידיים^{יד}.

היתוך נר

ו. אסור להתיך נרות עם אש בכדי להדביקם בפמוט^{יד}.

----- = מקורות וצייונים = -----

^{רא} מהר"י וייל (סי' קצ"ג). מג"א (סי' רצ"ט ס"ק י"ג). שו"ע הגרש"ז (שם סעיף י"ז).

^{רב} מט"א (שם ס"ק נ"ד).

^{רג} מרדכי שבת (סי' רצ"ד), כתב מרבינו משולם שלא היה מברך על הדלקת הנר משום דאמרין במנחות (מ"ב:) כל מצוה שאין עשייתה גמר מלאכת מצותה אין מברכין עליה. ונר שבת אין גמר עשייתה אלא בשעת אכילה כדאמרין בערבי פסחים. נמצא שאם מדליקין סמוך לסעודה יש לברך גם לרבינו משולם.

מאירי (שבת כ"ג:) מט"א (סי' תרכ"ה סעיף ל"ג). עיי"ש באלף למטה (ס"ק נ"א).

^{יד} הקדמות בן הדרישה ליו"ד ח"א. נימוקי או"ח. שמירת שבת כהלכתה. שבט הלוי (ח"ג סי' ס"ט).

^{יה} רעק"א (סוסי' תק"א בגליון ס"ק ד'). שש"כ (פרק י"ג סעיף נ'). ובהערה (ס"ק פ"ז).

^{יו} שש"כ (שם סעיף מ"ט).

^{יז} שו"ע הגרש"ז (סימן תצ"ט סעיף י"א). משנ"ב (ס"ק ט"ו). שש"כ (שם ס"ק קנ"ה).

^{יח} שו"ע הגרש"ז (סימן תקכ"ט סעיף י"א), גזרה שמא ימרח.

ברכת הדלקה

ז. מברכין להדליק נר של יו"ט, ושהחיינו. ולכתחילה תלבש בגד חדש לפני הדלקה. ואם תקח פרי חדש, יש לה להדליק סמוך ממש לקידוש כדי שתאכל את הפרי מיד אחר קידוש^ר.

שהחיינו באשה שמקדשת בעצמה

ח. אשה שמקדשת בעצמה וכן כשמוציאה בקידוש נשים אחרות, לא תברך שהחיינו בזמן הדלקת נרות יו"ט אלא בקידוש^ר.

----- = מקורות וציונים = -----

^ר מט"א (סי' תקצ"ט סעיף ט')

^ר דרך החיים. שבת הלוי. וכל עיקר ברכת שהחיינו בעת הדלקת הנרות כתב בשאילת יעב"ץ (סי' ק"ז) שאין לה יסוד, אלא מכמה טעמים כתב יש להניח לבנות ישראל במנהגן שירשו מאבותיהם. שע"ת (סי' רס"ג ס"ק ד'). משנ"ב שם (ס"ק כ"ג). מט"א (סי' תרכ"ה סעיף ל"ג). אבל בכגון דא שמקדשת בעצמה, בודאי תברך שהחיינו בקידוש כמ"ש בעירובין (מ: סמכין ל' אכסא.

פרק יד תפילת ערבית וקידוש יקנה"ז

ותודיענו

ט. בתפילת ערבית אומר ותודיענו. ואם שכח לאומרו וסיים התפילה, א"צ לחזור^{רי"א}.

י. ומ"מ אסור במלאכה האסורה בשבת קודם שיקדש ויבדיל על הכוס. אלא צריך לומר תחילה ברוך המבדיל בין קודש לקודש^{רי"ב}.

יקנה"ז

יא. סדר קידוש בליל יו"ט הוא יקנה"ז. דהיינו, ברכת היין, קידוש, ברכת הנר, הבדלה, וזמן - שהחיינו^{רי"ג}.

נר בהבדלה

יב. בברכת מאורי האש, יסתכל על הנרות, ולא יקרנם זה לזה^{רי"ד}, ויש נוהגים לקרנם^{רי"ה}. ואין מסתכלים בצפרניים^{רי"ו}.

נר מיוחד

יג. לא נהגו להדליק נר מיוחד להבדלה בליל יו"ט^{רי"ז}.

----- = מקורות וציונים = -----

רי"א ביאור הלכה (סימן רצ"ד ד"ה ואם טעה): מפני שמזכיר אח"כ הבדלה על הכוס של קידוש.

רי"ב משנ"ב (סימן רצ"ט ס"ק ל"ו). מבית לוי ע' תמ"א.

רי"ג פסחים ק"ג. טוש"ע (סי' תע"ג סעיף א'). שו"ע הגרש"ז (שם סעיף ו').

רי"ד יש נוהגים לברך על שתי נרות יחידים בלי להסמיכם, כ"ה בהוספות שו"ע הגרש"ז (עמוד תשי"א) מנהג בית הרב בהבדלת מוצש"ק שחל ביו"ט אין מקרבין הנרות ואין מאחדין השלהבת שלהם, וכן אין מביטים בצפרניים. ורק בעת ברכת בורא מאורי האש מסתכל בנרות כמו שהם כ"א בפ"ע.

ועיי"ע בס' ויגד משה (סי' ט"ו או ט') מס' שיח אבות מנהגים או' ס"ז.

בס' שמירת שבת כהלכתה (פ' ס"ב ס"ק ל"ב) הביאו וכתב: די"ל דהטעם הוא שלא יהיה נראה ככביב בשעת הפרדתם, עיי' סי' תק"ב משנ"ב (ס"ק י"ט). אבל עיי"ש במשנ"ב דאם כוונתו כדי להניח כל אחד במקומו שרי וכו'. ובס' הליכות שלמה (פ"ט אות כ"א): יש לזהר מאוד לא לחבר ב' הנרות יחד כשמברך עליהם בורא מאורי האש, כי עיי' החיבור ממנו קצת מהחלב וגם נוטף עיי"ז מן הנר והו"ל גרם כיבוי וכו' ולכן יעמידם קרובים זה לזה בלבד ולא מחוברים. ומ"מ אם נגעו אין חשש כלל בהפרדתם כיון שישארו דלוקים כמו שהיו. עיי"ע ספרי חג השבועות (פרק ה' סעיף ד'). ובס' מבית לוי.

רי"ט בברכת הנר יכול להחזיק שתי נרות סמוכים זה לזה כדי שיהיו לאבוקה, מט"א (סי' תיר סעיף ב') ובאלף המגן (שם ס"ק ג'). ובס' יסוד ושורש העבודה (שער ט' פ"ד).

רי"ט בהוספות שו"ע הגרש"ז (עמ' תשי"א) מנהג בית הרב בהבדלת מוצש"ק שחל ביו"ט אין מקרבין הנרות ואין מאחדין השלהבת שלהם, וכן אין מביטים בצפרניים. ורק בעת ברכת בורא מאורי האש מסתכל בנרות כמו שהם כ"א בפ"ע.

הליכות שלמה (פ"ט הע' 155). מבית לוי פסקי בעל שבט הלוי, (עמוד תמ"ב).

רי"ז אע"פ שאבוקה במוצאי שבת הוא מצוה מן המובחר, אבל עיי' בשעה"צ (סי' תל"ה ס"ק ט') אע"פ שכל בדיקות חמץ צ"ל בנר, אם בודק חמץ ביו"ט, אפילו לדעת המתירין, צריך עיון אם מותר להדליק נר בשביל זה ביום טוב אפילו היאם שלא ביטלו, ובביטלו בודאי אין להדליק נר וכו'. ולכן נסתפק בזה הגרש"ז (שש"כ פרק ס"ב ס"ק ל"א) אם ראוי להדליק נר מיוחד בכדי לברך עליו מאורי האש.

בשמים

יד. אין מברכין על הבשמים בין מוצ"ש ליו"ט, מפני:

א. דשמחת יו"ט ואכילה ושתיה מועיל כמו בשמים ר"ה.
ב. משום שביו"ט נמי שובת אש של גיהנם ר"ט.

הבדלה, טעה בחתימה

טז. בברכת הבדלה מסיימין המבדיל בין קודש לקודש^ר. טעה וסיים המבדיל בין קודש לחול צריך לחזור ולברך^{ר"א}.

= מקורות וצינים =

והגם שיש לחלק בין בדיקת חמץ להבדלה שעשוי הוא עיקר זמנו, אבל בכל זאת מדליק את האבוקה רק כדי לברך על אבוקה שמאירה יותר, ולא כדי להנות מהאור.
וכן הורה הגר"ש אלישיב (יו"ט שני כהלכות הוס' פ"א הע' נ"ג) כיון שבמינו הכוונה רק לשם מצוה, הוי כנר נשמה שיש מפקפקים אי שרי להדליק (עיי"ע כתב סופר סי' ס"ה, בה"ל סי' תקי"ד ד"ה נר של בטלה).
והנה בס' לקט יושר (עמ' ק"ג) כתב: כשחל יו"ט במוצאי שבת, היה נוהג שא' מהר"ר אייזיק ס"ל זצ"ל את אשתו להדליק על נר של שעה שקורין גונדן קירצן, משום אבוקה מצוה להבדלה.
לפי המתואר בס' לקט יושר, נראה שהיה נר קלוע שדלק כנר רגיל בין שאר הנרות של יו"ט לכל משך הסעודה.
אבל בימינו שעיקר הנר אינו כל כך להאיר אלא למצוה, אין כדאי להדליק נר מיוחד לכך ביו"ט.
ובעצם [חוץ מבס' לקט יושר] לא מצוינו שנהגו כך בזרות קודמים, ולא שנמנעו בכך מפני שהכנת נר כזה היה כרוך בטירחה מיוחדת או שלא היה אפשרי, אלא הכנתו פשוטה וקלה, ובכל זאת לא שמענו ולא ראינו מי שנהג כך.
לכן עדיף לנהוג בדרך אבותיו ובברכת מאורי האש להסתכל בנרות שהדליק לכבוד יו"ט. או לקרב שתי הנרות ולברך.

או שבתוך מספר הנרות שמדליק כל יום טוב יכין נר אחד מהם עם שתי פתילות, כמו שכתב הלקט יושר, ולא יהיה נר נוסף להבדלה, ובוה יצא גם למצוה מן המובחר.

ר"ה אין מברכין על הבשמים בין מוצ"ש ליו"ט. כ"כ התוס' פסחים (ק"ב ע"ב ד"ה רב), משום דשמחת יו"ט ואכילה ושתיה מועיל כמו בשמים. וכ"כ הרא"ש שם. תוס' ביצה.

ר"ט בב"ב (סי' רצ"ו) כתב שתקנו לברך על הבשמים בדאיכא תרתי, אבדת הנפש. וגם התחלת אש גהנם, כיון דחלשא דעתא דאדם דאבדה לו הנפש, בקל יגיע לידי חולשא מסרחון אישיו של גהנם. שו"ע הגרש"ז (סי' תע"ג סעיף ו'). משנ"ב (שם סי' ג'). משנ"ב (סי' תצ"א ס"ק ג').

ר"כ פסחים (ק"ד ע"א): יו"ט שחל להיות אחר השבת דחתימין בין קודש לקודש.

ועיי"ע בתוס' (שם ד"ה בעי): שאל ר' אפרים את ר"ת למה נהגו העולם להוסיף ולומר ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך וכו' והשיב לו ר"ת משום חובת היום האריכו כדי לומר פעם אחת מעין ז' הבדלות. בין קודש לחול אחד, בין אור לחושך ב', בין ישראל לעמים ג', ביום יום השביעי לששת ימי המעשה ד', בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הבדלת פ' שבי"ט שרי אוכל נפש, ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת חיינו חולו של מועד דשרי דבר האבוד ובשבת אסור, ה', הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך שתי הבדלות בין כהנים ליום וישראלים ז', והוי מעין חתימה דבין קדש לקדש.
וכ"ה ברא"ש והמרדכי שם ומובא בב"י שם ובפר"ח שם. שו"ע הגרש"ז (שם סעיף ט').

ר"כא שבט הלוי (ח"ח סי' ק"ח) דהוה משנה ממטבע שטבעו חכמים, דעיקר משנה ממטבע הוא בנוסח הפתיחה והחתימה, ול"מ לרמב"ם שאין מוכירים בהבדלה בין קדושת שבת לקדושת יו"ט, כמ"ש בפכ"ט משבת הכ"ה ובמרכה"מ שם, ודאי דהוה משנה ממטבע חז"ל בחולין (כ"ו ע"ב), אלא גם לדעת הטור והפוסקים ומנהגינו שאומרים בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הבדלת, מ"מ כיון דשניה בחתימה לא יצא כמבואר באו"ח (סי' נ"ט) ובפוסקים שם. אורחות רבינו (ח"ב עמ' ק"א). תשו' להורות נתן (ח' י"א סי' ל"א).

ולגבי אם נחשב כהפסק לגבי ברכת פה"ג ויצטרך לברך שנית, ד"ל דדמי למ"ש רעק"א (סי' רח"צ ס"ה) דהיכא דלא יצא בברכת הנר בהבדלה (כגון שביקר על נר שלא שבת) הוי הפסק בין ברכת פה"ג לטעימה, איברא ד"ל כיון דהוכרת בין קודש לחול יש לה מקום בהבדלה, שהרי מוכירים אותה בנוסח ההבדלה כנ"ל, אולי לא נחשב להפסק ועדיין צ"ע. מביא בס' מבית לוי.

שתיה מכוס לנשים

מז. המנהג שהנשים שותות מכוס הקידוש אף שגם הבדילו עליו^{רכב}.

אשה מוציאה חברתה

יז. כמה נשים הנמצאות יחד בליל ראש השנה שחל במוצ"ש, ואין איש להוציאן, יכולה אחת מהן לקדש יקנה"ז ולהוציא האחרות^{רכג}, גם בברכת הנר^{רכד}, ואין צריכות לקדש ולהבדיל כ"א לעצמה.

שהחיינו בקידוש

יח. אשה שמקדשת בעצמה וכן כשמוציאה בקידוש נשים אחרות, לא תברך שהחיינו בזמן הדלקת נרות יו"ט אלא בקידוש^{רכה}.

שהחיינו להוציא אחרות

יט. אם בטעות בירכה שהחיינו בהדלקת הנרות, ועכשיו בקידוש צריכה להוציא אחרות גם ידי ברכת שהחיינו, יכולה לברך ולהוציאן^{רכו}.

----- = מקורות וצינים = -----

ובשמירת שבת כהלכתה (פ' ס"ב סעיף כ"א) כתב: אם לא הסיח דעתו מברכת הגפן ולא הפסיק בדיבור שאינו מענין הקידוש וההבדלה, אינו חוזר ומברך ברכת הגפן ועיי"ע בהערה מ"ז שם.

^{רכב} מבית לוי (ע' תמ"ג), מכיון שגם קדשו על כוס זה.

^{רכג} ראה תוס' פסחים ק"ו: ד"ה מקדש, מסדר רב עמרם, שביקנה"ז נעשה הבדלה טפילה לקידוש. ראה תשו' באר משה (ח"ו סי' קל"ו), קצוה"ש (סי' צ"ו ס"ק י"ב), הגרש"ז אויערבאך. שבט הלוי (ח"ו סי' מ"ב). תשו' מבי מדרשא (ח"א סי' נ"ח).

^{רכד} גם ברכת הנר, כמ"ש בקצוה"ש (סי' צ"ו ס"ק י"ב). שבט הלוי (ח"ו סי' מ"ב) דתברך ברכת הנר ופקפוקו של הבה"ל (סי' רצ"ו ד"ה לא יבדילו) אינו מוכרח כלל. תשו' אג"מ (ח"מ ח"ב סי' מ"ז). צי"א (חי"ד סי' מ"ג). תשו' מבי מדרשא (שם).

^{רכה} דרך החיים. שבט הלוי. וכל עיקר ברכת שהחיינו בעת הדלקת הנרות כתב בשאלת יעב"ץ (סי' ק"ז) שאין לה יסוד, אלא מכמה טעמים כתב יש להניח לבנות ישראל במנהגן שירשו מאבותיהם. שעת"י (סי' רס"ג ס"ק ד'). משנ"ב שם (ס"ק כ"ג). מט"א (סי' תרכ"ה סעיף ל"ג). אבל בכונן דא שמקדשת בעצמה, בודאי תברך שהחיינו בקידוש כמ"ש בעירובין (מ:) סמכין ל"י אכסא.

^{רכו} שיטת הרמב"ם בהל' ברכות (פ"א הל' י'), שברכת שהחיינו אם יצא אינו מוציא, אבל להלכה נקטינן שאפשר להוציא אחרות, גם אם יצאה. כתב הרמ"ך (שם) מנהיגו לברך וכן ראוי לעשות. כסף משנה (שם ס"ק י'). ס' המכתם סוכה מ"ד. וכתב רבינו מנוח (שם) וכי מי שמדליק נ"ח לאחרים או קורא מגילה להוציא אחרים וכיצ"ב אינו מברך שהחיינו. וראה עוד שו"ע (סי' תקפ"ה סעיף ב') וברמ"א שם: ואין חילוק בין אם יברך לעצמו או שכבר יצא ומברך להוציא אחרים אפ"ה מברך התוקע שתי ברכות הנזכרות (קול שופר ושהחיינו). וכ"ה הגרי"מ שטרן שליט"א. הגר"מ גרינפלד שליט"א.

והעצה לומר למי שעדיין לא שמעה שהחיינו לברך בקול ולהוציא האחרות, יתכן ולא כ"כ טוב. כי אע"פ ששהחיינו מברך אפילו בשוק, אבל אי' שמסדרינן ברכת שהחיינו על הכוס. לכתחילה על הקידוש תברך ולא על היום בלבד.

שהחיינו בקידוש ליל שני

כ. בליל שני של ראש השנה בקידוש. יניח לפניו פרי חדש^{רכז}. וכשמברך שהחיינו, יכוין על הזמן של ראש השנה וגם על הפרי החדש^{רכח}.

כא. מברך שהחיינו בקידוש ליל ב' אפילו כשאין לו פרי חדש^{רכט}.

פרי בשל

כב. יזהר שהפרי שמברך עליו יהיה בשל וראוי לאכילה, מפני שאז ברכתו שהכל^{רל}, וגם שפרי חמוץ ובוסר אינו מסמנא מילתא^{רלא}.

טעימה לפני נטילה

כג. לאחר הקידוש, לפני נט"י, יברך בפ"ה ויטעום מהפרי החדש^{רלב}.

פחות מכשיעור

כד. ויאכל פחות מכשיעור ברכה אחרונה, בכדי שלא יצטרך לעשות הפסק בין קידוש לסעודה^{רלג}.

סימנים בליל שני

כה. בליל שני לא נהגו לעשות סימנים^{רלד}, ויש שנהגו גם בליל ב'^{רלה}.

----- = מקורות וציונים = -----

רכז בעונת ר"ה נמכרים בשוק באשכולות, תמרים בצבע צהוב, ומברכין עליהם שהחיינו, אבל תמרי מג'הול השחורים בעונה זו, הם בד"כ מהקפאה ואין מברכין עליהם שהחיינו (ראה שו"ע סי' רכ"ה ו').

רכח שו"ע (סי' ת"ר סעיף ב'), כיון שי"א שאין לברך שהחיינו ביום שני של ר"ה דשני ימי ר"ה קדושה אחת הן, וכבר בירך ביום א' משנ"ב (שם ס"ק ב'). הליכות שלמה (פ"א כ'), שכוונה רק על הפרי עלול להפסיק בין ברכת היין לטעימה.

רכט שו"ע שם, דהא בכל זאת שני ימים הם משנ"ב (ס"ק ה').

רל ראה שו"ע סי' ר"ב סעיף ב'.

רלא מט"א סי' ת"ר סעיף ו', משנ"ב ס"ק ד'.

רלב מט"א (סי' ת"ר סעיף ו'), בכדי לא להפסיק בין ברכת שהחיינו לאכילת הפרי.

רלג מט"א סעיף י'

רלד בני יששכר (תשרי מאמר ד'), לא חזינו רבנן קשישיא דעבדי לסימנים בליל שני (אלף המגן ס"ק ט') וכ"ה

בא"א מבוטשאטש.

רלה שע"ת סי' תקפ"ג א'. א"ר סי' תקפ"ג. מט"א (שם ס"ק ב').

פרק טו ראש השנה שני ימים

ר"ה שני ימים

כו. בארץ ישראל עושים יום טוב, יום אחד^{רלו}, אבל בראש השנה עושים שני ימים^{רלו}.

יומא אריכתא

כז. בכל יום טוב, ביצה שנולדה ביום ראשון מותרת בשני^{רלח}, אבל בראש השנה שני הימים קודש וכיומא אריכתא דמיא^{רלט}.

שהחיינו קידוש, שופר

כח. על פי זה, נחלקו הראשונים אם לומר שהחיינו בקידוש ושופר ביום שני של ראש השנה^{רמ}, ועיקר הלכה שיש לומר^{רמא}.

פרי או בגד חדש

כט. לכן, בקידוש ליל שני ניח פרי חדש או ילבש בגד חדש ויאמר שהחיינו^{רמב}, ואם לא הניח פרי או בגד חדש, עם כל זה יאמר שהחיינו^{רמג}.

----- = מקורות וצינים = -----

^{רלו} כשקדשו בית דין את החודש עפ"י הראייה, בארץ ישראל ידעו באיזה יום קדשו בית דין את החודש ולפיכך חשבו זמן המועדים, אבל בחו"ל ששלוחי בית דין לא הגיעו, עשו שני ימים כדאי' במשנה (ר"ה פ"א).

^{רלו} ראש השנה שהוא בראש חודש עצמו, מבואר במס' ר"ה (ל:): שגם בירושלים היו עושים הרבה פעמים שני ימים, היינו אם באו עדים ביום ראשון מן המנחה ולמעלה, הרי נקבע ראש השנה ליום המחר. והיום הראשון הנהיגו ג"כ קדש בצפייתם שיבואו עדים, נמצא שברוב השנים עשו גם בירושלים שני ימי ר"ה. ולא מפני הספק אלא כך היתה התקנה, ולכן עושים עד היום שני ימים, וזהו שאמרו חז"ל (ביצה ד:): כיומא אריכתא היא (ערוה"ש סי' ת"ר ב').

^{רלז} משום שאם היום קודש, מחר חול, ואם היום חול, מחר קודש.

^{רלז} רש"י ר"ה (ל: ד"ה אסורה בזה) שהם ודאי חוק קבוע להיות כיום ארוך מדרבנן, שמתחלה לא מחמת ספק התחילו לעשות. טור ושו"ע (סי' ת"ר סעיף א') ביצה שנולדה ביו"ט הראשון וכן מה שניצוד בו, וכן מה שנתלש בו, אסור בשני.

^{רמ} הטור סי' ת"ר מביא תשו' מרש"י (מחזור ויטרי סי' ש"ך) שאין לומר זמן בשני דכחאדא יומא הוא, ואני אומר שצריך לומר זמן, שעיקר יו"ט מן התורה אינו אלא יום אחד, ורוב הפוסקים כרש"י. והטור מביא דעת הגאונים שאין לומר זמן בשני לא בקידוש ולא בשופר.

^{רמא} טור וב"י סי' ת"ר.

^{רמב} הטור בסי' ת"ר מביא הרא"ש (פ"ד סי' י"ד) טוב שיקח אדם פרי חדש ויניחנו לפניו ויברך שהחיינו ותהא דעתו גם על הפרי ויצא ידי ספק. וכן היה נוהג ה"ר מאיר מרוטנבורג. שו"ע (סי' ת"ר סעיף ב')

^{רמג} כתב האגור (סי' תתקכ"א), מנהג בעלי הנפש מאשכנז, אם אין משיג פרי חדש, אעפ"כ מברך זמן מביאו הטור (סי' ת"ר) ומביא הרשב"א שכן נהגו במקומותינו אנחנו ואבותינו. העיטור (עשרת הדברות הל' שופר דף ק"ד:). שו"ע (סי' ת"ר סעיף ב').

פרק מז רחיצה ביום טוב

חימום מים לרחיצת פניו

ל. ביום טוב מותר לחמם מים בכדי לרחוץ בהם^{רמז} פניו ידיו ורגליו^{רמח}, ואפילו אם אין המים ראויים לשתייה^{רמז}, אבל לא ירחצם בבית מרחץ^{רמז}.

חימום מים לרחיצת כל הגוף

לא. אין להחם מים לרחוץ כל גופו^{רמח} אפילו אם בפועל אינו מתרחץ בבית אחת^{רמט}.

רחיצת כל גופו

לב. אסור לרחוץ כל גופו ביו"ט, גם אם הוחמו המים לצורך שתיה או לרחוץ פניו ידיו ורגליו^{רנ}.

רחיצה במים שהוחמו מעיו"ט

לג. לדעת הב"י, במים שהוחמו מעיו"ט, מותר לרחוץ כל גופו אפילו כאחד, אבל בבית המרחץ אסור^{רנא}.

ולדעת הרמ"א, אסור בכל ענין וכן נוהגין^{רנב}. אבל אבר אבר מותר^{רנד}.

מקלחת צוננת למצטער

לד. המצטער מחום או מזיעה, מותר להתקלח ביו"ט בביתו במים צוננים^{רנד}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רמד} משנה ביצה כ"א: כבית הלל. שו"ע סי' תקי"א סעיף ב'.

^{רמה} במשנה ביצה אי' מים לרגליו. והמחבר כתב ידיו.. ובמאירי ביצה, פניו ידיו ורגליו. וכ"ה בבגדי ישע. בה"ל סי' תקי"א ד"ה ידיו. עולת שבת (ס"ק ב') אי' ידיו ורגליו.

^{רמו} רבינו ירוחם (ני' ד' ח"א) א"ר ס"ק ג'. משנ"ב ס"ק ח'.

ואפילו אם הוחם המים בכדי לרחוץ כל גופו, דעשה איסור בזה, לא קנסוהו על רחיצת פניו ידיו ורגליו, בה"ל ד"ה להחם.

^{רמו} ב"י דחיישין שמא יבא לרחוץ שם כל גופו. משנ"ב (ס"ק ט').

^{רמח} שו"ע תקי"א (סעיף ב'). דרחיצת כל גופו אינו נחשב שוה לכל נפש רק למעונגין הרגילין בזה. תוס' ביצה כא: ד"ה לא יחם. מרדכי (פ"ב סי' תר"פ). חינוך (מצוה רח"צ). משנ"ב (ס"ק י"ב). ודעת הרמב"ם (פ"א הל' ט"ז) והגאונים, שהוא מדרבנן, ונפק"מ גבי חולה שאין בו סכנה. שעה"צ (ס"ק ט').

^{רמט} שו"ע שם, דבמים שהוחמו ביו"ט אסור לרחוץ בכל גווני. משנ"ב (שם ס"ק י"א).

^{רנ} חמד משה (ס"ק ד'). שו"ע הגרש"ז (סעיף א'). משנ"ב (שם ס"ק י"ב).

^{רנא} שו"ע סי' תקי"א (סעיף ב'). דרחיצה ביו"ט קיל טפי מבשבת, משנ"ב (ס"ק טו).

^{רנב} טור ורא"ש (פ"ב סי' ט"ו). שאין מחלקין בין שבת ויו"ט

^{רנג} חי' רשב"א שבת (מ. ד"ה ואין צריך). ריטב"א. א"ר (ס"ק א'). משנ"ב (ס"ק י"ח) אבר אבר לכולי עלמא מותר לרחוץ.

חימום מים לרחיצת תינוק

לח. אסור לחמם מים לצורך רחיצת תינוק אפילו על ידי נכרי^{רנח}, אבל אם צריך מים לבשל מותר להרבות בשבילו^{רנז}. ובמקום חולי קצת, יש להתיר^{רנז}.

רחיצת תינוק ביו"ט

לו. מותר לרחוץ תינוק במים אפילו אם הוחמו על ידי ישראל ביו"ט^{רנח}. ויש מחמירין^{רנט}.

לז. ואסור לחמם מים במיוחד לרחיצת התינוק אלא ישתמש במים שמחמם לשתייה או לשטיפת כלים^{רס}. ומותר לרוחצו ממים של הדוד שמש^{רסא}.

מים שהוחמו בדוד שמש

לח. מים שהוחמו ביו"ט בדוד שמש, או בוילר המחובר לשעון שבת, אין לרחוץ בהם את כל גופו^{רסב}. ויש שסוברים שמים שנתחממו בלא פעולה ביו"ט, נחשבים כחמין שהוחמו מבעוד יום^{רסג}.

רחיצת פניו במי דוד שמש

למ. רחיצת פניו ידיו ורגליו במים חמים מהברז, דוד שמש, נחלקו הפוסקים אם מותר ביו"ט^{רסד}.

----- = מקורות וצינונים = -----

רנד תשו' אגרות משה (או"ח ח"ד סוסי' ע"ד): כשמצטער מחום היום, רשאי להקל להתקלח בצוננין.
רנה דלתוס' ורא"ש שבת (פ"ג ס' ז'), הוי איסור דאורייתא, דרחיצת כל הגוף אינו שוה לכל נפש ועל ידי עכ"ם הוי שבות, וגם לפוס' דהיא איסור דרבנן הוי שבות דשבות.
רנו כל בו (סי' נ"ח). רמ"א שם. ולכתחילה יוסיף המים בסיר לפני שמעמידו על האש משנ"ב (ס"ק יד), שעה"צ (ס"ק י"ח).

רנו ח"א כלל צ"ה י'. משנ"ב (שם ס"ק י"ג).
רנח מרדכי (פ"ב סי' תר"פ). רמ"א שם, לקטן מותר דהיינו רביתה, משנ"ב (שם ס"ק י"ב). ואפילו אם ישראל עבר וחिमמו, או הוחם לפניו ידיו ורגליו משנ"ב שם. לכן כשחל יו"ט ביום ראשון, ובשבת לא רחצו את התינוק, ובימינו הרבה תינוקות רוחצים אותם בכל יום במים חמים, ועכ"פ כל יומיים, יהיה מותר גם ביו"ט באופן הנ"ל.

רנט שו"ע הגרש"ז מביאו משנ"ב (ס"ק י"ח).
רס רמ"א סי' תקי"א סעיף ב', ובמשנ"ב (שם ס"ק י"ב וי"ח).
רסא עיני בסעיף הבא.

רסב תשו' אגרות משה (או"ח ח"ד סי' ע"ה א'). תשו' אור לציון (ח"ג פ' כ"א א').
רסג שש"כ (פ"ד הע' י"ב) שדעת הגרש"א כהגהות רעק"א (סי' שכ"ו ס"ק ב' על מג"א ס"ק ד') שמים שמתחממים בלא פעולה בשבת, נחשבים כחמין שהוחמו מבעוד יום ואינם כחמים שהוחמו לצורך דבר המותר. ובתשו' שבט הלוי (ח"א סי' נ"ח, ח"ד סי' ל"א) שהסומך להקל כדעת רעק"א יש על מי לסמוך.

סבון, סחיטת שערות

מ. כשרוחצים בדרך המותר מותר להשתמש בסבון נוזלי, ויזהרו לא לסחוט שערות^{רסה}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{רסד} דעת הגרשז"א (שש"כ פ' פ"א הע' קל"א) שמותר לעשות כן שהמים שנכנסים מתערבים במים הקיימים ומשתמש בהכל, וכ"ה הגר"ש ואזנר (ח"ד סי' כ"ג) שמותר לעשות כן שבישול בדוד שמש נחשב בישול בתולדות חמה איסורו דרבנן, ופסיק רישיה דלא איכפת ליה. וגם אינו נעשה בידים אלא כגרמא. ודעת הגריש"א (לקט הלכות יו"ט פ"ג הע' כב) שאסור משום שגורם שייכנסו מים צוננים לדוד שמש ויתחממו שם, ובישול זה אינו נצרך לו כלל.

^{רסה} שו"ע סי' שכ"ו משנ"ב (ס"ק כ"ד).

פרק יז כמה מהלכות יו"ט

הבערת אש

מא. אסור ליצור אש חדשה ביום טוב^{רס}, מותר רק להדליק אש מלהבה אחרת שכבר קיימת^{רס}.

הדלקת גפרור

מב. אסור להדליק גפרור ביום טוב^{רס}, ואין להדליק גפרור ע"י הנחתו על ברזל חם [כגון פלמת שבת], אלא אם הברזל אדום מחום^{רסט}.

כירה חשמלית

מג. כירה חשמלית המופעלת ע"י שעון שבת ביו"ט, מותר לבשל עליה ביו"ט^{רע}.

מד. אבל אסור להקטין או להגדיל את מידת חומה, מכיון שכל שינוי במידת החום נעשה בדרך כלל ע"י כיבוי של חוט מלובן והבערתו של חוט אחר במקומו^{רעא}.

כיריים עם שסתום בטחון

מה. כיריים גז עם שסתום בטחון (מפסיק אספקת גז כשהלהבה נכבה) מותר להדליקה (מאש דלוקה) ביום טוב^{רעב}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{רס} ביצה ל"ג: אין מוציאים את האור לא מן העצים ולא מן האבנים מ"ט משום דקא מוליד ביו"ט. כמה טעמים נאמרו בזה:

- [1] ברש"י [כ"ג.] ורע"ב: שהמוליד דבר חדש **קרוב הוא לעושה מלאכה חדשה** (דרבנן ונראה כמלאכה).
- [2] רמב"ם (יו"ט פ"ד הל' א'), אסור משום שאפשר להמציא אש מערב יו"ט, לא עדיף משאר מכשירין.
- ב"ח, לבוש (סי' תק"ב) משנ"ב (סי' תק"ב א').
- [3] ראב"ד: אסור מוליד כמו נולד, משום מוקצה.
- ביה"ל (תק"ב) הבערה לט"ז: דאורייתא. לרע"ב: דרבנן, שכתב 'דמי למלאכה'.
- ^{רס} שו"ע סי' תק"ב משנ"ב ס"ק ד'.

^{רס} כיון שמוליד אש ביו"ט. **מותר לטלטל גפרורים ואינם מוקצה**, כיון שניתן להדליק על ידם מאש קיימת. ערוה"ש (תק"ב סעיף ו') שש"כ (פ"כ הע' מ'. פ/ כא סעיף ה'). תשו' שבט הלוי (חי"א סי' קכ"ח).
^{רסט} במשנה (ביצה ל"ג): אין מוציאים את האור לא מן העצים ולא מן האבנים ולא מן העפר ולא מן הרעפים ולא מן המים, משום דקא מוליד ביו"ט. ובשו"ע סי' תק"ב.

כתב הכתב סופר (סי' ס"ז) שאסור להדליק העץ [גפרור] ע"י חיכוך בברזל חם מלובן, אלא אם יש שם גחלת בוערת נחשב כאש. משנ"ב (שם ס"ק ד'). בתשו' אג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע"ה) מצדד להתיר כל שאין צריכים לחכך הגפרור על הברזל אלא נדלק מיד בנגיעה, נחשב כאש ממש אפילו אין הברזל אדום.

^{רע} שמירת שבת כהלכתה (פ"א סעיף ל"ג).

^{רעא} העברת המתג לרמת חום אחר, גורם בכך שיתלהטו סלילים נוספים, ומוליד בהן אש, ואינו דומה להגדלת הלהבה בכיריים של גז שמותרת כיון שאינו יוצר אש חדשה אלא רק מגדיל את האש הקיימת. ע"י שו"ע (סי' תק"ב סעיף א'), הגרשז"א שש"כ (פ"א הע' פ"ח)

כיריים אינדוקציה

מז. לא ניתן להשתמש בכיריים אינדוקציה^{רע} ביום טוב.

תה

מז. ביו"ט מותר להכין תה בכלי, או משקית תה, ואין בזה משום בורר^{רע}.

סחיטה

מת. סחיטה, אסורה ביום טוב^{רע}, אפילו כשלא היה אפשר לעשותו בערב יום טוב^{רע}.

מיץ לימון

מט. מיץ לימון עבור קטן או חולה^{רע}, יסחוט לתוך אוכל כמבואר בהלכות שבת^{רע}.

= - - - - - מקורות וציונים - - - - - =

^{רעב} שסתום ביטחון בכיריים, מורכב מ2 מתכות שכשמתחממים, מייצרים כח חשמלי זעיר שיוצר כח מגנטי שמחזיק את שסתום הגז פתוח.

דעת שבט הלוי. הגריש"א. ובס' תשובות מבי מדרשא (ח"א סי' נ"ז) מדברי המג"א (סי' תק"א ס"ק י"ג) מוש"כ בשו"ע (שם סעיף ו') אבל מסיקין בכלים שלימים, דהנעשה תוך כדי הבערה ואינו פעולה בפני עצמו, מותר. ועוד יש לצרף דהוי מכשירי אוכל נפש שאי אפשר לעשותם מעיו"ט, דמותר ואין מורין כן (רמ"א סי' תק"ט א'). וכן יש השהייה מההדלקה.

^{רעג} היות והסרת סיר מכיריים אינדוקציה גורמת לביטול השראה אלקטרו מגנטית וכיבוי הכיריים, וגם החזרת סיר, גורמת להפעיל מחדש את הכיריים, לכן בשבת, לא ניתן להסיר או להחזיר סירים ששהו על הכיריים.

וגם אם ישתמשו במגש "מתאם" או "משטח סיליקון" לא ניתן להשתמש בו. הגם שאם יניחו בתוך ה"מתאם" משטח סיליקון שימעט מעט את החום ואז ניתן יהיה לדונו כגורפה וקטומה.

אבל בכל מקרה ניתן לכוון שעון שבת שינתק את המערכת לפני הזמן המשוער שרוצים להסיר את הסיר מהמשטח. היום יש סוג כיריים אינדוקציה באישור 'מכון המדעי וטכנולוגי ההלכה' מחברת "אינדוקציה כהלכה" 888 בע"מ בעל פיתוח מיוחד של שיש משולב בכיריים אינדוקציה מדגם 'סנה', שניתן להשתמש בו ביום טוב, בכפוף להנחיות המפורטות.

^{רעד} בה"ל סי' תק"י מותר ליתן, דהוי אוכל נפש ואף שהוא ע"י כלי, דרך לעשותה לפי שעה. שש"כ (פ"ד סעי' ט"ו). גם ישנם שמעדיפים תה טרי שמכינים סמוך לשתייה יותר מתמצית שמכינים לפני יו"ט.

^{רעה} כתב הטור (סי' תצ"ה סעיף ב'), קצירה טחינה ובצירה וסחיטה, אע"פ שהן אוכל נפש אסורם חכמים. ופירש ר"י הטעם לפי שאדם רגיל לקצור שדהו ולבצור כרמו כאחד ולדרוך כל ענביו ולטחון הרבה ביחד וחשו חכמים שאם היו מתירין ביו"ט היה קוצר כל שדהו ובוצר כל כרמו ודורך כל ענביו וימנע משמחת יום טוב (שו"ע הגרש"ז סי' תצ"ה סעיף ט').

^{רעו} הגם שאין טירחה רבה בסחיטת פרי בבית, מכל מקום סחיטת פירות אסורה אע"פ שטעמם פג כשנשחטים בעיו"ט, כיון שבפעולת הסחיטה נעשה שינוי בפרי שהופך ממאכל למשקה, וכעין מוליד שאסור ביו"ט (שש"כ פ"ה הע' א)

^{רעז} יש מתירים לסחוט לימון בידו ע"י שינוי, מור וקציעא (סי' תצ"ה) בן איש חי (יתרו שנה ב' ו') שהמנהג בעירו לסחוט רימונים ובוסר אחר בישולם כיון שא"א לסחוט להרבה זמן משום שיתקלקלו, שערים מצויינים בהלכה (סי' צ"ח ז') באר משה (ח"ח סי' רכ"ד).

אבל סתימת הפוסקים לאסור, ח"א (כלל פ"א סי' ז') ויען יוסף (ח"ג סי' שכ"ח) הגרש"ז (שש"כ פ"ה א'). שבט הלוי (מבית לוי ע' תל"ג).

מגבונים לחים

מגבונים לחים^{רעט} ביו"ט יש חוששים משום איסור סחיטה כמו בשבת.

קילוף פרי ירק

ג. מותר לקלף פירות וירקות בעזרת מקלף, שאין הדרך לעשות לימים רבים^{רפ}.
ומותר להשתמש במועד תפוז^{רפא}.

סינון אטריות

נא. מותר לסנן אטריות לאחר בישולם, במסגרת המיועד לכך, דלא היה אפשר לסנן מעיו"ט^{רפב}.

טחינת פירות

גב. טחינה אסורה ביו"ט אלא בדבר שיפגם אם יכינו בערב יו"ט^{רפג}.
לכן פירות וירקות שטעמם פג מעט בלינת לילה, מותר לטחון ולדוך ביום טוב^{רפד}. ויעשה את הטחינה בשינוי^{רפה}.
ואוכל שאם יטחון אותו יפוג טעמו לגמרי (כגון שום, בצל, בננות, אבוקדו), יכול לטחון כרגיל^{רפו}.

גמר חתימה טובה**----- = מקורות וצינונים = -----**

רעח שו"ע סי' ש"כ סעיף ד' משנ"ב ס"ק י"ז.

רעט תשו' מנחת יצחק (ח"י סי' כ"ה) שבט הלוי (ח"ח סי' נ"ו) שש"כ (פ' י"ד סעיף ל"ז).

אין להשתמש בספוג מטלית בעת הדחת כלים, מנח"י (ח"ג סי' מ"ט) באר משה (ח"ח סי' קצ"ה). ומשמ הגרשו"א (מאור השבת ח"ג מכתב לח ה') אי': לנקות ביו"ט ע"י מטלית לחה, פלטה חשמלית שהתלכלכה, אע"פ שהוא צורך יו"ט, נראה שאסור מפני שעובר על איסור סחיטה.

רפ תשו' באר משה (ח"ח סי' ר"ג). שש"כ (פ' ד' י"א).

רפא מאכל שנתבשל ונתמנעך במקצת אין בו טחינה (סי' שכ"א) ובס' אבן ישראל שהגר"י פושר היה מתיר למעוך תפוז^{רפב} מבושלים במועד רגיל.

רפג מג"א סי' תק"י, מביאו המשנ"ב (שם ס"ק יב), דאם לא היה אפשר לסנן מעיו"ט מותר לסנן אפילו במסגרת. וכ"כ הגרשו"א אויערבאך (שש"כ תיקונים ומילואים פ"ד הע' כא).

רפד שו"ע (סי' תצ"ה סעיף ב'). שטחינה ביו"ט אסור מדרבנן, מפני שאדם רגיל לטחון הרבה בפעם אחת, וא"כ יטרד כל היום בעבודתו וימנע משמחת יו"ט.

ויש פוסקים (ט"ז סי' תצ"ה ב', א"ר ס"ק ט', מהרש"ל יש"ש פ"ג סי' א') שסוברים שאיסורו דאורייתא. ולא התירה התורה באוכל נפש רק מה שהוא דרך לעשות לאותו היום, ראה משנ"ב (סי' תצ"ה ס"ק י"ג). ובשו"ע סי' תק"ד סעיף א'.

רפד שו"ע (סי' תק"ד סעיף א')

רפה רמ"א (סי' תק"ד סעיף א'). ובמשנ"ב (שם ס"ק י"א) מבאר משום דיש פוסקים המחמירים ואומרים דגם בתבלין המפיגין טעם אין היתר לטחון ביו"ט כדרך וכו'.

ובכל גוני אין נוהגין לדוך ביו"ט אלא ע"י שינוי, שמתוך כך יהיו העם זכורים שאסור לדוך רק מה שצריך לאותו היום.

שינוי הוא שמרסק ע"ג השולחן, מפה, לא בכלי, או שיחזיק את המגדרת בצורה הפוכה, או שיהפוך את הצלחת שעליו מגרד. עיי"ע משנ"ב (סי' תק"ד ס"ק י"ט)

רפו שעה"צ סי' תק"ד ס"ק י"ח.

פרק יח שבת שובה

א. מתפללים ערבית של שבת ובתפילת העמידה ובברכת מעין שבע, אומרים המלך הקדוש.

הפטרה שובה ישראל

א. שבת שבין ראש השנה ליום כיפור נקרא שבת שובה, על שם הפטרה "שובה ישראל עד ד' א"י"^{רפ"ו}.

המלך הקדוש

ב. בברכת מעין שבע, אומר "המלך הקדוש" ואם טעה ונזכר לפני שסיים הברכה, יחזור מ"המלך הקדוש"^{רפ"ח}.

הרב דורש

ג. מנהג בישראל שהרב דורש בשבת שובה ברוב עם בענין התעוררות לתשובה^{רפ"ט}.

ויהי נועם

ד. במוצאי שבת שובה אין אומרים ויהי נועם.

----- = מקורות וציונים = -----

^{רפ"ו} מטה אפרים סי' תר"ב סעיף מ'. וכיון שהפטרה זו מסתיימת בהושע (הושע יד ב) במילים "ופושעים יכשלו בם" לכן נוהגים להוסיף פסוקים מס' מיכה (מיכה ז' יח) ומס' יואל (יואל ב' טו-כו), בסיום הפטרה, כדי לסיים בדבר טוב כדאי' בסי' תכ"ח משנ"ב (ס"ק כ"ג).

^{רפ"ח} שו"ע (סי' תקפ"ב סעיף ג'). משנ"ב (ס"ק י').

^{רפ"ט} מטה אפרים (סי' תר"ב סעיף מ"ב).

פרק יט צום גדליה

ה. ביום ג' בתשרי צום גדליה, מדברי קבלה. שנהרג גדליה בן אחיקם ונכבה גחלת ישראל הנשארה בארץ ישראל^{רצ}.

ו. כשחל ראש השנה ביום חמישי וששי, אז צום גדליה נדחה ליום ראשון^{רצא} (ד' תשרי).

החייבים בצום

ז. כל איש ואשה הבריא, חייבים, מגיל הכנסם לעול מצוות, להתענות בצום גדליה^{רצב}.

חולה

ח. חולה, גם שאין בו סכנה, פטור מלהתענות. ואסור לו להחמיר על עצמו^{רצג}. ומכל מקום יאכל בצנעא^{רצד}.

זקן - תשוש

ט. תשושי כוח, או זקנים שהצום צער גדול להם, לא יתענו^{רצה}.

עוברות ומניקות

י. עוברות ומניקות, פטורות מלהתענות^{רצו}.

יולדת

יא. יולדת, כל זמן שעדיין חלשה מהלידה נחשבת כיולדת^{רצי}. יא. וכתב המהרש"ם, אפשר שכל כ"ד חודש אינה צריכה להתענות^{רצח} ובפרט אם מרגישה חולשה אין לה לצום^{רצט}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{רצ} כתיב בקרא (זכריה ח' יט) צום השביעי, ובמס' ראש השנה (י"ח:) צום השביעי זה צום גדליה שהוא בחודש השביעי. שו"ע סי' תקמ"ט סעיף א'. משנ"ב (ס"ק ב') ג' בתשרי בו נהרג גדליה בן אחיקם שמנוהו לראש לאחר החורבן על הפלטה הנשארה, ונכבה גחלת ישראל הנשארה כי על ידי שנהרג גלו כולם ונהרגו מהם לאלפים.

^{רצא} שו"ע (סי' תק"נ סעיף ג'). מט"א (סי' תר"ב ד').

^{רצב} שו"ע סי' תק"נ.

^{רצג} חיי אדם (כלל קל"ג ס"ק ו'). משנ"ב (סי' תק"נ ס"ק ד').

בומנינו שהנשים חלושות, מורין הרבה מגדולי ההוראה שלא יצומו. בס' תורת רבינו שמואל סלנט (או"ח סי' י"ז). הליכות שלמה (פ' ט"ז הע' 2). תשובה מאהבה. הגריי"פ

^{רצד} מטה אפרים (סי' תר"ב ס"ק כ"ב). תשו' מנחת אלעזר ח"ג סי' ג'.

^{רצה} רוח חיים אות א'. כפה"ח סי' תק"נ ס"ק ו'.

^{רצו} שו"ע סי' תקנ"ד (סעיף ה'). עיי' ברמ"א (סי' תק"נ סעיף א'), ובשעה"צ (שם ס"ק ג').

^{רצז} מחז"ב (סי' תק"ן קו"א ס"ק א'). כפה"ח (ס"ק כ"ח)

חשש חולשה ביו"כ

יב. החושש שהצום יחליש אותו ועלול לבוא לידי סכנה ביום הכיפורים, נראה שלא יצום בצום גדליה^ש.

אכילה בליל התענית

יג. ליל התענית, מותר לאכול ולשתות עד עמוד השחר^{שא}, אבל אם ישן, אינו חוזר לאכול אלא אם התנה^{שב}.

תנאי לפני השינה

יד. אם רוצה להשכים ולאכול לפני עלות השחר, צריך להתנות על כך לפני השינה^{שג}.

טז. אם התנה לאכול, שתייה בכלל, אבל אם התנה לשתות אין האכילה בכלל^{שד}.

תנאי לשתייה

טז. ולעניין שתייה, אם רגיל לשתות בבוקר, דעת הרמ"א שאין צורך להתנות אבל לכתחילה ראוי להתנות גם לשתייה^{שד}.

שטיפת הפה

יז. אין לשטוף את הפה^{שו} (ובמקום צער, יש להתיר רחיצת פה במים, רק שיזהר ביותר לכופף ראשו ופיו למטה שלא יבא לגרונו^{שי}).

תרופה

יח. מי שצריך לקחת תרופה, יבלענו בלי מים. ואם אינו יכול, מותר לשתות מעט מים^{שח}. ואין צורך לפגום טעם המים^{שט}.

----- = מקורות וציונים = -----

רצח כדאי' בנדה ט. שו"ע יו"ד קפ"ט ל"ד. שכל כ"ד חודש אבריה מתפרקין.

רצט מהרש"ם בדעת תורה (סי' תק"נ). וכ"ה בס' אבן ישראל (ח"ט סי' ס"ב אות ט')

ש מבית לוי (פ"ו אות ו') הכריע כן, וכ"ה דעת השדי חמד (אסיפת דינים מער' יוה"כ סימן א' אות י') ועוד אחרונים, שלא יצום. אבל דעת הא"א מבוטשאטש, (או"ח סי' תר"ב) לצום בצום גדליה, ואם אח"כ לא יוכל לצום ביו"כ יהא אנוס ומותר, ולא חיישין לזה עכשיו.

שא שו"ע סי' תק"נ (סעיף ב'). ואין איסור מלאכול בתוך חצי שעה לפני עלות השחר, דכיון שיש איסור לאכול אחרי עלוה"ש בגלל הצום לא חיישין שימשך באכילתו (שבט הלוי י"א קל"ח).

שב שו"ע סימן תקס"ד

שג שו"ע סי' תקס"ד משנ"ב (שם ס"ק ד')

שד תוס' חיים כלל קל"ב ס"ק י"ח.

שה עיי' רמ"א סי' תקס"ד, משנ"ב (שם ס"ק ו')

שי שו"ע סימן תקס"ז (סעיף ג')

שי משנ"ב שם ס"ק י"א.

שח תשו' הלכות קטנות (ח"ב סי' צ"ז). באה"ט סי' תקס"ז ס"ק ז'. כפה"ח (סי' תקנ"ד ל"ד)

שט הליכות שלמה פט"ז ס"ג. הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א

רחיצה

יט. מותר להתרחץ בצום גדליה^{שי} ובעל נפש ימנע מלהתרחץ בחמין, אבל פניו ידיו ורגליו מותר^{שיא}.

טבילה

כ. טבילה במקוה לפני התפילה, מותר ביום התענית גם במקוה חמה^{שיב}.

בירך על מאכל

כא. שכח ובירך על מאכל, ונוכח מהצום לפני שטעם, יאמר ברוך שיי' מלך^{שיג}.

אכל בשוגג

כב. אם אכל בשוגג אין לו להמשיך לאכול^{שיד} וישלים התענית^{שטו}.

ואין צריך להתענות יום אחר^{שטז}. ואם חונתו לכפרה, יצום ביום אחר^{שיז}.

כג. אם אכל בשוגג, יכול לומר עננו בתפילתו^{שיח}.
ויאמר בנוסח "עננו ביום צום התענית הזה"^{שיט}.

צדקה

כד. מנהג לתת צדקה במנחה דתענית, דאגרא דתעניתא צדקתא^{שכ}, ויש נוהגין לשער מה שהיה אוכל ביום התענית ליתן לעניים בערב, וכן נוהגין בכמה קהילות להכריז ליתן כופר נפש^{שכא}.

----- = מקורות וצינונים = -----

שי' שו"ע סימן תק"ן סעיף ב'

שיא משנ"ב שם ס"ק ו', שעה"צ (ס"ק ח' ט').

שיב א"א בוטשאטש. שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז). צי"א (חלק י"א סי' נ"ז) גבי ט' הימים וכ"ש כאן.

שיג שערי תשובה סי' תקס"ח ס"ק א'. דעת תורה. שבט סופר או"ח סי' כ"ה. ובס' תשובות והנהגות ח"א

סי' שכ"ט כתב **שיכניס בפיו מעט מאכל ולא יבלע**, אלא מיד יפלוט היטב

שיד שו"ע סי' תקס"ח סעיף א'. משנ"ב שם ס"ק א'

שטו ראה תשו' ארץ צבי (ח"א סי' ע"ט) שיש שני דינים בתענית א. מצות תענית. 2. איסור אכילה לסגף גופו,

ולכן מי שאכל וביטל התענית, מ"מ מחמת הדין ב', אסור לו לאכול.

שטז שעה"צ תקס"ח שם ס"ק ב'

שיז משנ"ב (סי' תקס"ח ס"ק ח') ואם קשה לו להתענות, כתב המטה אפרים (סי' תר"ב סכ"ג) כיון שתענית זה

היא רק לכפרה, יכול לפדותו בממון. וכ"ה בכפה"ח (סי' תקמ"ט ס"ק ז') ועיי"ע בכפה"ח שם הדין אם אכל

במזיד.

שיח משנ"ב (שם ס"ק ג'). ראה תשו' שבט הלוי (ח"ה סי' ס' ס"ק ד'), שמחלק בין אם אינו מתענה כלל אינו

אומר עננו, ובין אם שכח ואכל, שחייב להמשיך תעניתו, אז יאמר עננו.

שיט משנ"ב סימן תקס"ח ס"ק ג'.

שכ תוס' פ"ג דמגילה.

רמזי צדקה

כה. איתא בתוס' מגילה^{שכב}: הטעם שמפטיר במנחה בתענית ולא בשחרית, משום דכתיב בה שמרו משפט ועשו צדקה (ישיהו נ"ו) ואגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב, ומש"ה נכון לאומרו בערב אחר שעשו צדקה.

באליהו רבה^{שכג} כתב בטעם לדבר, 'תענית' הוא אותיות "תת עני".

----- = מקורות וצינונים = -----

^{שכא} משנ"ב סימן תקס"ו ס"ק י"ב בשם א"ר

^{שכב} כ"א. ד"ה הקורא.

^{שכג} ס' תקס"ו ס"ק ב'.

פרק כ עשרת ימי תשובה

מרבית בתפילה

כו. בימים שבין ראש השנה ליום כיפור מרבית בתפילות ותחנונים^{שכד} ומשכימים לסליחות^{שכה}.

כז. נכון שבימים אלה יעשה תורתו קבע^{שכו}.

תשובה ומעשים

כח. דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב (ישעיה נהו) דרשו חז"ל על עשרת ימי תשובה^{שכו} ויש לאדם לפשפש במעשיו ולשוב בימים אלה^{שכח}.

לימוד מוסר

כט. יש ללמוד ספרי מוסר המעוררים לב האדם לתשובה^{שכט}.

שיר המעלות

ל. בעשיית אומרים בין ישתבח לקדיש, שיר המעלות ממעמקים^{של}
----- = מקורות וציורים = -----

^{שכד} שו"ע סי' תר"ב סעיף א'.

^{שכה} שו"ע (סי' תר"ב). מטה אפרים (סי' תר"ב סעיף ז' ל"ב).

^{שכו} מטה אפרים (סי' תר"ב כא). נכון שבימים אלו ימעט במשא ומתן רק בדרך עראי ויעשה תורתו קבע, וכתב הרמ"ק שימים אלו יהיו כמו חול המועד שלא יעשה בהם אלא מלאכה הכרחית והשאר בעסק התורה והתבודדות בתשובה.

^{שכז} ראש השנה י"ח.

^{שכח} רבינו יונה (ברכות א: ד"ה והא) רמ"א (סי' תר"ג): יש לכל אדם לחפש ולפשפש במעשיו ולשוב מהם בעשרת ימי תשובה, וספק עבירה צריך יותר תשובה מודאית, וכתב בס' יערות דבש (ח"א דרוש א') שז' ימים שבין ר"ה ליו"כ הם כנגד ז' ימי שבוע, ובכל יום יעשה תשובה על אותו יום, משנ"ב (תר"ג ב'). מהר"י סגל דרש, בימי הסליחות יהיה כל אדם מפשפש במעשיו וכל מה שחטא בזה השנה יכלול בוידוי ויתודה ויתחרט על כל חטאיו. בכל יום יעשה אדם תשובה דכתיב שוב יום אחד לפני מיתתך וכו' ומתי שיבקש אדם לשוב, מקרב הגאולה שנא' ובא לציון גואל ולשבי פשע.

כתב החיד"א בשם הקדמונים, מש"כ רז"ל ד' חילוקי כפרה יש, אינם רק להשב מיראה אבל השב מאהבה ולמוד תורה לשמה, אין צריך לד' חילוקי כפרה רק מתכפר הכל בתשובה בלבד.

ובס' בני יששכר נתן מוטעמים לדבריו. מביאו אלף המגן (סי' תר"ג ס"ק ו').

^{שכט} הרא"ש (אורחות חיים יום שבת ט"ו). מטה אפרים (סי' תר"ג סעיף ד') ללמוד שערי תשובה לרבינו יונה וספר הישר המכנה לרבינו תם ועוד ספרי מוסר. משנ"ב שם הביאו ומהאר"י שחיוב ללמוד ספרי מוסר כל השנה. בדיני תשובה בראש ספר הרוקח (הל' תשובה). ובס' קצור ראשית חכמה. ובספר חסידים (מסיון י"ט עד סי' ל"ב, ומסיון מ"ב עד סי' מ"ה). ובמהר"י וויל (סי' י"ב, קמ"ז, קכ"ג, קצ"א). תרומת הדשן (סי' קצ"ח), מביאם באה"ט (סי' תר"ג).

באלף המגן (סי' תר"ג ס"ק ט') מביא מפתחי עולם, שהיו לומדים ספר תיקוני זוהר בימים אלה.

^{של} מג"א (סי' נ"ד ס"ק ב') הביא מכתבי אר"י (פעמי שער הזמירות פ"ו) לומר בעשיית מוזמור ממעמקים קראתיך ה', בין ישתבח ליוצר. מטה אפרים. באה"ט תר"ג. ובס' ערוך השולחן (סי' נ"ד סעיף ב') ביאר שאמירת המוזמור נחשב לחלק ממסדר התפילה ואינה הפסק.

המלך הקדוש

לא. בכל התפילות אומרים המלך הקדוש, והמלך המשפט, לפי שבימים אלה הקב"ה מראה מלכותו לשפוט את העולם^{שלא}.

טעה - מסופק

לב. אם טעה ואמר האל הקדוש, או שהוא מסופק, יחזור לראש תפילת העמידה^{שלב}.

נוצר בכדי דיבור

לג. אם טעה ואמר האל הקדוש ותוך כדי דיבור נוצר ואמר המלך הקדוש, אינו חוזר^{שלב}.

לד. אם שהה יותר מכדי דיבור, או שכבר התחיל ברכה אחרת, חוזר לראש^{שלד}.

המלך המשפט

לה. טעה, ובמקום המלך המשפט אמר כרגיל, מלך אוהב צדקה ומשפט, תוך כדי דיבור יתקן, ואם לא יתקן, אינו חוזר התפילה^{שלה}.

זכרנו, מי כמוך

לו. בברכת אבות מוסיפים 'זכרנו' ו'מי כמוך'^{שלו}. ובברכת הודאה 'וכתוב' וב'שים שלום' אומרים בספר החיים וכו'.

שכח זכרנו, מי כמוך

לז. אם לא אמר 'זכרנו' ו'מי כמוך', אם כבר סיים אותה ברכה, שכח אמר השם של אותה ברכה, אין מחזירין אותו^{שלו}. אבל כל זמן שלא אמר השם של הברכה יכול לחזור^{שלה}.

לעילא

לח. בקדיש, כופלין המלה 'לעילא'^{שלט}.

----- = מקורות וציונים = -----

שלא ברכות י"ב: וברש"י שם. שו"ע (סי' תקפ"ב סעיף א').

שלב שו"ע סי' תקפ"ב א', ובמשנ"ב (שם ס"ק ג') דחזקה מה שהוא רגיל הוא מזכיר.

שלב שו"ע (סי' תקפ"ב סעיף ב')

שלד שערי תשובה (סי' תקפ"ב). משנ"ב (שם ס"ק ז').

שלה רמ"א סי' קי"ח משנ"ב (סי' תקפ"ב ס"ק ו') שכיון שהזכיר מלך, אין צריך לחזור.

שלו הגאונים תקנו ב'ימי תשובה לומר "זכרנו" באבות ובגבורות "מי כמוך" ובהודאה "וכתוב" ובשים

שלום "בספר", משנ"ב סי' תקפ"ב (ס"ק טו).

שלו רא"ש בברכות (פ"א סי' טו), כיון שאינו אלא תיקון הגאונים, אם שכח לאומרם אין לחזור. שו"ע (תקפ"ב

סעיף ה').

שלח פמ"ג א"א (סי' תקפ"ב ס"ק ד') כל זמן שלא אמר השם של הברכה אע"פ שיש כמה שמות, כגון בוכל

החיים, יכול לחזור. משנ"ב (שם ס"ק טו).

בנוסח של כל השנה אומרים לעילא מן כל ברכתא, כדי להשלים כ"ח תיבות בקדיש^{טו},
בימים אלה שכוֹפֵלִים לעילא, אומרים 'מכל' ברכתא^{שמא}.
ומסיים הקדיש עושה 'השלוש'^{שמב}.

אבינו מלכינו

לט. בתפילת שחרית אומרים אבינו מלכינו וכן בתפילת מנחה^{שמג}.

השלמת ספר תהלים

מ. בימים שבין ראש השנה ליום כיפור, לאחר תפילת מנחה נוהגין לומר ספר
תהלים^{שמד}.

דקדוק במעשים

מא. בעשרת ימי תשובה יש לאדם להיזהר ביותר בכל הליכותיו^{שמה} לדקדק בהם
ביותר^{שמז}.

פת עכום

מב. גם מי שאינו נוהר במשך השנה מפת עכו"ם^{שמז}, בעשרת ימי תשובה יש ליזהר^{שמה}.

----- = מקורות וציונים = -----

שלט
בלבוש (סי' תקפ"ב סעיף ח'): כיון שבימים אלה הקב"ה מתעלה יותר כפול ומכופל מפי ברואיו מפני
שיושב על כסא דין והכל צריכים לשבחו ולפארו ולבקש רחמים על דינו.
היינו מן יהא שמייה רבה כו' עד דאמירן בעלמא.
שמא
מט"א סי' תקפ"ב א'. משנ"ב (סי' נ"ו ס"ק ב').
שמב
מט"א תקפ"ב א', כי השלום ג' המלאך הסופר וכותב בספר החיים את כל בני האדם בעשייתו.
שמג
רמ"א סי' תר"ב.
שמד
מצום גדליה, חוץ משבת, הם חמשה ימים בכל יום ספר אחד (מטה אפרים סי' תר"ב סעיף כ') משנ"ב
(סי' תקפ"א ס"ק ג').
שמה
יזהר יותר מלקנות מוצרים שעלול בהם חשש איסור. ובשאר דברים ידקדק בהן ביותר, ובמיוחד יש
לדקדק בדברים שבין אדם לחבירו (אלף המגן סי' תר"ג ס"ק ב')
שמו
אלף המגן (תר"ג ב') מביא הרמ"ק (סדר עבודת יוה"כ) שגם אם יזהר בדבר חסידות באלה הימים בלבד
נכון הדבר אף אם לא ינהוג כן בחסידות שהוא אחרי כן. מפני שהקב"ה יושב על כסא רחמים ומתנהג
בחסידות בימים האלה, וכן י' ימים אלה תלויים בבניה וכו' כדפי' בזה"ק פ' ויצא. אי' בספה"ק שעשרת
ימי תשובה הם כנגד הראש והמוח שהם איברים עיקריים של האדם ולכן יש ליזהר ביותר בכל ענייניו
בימים אלה.
שמז
ראה שו"ע (יו"ד סי' ק"ב) בענין זהירות מפת עכו"ם. ויש לציין שבניגוד לימים עברו שפת רגיל (גם של
נכרי) הכיל בדרך כלל, רק קמח מים ומלח, אבל בימינו שרכיבי הפת הם מורכבים, גם כל השנה יש
ליזהר מפת לא מושגח מחשש 'מאכלות אסורות' ולא רק מחשש פת עכו"ם.
שמה
טור ושו"ע (סי' תר"ג) מהירושלמי שבת (פ"א הל' ג') שאף מי שאינו נוהר בכל השנה שלא לאכול פת
עכו"ם, מ"מ בעשרת ימי תשובה צריך הוא ליזהר שלא יאכל רק פת ישראל.
ואולי המקור לזה הוא מה שמצינו בחנניה מישאל ועזריה שנהירו שלא ליגעל מפת בג המלך, וכתב שם
(דניאל א ח) 'נס נא את עבדיך ימים עשרה ויתנו לנו מן הזרעים ונאכלה', ופירש שם הרס"ג שאותם ימים
עשרה, הם עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ (בשבילי השחיטה סי' כב)

אגוזים

מג. יש שנמנעים מלאכול אגוזים ב"ימי תשובה" ^{שמיט}.

תורתו קבע

מד. נכון לעשות תורתו קבע בימים אלה, ואפילו אם יצטרך למעט במשא ומתן ^{שנ}.

יפיים חבירו

מה. עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שיפייסנו ^{שנא}.

צרכי רבים

מו. גזל מחבירו ואינו יודע למי להחזיר, יעשה מהם צרכי רבים ^{שנב}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{שמיט} **אגוז** ג'י חטא (רמ"א תקפ"ג ב') ומרבה כיחה וניעה ומבטל תפילה, (אגוז, לוז, פיסטוק, שקדים, בטנים) דעת תורה (ממד"ר, שיה"ש), אגוז אם מכסים שרשיו בנטיעתו אינו מצליח, כך מכסה פשעיו לא יצליח, בר"ה מכסים, פשעים.

רק ר"ה (חת"ס). **עד** הושע"ר (קצה מטה ס"ק ט"ז)

עוגה - תבשיל, רק טעם קצת, מותר (באר משה ח"ג סי' צ"ז)

^{שנ} מטה אפרים (סי' תר"ב סעיף כא). ובאלף המגן מביא הרמ"ק שימים אלו יהיו כמו חול המועד.

^{שנא} שו"ע (סי' תר"ו סעיף א') עיי"ש כל פרטי ההלכות. שמירת הלשון (כלל ד' סעיף י"ב).

^{שנב} ביצה (כט.) ב"ק (צ"ד:) שו"ע חו"מ (סי' שס"ו סעיף ב').

פרק כא כפרות

כפרות באשמורת הבוקר

מז. נוהגים לעשות כפרות^{שנ} בערב יום כיפור באשמורת הבוקר^{שנ},

כל עשיית

מח. אם לא מתאפשר בעיו"כ אפשר לעשות בכל עשרת ימי תשובה^{שנה}.

תרנגול, לבן

ממ. יקח תרנגול לזכר^{שנ} ותרנגולת לנקבה^{שנ} והמובחר תרנגול לבן^{שנה}

דג, כסף, ירק

נ. אם אין לו תרנגול יכול לקחת דג^{שנ}, או כסף^ש ויתנה לצדקה^{שסא}.

מעוברת

נא. למעוברת לוקחים שנים, תרנגול ותרנגולת^{שכב}. ויש שלוקחין לה שני תרנגולות ותרנגול^{שסג}.

----- = מקורות וצינים = -----

^{שנ} כתב האר"י ז"ל בספר הכוונות עפ"י הקבלה (הק' דרוש יוה"כ) ושל"ה (עמוד התשובה סי' ח') ויחשוב בלבו שהוא חייב ארבע מיתות, זורקו סקילה, שחטו הרג, תפסו בצוואר חנק, שורפו היינו שריפה, וזה כפרתו. בטור כתב שיש לומר פסוק זה "נפש תחת נפש" (שמות כא כג)

^{שנד} שו"ע ורמ"א סי' תר"ה. מטה אפרים (סי' תר"ד סעיף ב').

^{שנה} פמ"ג (א"א סי' תר"ה ס"ק א') כל עשרת ימי תשובה הוא זמן לכפרות. משנ"ב (סי' תר"ה ס"ק ב').

^{שנ} הטור (סי' תר"ה) מביא כמה טעמים, וטעם נוסף מחכמים הראשונים, שתרגול נקרא גבר, לרמז גבר תחת גבר.

^{שנ} בית יוסף בשם תשב"ץ מביאו הרמ"א סי' תר"ה.

^{שנח} רמ"א (סי' תר"ה) ממנהי"ל, בוחרין לתרגולים לבנים על דרך שנאמר (ישעיה א' יח) אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו, ומכל מקום אין לחזר אחרי לבנים דוקא, אלא אם יבא ממילא.

^{שנט} כתבו האחרונים, אם אין לו תרנגול יקח אווז או שאר בעלי חיים שאינם ראויים להקרבה למזבח, ויש אומרים אפילו דגים (משנ"ב סי' תר"ה ס"ק ד')

^{שס} חיי אדם (כלל קמ"ד ד') משנ"ב (סי' תר"ה ס"ק ב'). כשמסובב עם כסף, יאמר "זה הכסף ילך לצדקה"

^{שסא} גימ' של תיבת כסף במילוי כ"ף סמ"ך פ"ה היא 'כפרה' (יפה ללב ח"ב ס"ב).

ברש"י שבת (פא ע"ב): מובא מנהג קדום לעשות כפרה על צמח:

האי פרפיסא - עציץ נקוב שזרעו בו. ובתשובת הגאונים מצאתי שעושין חותלות מכפות תמרים וממלאין אותם עפר וזבל בהמה וכ"ב או ט"ו יום לפני ר"ה עושין כל אחד ואחד לשם כל קטן וקטנה שבבית וזורעים לתוכן פול המצרי או קיטנית וקורין לו פרפיסא וצומח ובערב ר"ה נוטל כל אחד שלו ומחזירו סביבות ראשו שבעה פעמים ואומר זה תחת זה וזה חליפתי וזה תמורתו ומשליכו לנהר.

^{שסב} בשו"ע (שם סעיף א') ולוקחין למעוברת שני תרגולים אולי תלד זכר. ומבאר המג"א: תרגול ותרנגולת אף אם העיבור נקבה, די לה ולבתה באחת מפני ששניהם רשאים לקחת כפרה אחת.

ויש להבין, מה חטאה העיבור עוד בטרם נולדה, שצריכה כפרה.

נב. בשעה שמסבב את התרגול סביב ראשו, אומר, זה ח'ליפתי ת'מורתי כ'פרתי^{שסד}.

נטרף, נתבל

נג. נטרף התרגול, אין צורך לעשות שוב^{שסה}, ואם נתבל בשעת שחיטה או שמת, יקח כפרה אחרת^{שסו}.

כמה אנשים בתרגול אחד

נד. אפילו שני בני אדם יכולין ליקח כפרה אחת אם אם אין ידם משגת^{שסז}.

נתניה לעניים

נה. נהגו ליתן הכפרות לעניים או לפדותן בממון שנותנים לעניים^{שסה}.

כיסוי הדם

נו. מצוה לכסות את הדם^{שסט}, ומברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו על כיסוי דם בעפר^{שע}.

= - - - - - מקורות וציונים - - - - - =

ואולי מפני שהעיבור מושפע מהוריו וממעשיהם שמאצילים עליו ועל תוכן נשמתו. וכמ"ש דוד המלך ע"ה בתהלים (נ"א ז'), ואע"פ שעיבור ירך אמו ולכאורה יהא לה כפרה עם אמה, אבל נראה שלתקן ולכפר על נשמת העיבור זה כבר ענין בפני עצמו.

ויתכן עוד, שלפעמים, ישנם דברים שנחשבים לגונים לאדם אחד, אבל לאדם אחר, לפי ערך נשמתו, נחשבים כבר לחסרון ולחטא.

ולכן לעיבור שיש לו כבר נשמה בפני עצמו אי אפשר למדוד אותו לפי ערך אמו.

^{שסג} דרכי משה בס' תר"ה שלוקחין למעוברת ב' תרגולות ותרגול אחד מספק שמא תלד בן או בת. וכן כתב המהר"ל (הל' עיו"כ סי' ב' עמוד ש"ד). המג"א (סי' תר"ה ס"ק ב') מהאר"י ז"ל (שעה"כ ריש דרושי יו"כ) ושל"ה (יומא ריש פ' תורה אור) לקח **שלש למעוברת**, אחת בעבורה, ושנים בשביל הוולד (תרגול ותרגולת) מספק אם הוא זכר או נקבה.

^{שסד} בדרשה של מהר"י ווייל (סי' קצ"א) בערהב יו"כ יעשה כפרות ויאמר חת"ך ראשי תיבות, זה חליפתי זה תמורתי זה כפרתי כי המלאך הממונה על החיים חת"ך שמו וזהו החותך חיים לכל חי, ויחשוב בלבו שהוא חייב מיתה כתרגול אלא שזהו היא כפרתו וזהו טעם הקרבנות. מגן אברהם (סי' תר"ה) מביא בשם האר"י שזה ראשי תיבות ח'ת"ך שם מלאך הממונה על החיים. ומביאו משנ"ב (שם ס"ק ג').

^{שסה} א"א מבוטשאטש מהדו"ת. שדי חמד (מע' יו"כ סי' א' י"ג). בס' הליכות אבן ישראל (פ' יב ה') היה מורה לעשות כפרה אחרת או בכסף. עיי"ע בשבט הלוי (פ"ז ד').

^{שסו} שער הכולל (פ"מ"ד ב') עפ"י סידור אר"י ז"ל,

^{שסז} משנ"ב ס"ק ג'. ואפשר אפילו יותר משנים שו"ע הגרש"ז (סי' תר"ה סעיף ג'). אי' מהאר"י (שעה"כ ק') כפה"ח (תר"ה ס"ק ה') לקחת כפרה לכל אחד ואחד.

^{שסח} רמ"א (סי' תר"ה) ממנה"ל דיש מקומות שנוהגין שפודין הכפרות ונותנין המעות לעניים, ויפה אותו המנהג שאינו ביוש כ"כ לעני כמו אם נותן לו התרגול שלוקח לכפרה.

^{שסט} מצות כיסוי הדם מוטל בעיקר על השוחט, מדכ' ושפך וכסה, מי ששפך יכסה (ש"ך חו"מ סי' שפ"ב ס"ק ד').

במחזיק ברכה (סי' תר"ה ט') אם השוחט מכבד לאחר שיכסה, אף שהשוחט אבד שכרו מגוף המצוה, מ"מ הוא בא בשכרו על שזיכה לאחר לעשות המצוה. וכתב בתבואות שור (יו"ד סי' י"ט) דכשאדם חשוב מכסה, המצוה מתקבדת על ידו, ובכחאי גונא אין את הדין דמצוה בו יותר מבשלוחו.

פרק כב ערב יום כיפור

סליחות

א. ערב יום הכיפורים אין אומרים הרבה סליחות ^{שעא}, ויש שאין אומרים כלל.

תפילת שחרית

ב. בתפילת שחרית נוהגין באשכנז שאין אומרים מזמור לתודה ^{שעב}.
אין אומרים תחנון ^{שעג} ולא למנצח ^{שעד}. ואין אומרים אבינו מלכינו בערב יו"כ ^{שעה}.
אבל כשחל יום כיפור בשבת אומרים אבינו מלכינו בשחרית ^{שעו}.

חלוקת עוגה

ג. נהוג בכמה מקומות שלאחר תפילת שחרית, הגבאי מחלק לציבור עוגה ^{שעז}.

תשובה

ד. כתב בחיי אדם, בערב יו"כ מחוייב ביותר להיות כל היום בתשובה, כמו שכתוב (ויקרא טז ל) כי ביום הזה וגו' לפני ה' תטהרו ^{שעה}.

מצות אכילה

ה. מצוה לאכול ולהרבות בסעודה בעריו"כ ^{שעט}, ואסור להתענות ^{שפ}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{שע} ויקח הכלי עם העפר בימיו ויברך מעומד, ויכסה מעומד.
^{שעז} וצריך ליתן כל כך אפר על הדם עד שלא יהא נראה רושם לחלוות ואדמימות (אלף המגן ס"י תר"ה ס"ק ז"ך).
^{שעא} רמ"א ס"י תר"ד סעיף ב'.
^{שעב} רמ"א שם. ובמשנ"ב (ס"ק ד'): דבזמן הבית היה אסור להקריב שום קרבן הנאכל בערב יום הכיפורים דממעט זמן אכילתו, שהרי עכ"פ כל הקרבנות נאכלין ליום ולילה שלאחריו וביום הכיפורים אי אפשר לאכול, ונמצא מביא לידי פסול
^{שעג} דנוהגין לעשותו קצת כמו יום טוב (משנ"ב ס"ק ג').
^{שעד} משום שבלמנצח כתוב יום צרה, וערב יו"כ קצת כמו יו"ט. ראה משנ"ב (ס"ק ג' ד').
^{שעה} רמ"א (ס"י תר"ה סעיף ב') כתב שאמירתו בשחרית יש מחלוקת ומנהג עירו לא לומר. אבל במנחה, כתב המג"א לא לומר בכל גוני
^{שעו} מ"ט"א (תר"ד סעיף י"ג) חל יו"כ בשבת דאז אין אומרים אבינו מלכינו בתפילות עד נעילה לכן אומרים בערה יוה"כ בשחרית.
^{שעז} אלף המגן (ס"י תר"ד ס"ק ל"ח) שהגבאי מחלק לציבור מיני מתיקה בעיו"כ בבוקר אחר התפלה וכל אחד שנוטל אומר, אם ח"ו נגזר עלי להנות מן הצדקה, בזאת אקיים. סידור נהורא שלם.
^{שעה} חיי אדם (כלל קמ"ג סעיף ה) שביו"כ הקב"ה בעצמו ובכבודו יושב על המשפט ומשגיח, ולכן צריך לידע בנפשו שלפני ה' הוא מטהר.
^{שעט} מס' ראש השנה (ט). תני רב חיאי בר רב מדפתי ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש (ויקרא כג לב) וכי בתשעה מתענין וכו' אלא ללמדך שכל האוכל ושותה בתשיעי, מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי (יומא פ"א).
טור ושו"ע (ס"י תר"ד סעיף א). כתב המג"א (ס"י תק"ע ט') שמצוה מן התורה לאכול בערב יו"כ, משנ"ב (תר"ד א'). בשו"ע הגרש"ז (ס"י תר"ח סעיף א') שמצוות חכמים להרבות בסעודה בעיו"כ ומצאו להם סמך מן התורה.

אכילה בליל תשיעי

- ו. יש הסוברים שמצות אכילה בעיו"כ מתחילה כבר מליל תשיעי^{שפא}
ויש הסוברים שהמצוה דווקא ביום^{שפב}.

בגדי שבת

- ז. יש שלובשים בגדי שבת לפני הסעודה שלפני מנחה^{שפג}.

שתי סעודות

- ח. נהגו לאכול שתי סעודות בעיו"כ. אחד בשחרית לפני מנחה, ולאחר מנחה סעודת המפסקת.

סעודת יו"ט

- ט. יערוך שולחנו כמו בשבת ויום טוב^{שפד} ובסעודה הראשונה אוכלים דגים^{שפה}.

פיזס

- י. פיזס אדם חבירו בערב יום כיפור^{שפז}

= ----- = מקורות וצינונים = -----

וכתב הטור (סי' תר"ד) שהפסוק אומר שתכינו עצמכם בתשיעי לעינוי של מחר, ומדאפקיה רחמנא לאכילה בלשון עינוי, א"כ חשיב ככמו עינוי כאילו התענה תשיעי ועשירי. פי' כאילו נצטוו להתענות בשניהם. והוא מאהבת הקב"ה את ישראל שלא צוה להתענות אלא יום אחד בשנה ולטובתם לכפר עוונותיהם, וציום שיאכלו וישתו תחלה כדי שיוכלו להתענות ושלא להזיק להם העינוי. וראה עוד מג"א (סי' תר"ד) מדכתיב ועיניתם בתשעה לחודש שרצה הקב"ה לתת שכר לאכילה כתענית. מביאו במשנ"ב (שם ס"ק א).

כתב הרבינו יונה (שערי תשובה שער ד' אות ח') עבר אדם על מצות לא תעשה ועשה תשובה, ידאג לעונן ויכסוף ויחכה להגיע ליום הכיפורים למען יתרצה אל ה' ית'. וע"כ אמרו רז"ל כל הקובע סעודה בערב יו"כ כאילו נצטוו להתענות תשיעי ועשירי, והתענה בהם כי הראה שמחתו בהגיע זמן כפרתו ותהיה לו לעדה על דאגתו לאשמתו ויגונותיו לעוונותיו.

הרא"ש (יומא פ"ח סי' כ"ב) כלומר, הכינו עצמכם בתשעה לחודש להתחזק בכדי שתוכלו להתענות למחר להראות חיבתו של המקום ב"ה לישראל, כאדם שיש לו ילד שעשועים וגור עליו להתענות יום אחד וצוה להאכילו ולהשקותו ערב יום התענית כדי שיוכל לסבול, כך הקב"ה צוה להתענות רק יום אחד לטובתן לכפר על עוונם והזהירם לאכול ולשתות ערב התענית ומאחר שהוציא אותה אכילה ושתיה בלשון עינוי, אלמא חשיבא היא כעינוי וכאילו נצטוו על עינוי של תשיעי ועשירי.

^{שפ} רמ"א סי' תר"ד א', אסור להתענות בו.

^{שפא} של"ה (ח"א מס' יומא) שלילה נחשב ליו"ט, (מג"א תר"ד א').

^{שפב} גרי"א, יד אפרים חולקים. ערוה"ש (סי' תר"ד סעיף ה'), אם טעם אכילה משום הכנה לצום, יספיק אכילה

דיום

^{שפג} כך נהגו בהרבה מקומות. דרכי חיים ושלום (סי' תשד"ם).

^{שפד} בס' פני"ח (שער כ"ז פ"א) שיעשה ב' סעודות בפת וכו'. כפה"ח (סי' תר"ד ס"ק ב'). ומדליקין ב' נרות, (נוהג כצאן יוסף (עיו"כ אות י"ג).

^{שפה} מדרש (רבה בראשית יא ה) תוס' ע"ז ה.: טור סי' תר"ד, מעשה בחייט שקנה דג בחמשה זהובים, וכשנשאל משוטר העיר מדוע עשה כך, ענה, האיך לא אקנו אפילו בעשרה כדי לאכול ביום כזה שצונו הקב"ה לאכול ולשתות, ושאונו בטוחים שהקב"ה יכפר לנו עוונותינו. מטה אפרים (סי' י"ח). בקצשו"ע (סי' קל"א אות ג') דמצוה לאכול דגים בסעודה ראשונה.

מפני שעבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שיפייסנו^{שפ"ו}, וכדי שיהא לב כל ישראל שלם כל אחד עם חבירו ולא יהא מקום לקטרוג עליהם^{שפ"ח}.

טבילה

יא. נהגו לטבול בערב יום הכיפורים, משום טהרה ומשום תשובה^{שפ"ט}, ואפילו מי שאינו נוהר כל השנה בטבילה^{ש"צ}.

ידי וידו במנחה

יב. מתפללים מנחה^{שצ"א}, ובתפילת הלחש, לפני אלהי נצור, אומרים סדר ידי וידי^{שצ"ב}.

ידי סמוך לשקיעה

יג. ראוי להתוודות גם סמוך לשקיעה^א.

----- מקורות וצינים -----

^{שפ"ו} כתב הטור (סי' תר"ו) ויתן כל אדם אל לבו בערב יום הכיפורים לפייס לכל מי שפשע כנגדו. הב"ח מבאר: שלא יאמר היום או למחר אפייסנו, אלא בערב יום הכיפורים יפייסנו ולא יעבור, משא"כ בשאר ימות השנה, אע"פ שראוי לפייס תיכף למי שפשע כנגדו, מכ"מ יכול הוא להניח הענין ליום אחר.

נכון **שילך בעצמו** אליו (משנ"ב תר"ו ב') ועל ידי הבושה ובזיון במה שילך מעצמו יתכפר לו מה שחטא לחבירו (מטה משה תתמ"ח). כשחבירו מחל לו בלא פיוסו, חסר לו בכפרה (פלא יועץ ע' תשובה).

^{שפ"ח} אי' במשנה (יומא פ"ה): עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שיפייסנו, טוש"ע (סי' תר"ו סעיף א'). ובערב יוה"כ מחיב לתקן הכל כדי שיטהר מכל עונותיו דכתיב (ויקרא טו ל) כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם וגו' משנ"ב (ס"ק א').

^{שפ"ח} טור (סי' תר"ו) כדי שיהא לב כל ישראל שלם כל אחד עם חבירו ולא יהא מקום לשטן לקטרג עליהם. והכי אי' בפרק מו מפרקי דרבי אליעזר, רואה ס"מ שלא נמצא חטא בישראל ביום הכיפורים ואומר רבון העולם יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת וכו' מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא כך ישראל נקיים מכל חטא וכו' והקב"ה שומע עדות מן המקטרגים ומכפר עליהם.

^{שפ"ט} רא"ש, כל בו (סי' ס"ח לג). תשב"ץ (קטן סי' קכ"ג) ובטור (סי' תר"ו) מהרא"ש שטבילה זו אינה מיסוד נביאים או מנהג נביאים, אלא שנהגו העולם לטהר **עצמם מטומאה** ביום הכיפורים וסמכו על מדרש של פרקי דרבי אליעזר (מו) שנקיים כמלאכי השרת ביום הכיפורים.

כתב מהר"ל (הל' עיו"כ סי' ג') אע"פ שטבול ערב ראש השנה וידע שלא נטמא, אפ"ה יטבול בערב יו"כ **משום תשובה, כגר המתגיר**.

^{שצ"} ביאור הלכה (ד"ה יכול לטבול) דאפילו אנשים שאינן זהירין כל השנה בטבילה על כל פנים בערב יום הכיפורים, צריך לטבול ולהיות נקי משום יום הקדוש.

^{שצ"א} אי' במס' יומא (פ"ז): ת"ר מצות ידי וידו ערב יו"כ עם חשיכה, אבל אמרו חכמים יתודה קודם שיאכל וישתה שמא יטרוף דעתו בסעודה, ואע"פ שהתודה קודם שאכל ושתה, מתודה לאחר שיאכל וישתה שמא ירע דבר קלקלה בסעודה.

רמב"ם (פ"ב מהל' תשובה הל' ז') שו"ע (סי' תר"ז סעיף א').

^{שצ"ב} שו"ע סי' תר"ו. משנ"ב (ס"ק ב) אומרו אחר שגמר תפלתו קודם "אלהי נצור".

^א תשובה צריך ויודיו, והוא מצוות עשה מן התורה דכתיב (במדבר ה ו-י) והתוודו את חטאתם (ראה מנחת חינוך מצוה שס"ד). ועיקר מצוות ויודיו הוא ביום כיפור, לכן חייב כל אחד להתוודות ביוה"כ בכל תפילה (ערוה"ש).

אי' במס' יומא (פ"ז): ת"ר מצות ידי וידו, ערב יו"כ עם חשיכה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים צריך שיתודה קודם שיאכל וישתה שמא ירע דבר קלקלה בסעודה.

בביאור דברי הגמ' "עם חשיכה" לומדים הרבה מפרשים הפירוש, בערבית כשכבר לילה (כשכבר קיבל עליו קדושת יו"כ). ולפי הרמב"ן "עם חשיכה" הפירוש, לפני כניסת ליל יוה"כ.

סעודה המפסקת

יד. לאחר תפילת המנחה אוכלים 'סעודת המפסקת'².

מאכלים קלים

טז. 'אכל מאכלים קלים לעיכול' ובשר עוף³, ונהגו לא לאכול דגים⁴ בסעודה זו.

מאכלים שיש להימנע

מז. בסעודה המפסקת לא יאכלו חלב חם, שום או ביצים או בשר בקר, ומיני בשמים ויין טוב, או משקה המשכר, וכן לא יאכל שומשום⁵.

ב' ככרות

יז. יש נוהגין לבצוע על ב' ככרות כמו ביו"ט⁶.

יח. מי שאינו מתענה ביום כיפור, גם יאכל סעודה בעיו"כ⁷.

----- = מקורות וציונים = -----

הר"ן (יומא) מביא דברי הרמב"ן שמבאר שמצות וידוי של ערב יום הכיפורים שצריך להתודות קודם שיכנס ליום בתשובה, הוא עם חשיכה סמוך ליום עצמו כדי שלא יהא שהות לחטוא בין הוידוי והיום, אבל חששו חכמים שמא תטרף דעתו בסעודה וימנעו שכרותו מן הוידוי, ולפיכך החמירו עליו להתודות קודם אכילה, ואע"פ שהתודה קודם אכילה, חוזר ומתודה בזמנה עם חשיכה סמוך ליום עצמו, שמא אירע דבר קלקלה בסעודה.

במרומי שדה (ד"ה מצות) מבאר כמו וידוי על קרבן בשעת סמיכה, והוא סמוך לשחיטה, ומיד אח"כ עיקר כפרה דהיינו זריקה, כן הוידוי צריך להיות סמוך לעיצומו של יום שמכפר.

המג"א (סי' תר"ז ז') מביא דעת הרמב"ן ומש"כ השל"ה שראוי להחמיר ולהתודות אחר אכילה קודם חשיכה כדעת הרמב"ן.

אבל העטרת זקנים (תר"י) כתב ולא נוהגין כן, אלא מתודה קודם אכילה ואין מתודין אח"כ עד תפילת ערבית.

רמב"ם (פ"ב מהל' תשובה הל' ז') שו"ע (סי' תר"ז סעיף א'), כדא"י בגמ' יומא (פ"ז הנ"ל).

וכתב השל"ה (עמוד התשובה סי' כ"ב) ראוי להתודות אחר אכילה גם כן קודם חשיכה. ובס' ערוך השולחן (סי' תר"ז סעיף ב') נהגו רבים וכן שלמים בבואם לבית הכנסת והזמן קרוב להשקיעה, מתוודין. ובמשנ"ב (ס"ק א').

² סעודה המפסקת, שאחריה מפסיקין לאכול.

³ שו"ע סי' תר"ח (סעיף ד'): בעיו"כ אין לו לאכול אלא מאכלים קלים להתעכל כדי שלא יהא שבע ומתגאה כשיתפלל.

⁴ מג"א סי' תר"ח (ס"ק ז'). משנ"ב (ס"ק ט"ז).

⁵ מטה אפרים (ס"ק א'). קיצושו"ע (סי' קל"א י"ב).

⁶ מג"א סי' תר"ח (ס"ק ה'). משנ"ב (ס"ק טז, יח). כפה"ח (ס"ק כ"ט).

⁷ יפה ללב (ח"ב אות ג') בשם השל"ה. מעיל שמואל. אלף המגן (סי' תר"ה ס"ק מ"ב) לאכול חלות עגולות כדמות כנפים.

⁸ כתב סופר (או"ח סי' ק"ב). שדי חמד, יתכן שד' ירחמו וירפאנו, לכן יתכוון ויאכל. ח'פ"ש' סעודה כמו כל יו"ט, כולם חייבים, (גרשיא, חוט שני)

אם צריך זריקות בכדי לאכול, אינו חייב (אג"מ או"ח ח"ג סי' צ'), שאין ההכנה מגוף המצוה, אלא האכילה.

לבישת תכשיטין

יט. נשים נמנעות מלקשט עצמן בתכשיטין שמתקשטין בהם בשבת ויו"ט מפני אימת יום הדין.^ט

נר בריא

כ. נוהגים להדליק נר בערב יום כיפור לאיש^א נשוי^ב, ונקרא 'נר בריא', גאזונטע ליכט^ג. ויש שמניחים אותה בבית הכנסת.^ד

נר נשמה

כא. מדליקים נר נשמה^{טו} לאב ואם שנפטרו^{טז} ונוהגים להניחו בבית הכנסת.^י

ברכת הנרות

כב. בהדלקת נרות מברכים להדליק נר של יום הכיפורים^{יח} ונשים שנוהגות לברך שהחיינו יכולות לברך^{יט}. וכשחל יו"כ בשבת תברך להדליק נר של שבת ושל יום הכיפורים^כ, ושהחיינו.

----- = מקורות וציונים = -----

^ט מט"א (סי' תר"י סעיף ט') משנ"ב (ס"ק ט"ז).

^א רמ"א סי' תר"י סעיף ד'. המרדכי (יומא סי' תשכ"ג) כתב, מדליקין נר לכל אחד מפני שיום כיפור הוא גמר דין, מביאו ב"י (סי' תר"י), ומביא מס' כל בו (סי' ס"ח לג') לפי שצריכים לקרוא בספר כל היום וכל הלילה. וכן בכדי להבדיל על אותו נר במוצאי היום שצריך להבדיל על נר ששבת. וכתב הלבוש: יבא נר זה ויכפר על הנשמה שנקרא נר אלהים נשמת אדם.

^א איש ולא אשה, מהר"י ווייל (סי' קצ"ב) שהתורה שנקראת אור, נגמרה ביו"כ, שמשה רבינו ירד ביו"כ עם לוחות שניות (א"ר מחצה"ש) ואשה לאו בת תורה היא. רמ"ח עם רוח נשמה גי' נר', ולאשה יש יותר. מג"א (ס"ק י').

^ב הרמ"א (סי' תר"י ד') כתב שמדליקין גם לקטן וכתב המג"א (ס"ק ג') שעכשיו אין עושין נרות אלא לנשוי. שו"ע הגרש"ז (אות ד'). משנ"ב (ס"ק י"א). כפה"ח (סי' תר"י ס"ק כ"ה):

^ג ערוך השולחן (סי' תר"י סעיף ז'). אלף למטה (סי' תר"ג סעיף ב').

^ד להדליק נר החיים בבית הכנסת: לבוש (סי' תר"י סעיף ג'). שו"ע הגרש"ז (סעיף ד'), מטה אפרים (סי' תר"ג). להדליק בבית: לטעם הבי' הנ"ל שמדליקים נר החיים בשביל שיהא לו נר ששבת, מוכן להבדלה, אלף המגן (תר"ג ס"ק י"ח) שבחיי"א ובה"ש ש'נר הבריא' בביתו, וכן נוהגין.

^{טו} מלשון הרמ"א נר נשמה לאביו ולאמו שמתו, משמע **דסגי בנר אחד** (א"ר ס"ק ד') מטה אפרים (סי' תר"ג סעיף ח') משנ"ב (ס"ק י"ב)

^{טז} כל בו (סי' ס"ח) מדליקין נר נשמה לאביו ולאמו שמתו, מביאו רמ"א (תר"י ד').

וכתב הלבוש, כדי לכפר עליהם, כי גם המתים צריכים כפרה, מביאו משנ"ב (תר"י ס"ק י"ב). ראה דברי הרמ"א (סי' תרכ"א ו) מהמרדכי דהמתים גם כן יש להם כפרה ביום הכיפורים. וכתב מהר"י ווייל (סי' קצ"א). לכן נקרא יום הכיפורים בלשון רבים, רצונו לומר לחיים ולהמתים (משנ"ב תרכ"א י"ח). באלף המגן (סי' תר"ג ס"ק י"ז) כי יש להם נחת רוח בהנר שמדליקים בשבילין.

^י מטה אפרים סי' תר"ג סעיף ח'.

^{יח} בשו"ע (סי' תר"י) מביא הדיעות ממס' פסחים (נ"ג) אם לברך על הדלקת נרות דיום הכיפורים, וכתב הרמ"א שהמנהג במדינות אלו לברך.

^{יט} מטה אפרים (סי' תר"יט סעיף ד'). ראה שש"כ (פ' מ"ד סעיף ד').

אבל בתפילת כל נדרי, לא תברך שהחיינו^{כא}.

ברכת הבנים

גג. כתב המטה אפרים, נהגו שהאב והאם מברכין את בניהם טרם לכתם לבית הכנסת^{כב}.

תוספת יו"ט

כד. מצוה להוסיף מחול על הקודש בכניסת יום הכיפורים^{כג}.

עטיפת טלית

כה. מתעטפים בטלית ביום הכיפורים^{כד} מבעוד יום, ומברכים להתעטף בציצית^{כה}

זמן כל נדרי

כו. יש להתחיל כל נדרי, 10 דקות לפני השקיעה, ואין לאחרה^{כז}.
וכשחל יוה"כ בשבת יש לזהר ביותר להקדים, בכדי לקבל שבת מבעוד יום^{כח}

כז. כשחל יוה"כ בשבת, אחרי אמירת כל נדרי אומרים מזמור לדוד הבו לד' וגו', ומזמורי לכה דודי, כמו ביו"ט שחל בשבת^{כח}.
ויש שאומרים רק מזמור שיר ליום השבת^{כט}.

----- = מקורות וצינים = -----

^כ רמ"א (סי' תר"י סעיף א'). מט"א (סי' תר"ט ג'. תרי"ט ד').

^{כא} שער הציון (סי' תרי"ט ס"ק ז').

^{כב} מטה אפרים (תרי"ט ב) שמברכין את בניהם ומעיתרים בברכה זו ג"כ שיחתמו לחיים טובים ושיהיה לבם נכון ביראת ה' וישום בלבבו אהבתו ויראתו בלב שלם וכל אחד כפי מערכי לבו ושנון לשונו שופך תחנונים בבכי ודמעות שליש למען יקים ד' את דברו ויקבל תפלתו ויעתר אל ד' וירצהו, ואגב זה מעוררים הבנים והבנות שילכו בדרך טובים וארחות צדיקים ישמרו ולחזק לבבם לתרניתו הק'. וראה עוד אלף המגן שם (ס"ק ו') מביא מהגאון ריח"ק משמעות חלות ברכה, כמו שיש לו מעיין סתום בחצירו ובא חכם וחפר בקרקע עד שמצאו כמו כן הצדיק המברך מבקש רחמים שהמעיין היינו ההכנה אשר תמצא בטבע המתברך יפתח ויתרחב ויתגדל עד שיהיה כמעין לא אכזב ולכן המברך יברך באופן זה.

^{כג} מגיד משנה (פ"א משביתת עשור הל' ו' בדעת הרמב"ם) שביים כיפור מודו כו"ע שלהוסיף מחול על הקודש מהתורה. שו"ע (סי' תר"ח סעיף א'). שו"ע הגרש"ז (שם א-ג). משנה ברורה (שם א' ב').

^{כד} ביום הכיפורים מתדמים למלאכים שעליהם כתוב 'איש אחד לבוש בדים'.

^{כה} פרי עץ חיים (שער יוה"כ פ"ב). מט"א (סי' תרי"ט ז'). משנ"ב (ס"ק ד').

^{כו} רמ"א (סי' תרי"ט א'), ובמג"א (ס"ק ה') דדמי קצת להפרת נדרים שאין עושים ביו"כ, משנ"ב (ס"ק ה'). ראה כפה"ח (ס"ק כ"ה) מתשו' ריב"ש (שצ"ד), לימוד זכות על המאחרים שהיא כהתרת נדר לצורך היום שמתירים גם בשבת ויו"ט.

^{כז} ערוך השולחן (תרי"ט סעיף ו').

^{כח} מט"א (תרי"ט ג') אלף המגן (כג) תורת שבת (רס"ב ה').

^{כט} עולת שבת, א"ר. שכנה"ג (סי' רס"ב) בטור

פרק כג פנינים

שירבו זכויותינו

בליל ראש השנה מבקשים 'יהי רצון שירבו זכויותינו'. ויש להבין איך יכולים זכויותינו להתרבות, או שעשינו מצוות ומעש"ט ויש לנו זכויות או לאו. איך שייך 'דיבוי' בזכויות. ויש מפרשים שמבקשים שנגיע לדרגת תשובה מאהבה, והשב בתשובה מאהבה, זדונות נעשו לו זכויות, ואז זכויותנו מתרבים. ואולי י"ל שאם אדם עשה מעשה טוב ועי"ז גרם שהשומע או המקבל המעשה ממשיך מכוח אותה מעשה וגם הוא משפיע הלאה, נמצא שזכויותיו של הראשון מתרבים. וכן אם מסר שיעור תורה וכדו' והשומעים לומדים הלאה וממשיכים את תורתו ודבריו, הרי מתרבים זכויותיו.

זוכר כל הנשכחות

בתפילת ראש השנה, זכרונות, אומרים: כי זוכר כל הנשכחות אתה הוא מעולם, ואין שכחה לפני כסא כבודך. יש להבין מה משמעות בשינוי הלשון, זוכר - ואין שכחה. אולי הכוונה "זוכר כל הנשכחות" כלפי ד', "ואין שכחה לפני כסא, מדובר על היחס של בני אדם כלפי שמיא. וכמו שאומרים ב'זנתה תוקף', "ותזכור כל הנשכחות, ותפתח את ספר הזכרונות, ומאליו יקרא, וחזתם יד כל אדם בו. ואם ד' זוכר כל הנשכחות, מדוע צריך ספר זכרונות. אלא ותזכור כל הנשכחות כלפי מעלה, וכלפי האדם, שחותם יד כל אדם בו. לכן אולי יש שתי התייחסויות, ואולי גם הפי' זוכר הנשכחות אתה, ויחס האדם כלפי שמיא, ואין שכחה לפני כסא כבודך

ראש השנה

זכרונות. זכרנו בזכרון טוב לפניך וכו' משמי שמי קדם. אי' בספה"ק שבר"ה מתחדש כל הבריאה כבראשונה במעשה בראשית. ולכן אנו מבקשים פקדת ישועה ורחמים משמי שמי "קדם" שאז היו רחמים גמורים ושלמים..

היום הרת עולם אם כבנים אם כעבדים.

לבחינת בנים יש מעלה שמשמים מרחמים עליו כרחם אב על בנים. וזה בבחינת אתערותא דלעילא.

לבחינת עבדים יש מעלה עינינו לך תלויות, וזה בבחינת אתערותא דלתתא. בני ישראל מאז אברהם אבינו בחינת בנים, כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו', והיו גם לעבדים במצרים, וכך נאמר לאברהם אבינו שכך יהיה (בראשית טו יג) וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. היינו שבעצם בני ישראל היו שני בחינות אלו.

ולכן אנו מבקשים שנוכח ביום הגדול הזה "אם" כבנים או כעבדים כמו שאי" ואם יהיה היובל". כלומר בזכות שני דברים אלו.

בר"ה יכתבון וביום צום כיפור יחתמון כמה יעברון כמה יבראון וכו'
יתכן שכל הפירוט, מי באש מי במים אינו דווקא על אלה שימותו, אלא על אלה שגם יחיו ויעלו במזלם.
מי באש, ידוע מאמר העולם נאך א שריפה ווארט מאן רייך. לפעמים יעבור אדם נהר ושם יעלה מזלו, או שם ימצא אוצר ששטפו נהר וכדומה בכל הפירוט, לטובה ולברכה.

ראש השנה

אי" במשנה (ר"ה ט"ז). בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, ובהמשך, מי לא נפקד כיום הזה.
יש לציין שביום הגדול והנורא שבו כל באי עולם נידונים ואין מוצאים שאומות העולם מזכירים כלל ענין יום זה של ראש השנה.
והרי זה נוגע להם, והרי אמרו חז"ל חכמה בגויים תאמין, וידוע גם להם שנידונין ביום זה ומדוע אין מזכירין כלל יום זה.

מבין ומאזין מביט ומקשיב

דרך העולם, שמי שמאזין לזולתו יבין ללבו ולבקשתו. ולאחר שיקשיב ויווכח על נוכחותו של הזולת, אז יביט לעברו.
אבל מידותיו של הקב"ה מאוד נעלים, ובטרם נוציא הגא מהפה, טרם האזין לנו הקב"ה, אבל כבר מבין למה שאנו וקוקין, טרם יקראו ואני אענה.

כל באי עולם עוברין לפניו

אי" בר"ה (ט"ז). בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, ובהמשך, אמר רבב"ח א"ר יוחנן וכולן נסקרין בסקירה אחת.

יש להבין כלפי שמיא ודאי יספיק סקירה אחת, מדוע יש צורך לעבור לפניו אחד אחד.
וי"מ שמלמעלה נראה סקירה אחת, אבל מן הצד, נראה שעוברים אחד אחד כבני מרון.
או יתכן שכלפי ד' אכן נראה סקירה אחת, אבל עבורנו חשוב לאדם הרגשה שהתייחסו אליו.
סיפר רבה של צרפת, שהיה יתום בצעירותו, אמו היתה חסרת כל, ובגדיו קבל מקרובים, ארגונים וכו'. כשהגיע ל 12 ביקש מאמו חולצה חדשה לכבוד ראש השנה, חולצה עם אריזה חדשה, עם הקמטים וכו'. אמה חסכה משך זמן, וקנתה לו, וכך לבוש בחולצה חדשה הלך לבית הכנסת. מאוד התאכזב כשלא שמו לב לחולצה החדשה המושקע.
ברוב כאבו יצא בוהה לרחוב אחרי התפילה ונסרך בנחשול אנשים שלפתע התברר לו שעוברים ליד אדמו"ר הבית ישראל זי"ע.

אך עבר הילד ליד הרבי והרבי הסתכל על חולצתו ואומר, פשש. פשש.
התייחסות נפלאה זו, היא אשר הרים והגביה אותי עד שזכיתי להיות רבה של צרפת.